

ПА 118
III 87

ТРУДОВЕ
НА ВЕЛИКО
ТЪРНОВСКИЯ
УНИВЕРСИТЕТ
·КИРИЛ
И МЕТОДИЙ·

1979-80г.

TRAVAUX
DE L'UNIVERSITÉ
·CYRILLE
ET METHODE·
DE
V. TIRNOVO

СОФИЯ 1981

TOM XVII. KIL. 4

ТРУДОВЕ
НА ВЕЛИКО-
ТЪРНОВСКИЯ
УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ
И МЕТОДИЙ"

ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
гр. В. ТЪРНОВО ДП

TRAVAUX
DE L'UNIVERSITÉ
CYRILLE
ET METHODE
DE
V.TIRNOVO

LIVRE 4
FACULTE D'HISTOIRE
ANNEE 1979 - 1980
tome XVII

ГРУДОВЕ
НА ВЕЛИКО
ТЪРНОВСКИЯ
УНИВЕРСИТЕТ
·КИРИЛ
И МЕТОДИЙ·

КНИГА ЧЕТВЪРТА
ФАКУЛТЕТ ЗА ИСТОРИЯ
ГОДИНА 1979-1980
ТОМ XVII

94/9

ПАИС
5787

Редакционна колегия:

доц.к.п.н. Диньо Коев, доц. Петър Братоев,
ст.преп. к.ф.н. Стоян Попов /секретар/

Рецензенти

Румяна Георгиева Радкова
Мария Иванова Радева

Редактор Веселин Драгиев
Художествен редактор Тая Николова
Технически редактор Емилия Василева
Коректор Стефка Николова

Дадена за набор на 21.1.1981 г. Подписана за печат на 15.V.1981 г.
Излязла от печат на 23.VI.1981 г. Формат 16/60/90. Лит.група 111-8
Печатни коли 8,25 Издателски коли 8,25 Условно издателски коли 6,15
Издателски № 25158. Тираж 530 Цена 0,83 лв.
КОД 02/9535322231 /5062-48-81

ДИ "Наука и изкуство" - София
ДП "Валентин Андреев" - Перник пор.106

10126/1981

ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
В. ТЪРНОВО ДП

© Великотърновски университет "Кирил и Методий"
с/о Jusator, Sofia, 1981
Индекс 93/00/05/

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Диньо Коев.
Формиране на педагогически умения у студентите..... 7
2. Петър Братоев.
Формиране на педагогически умения у студентите-фило-
лози чрез обучението по методика на обучението по ли-
тература..... 23
3. Мариета Тончева.
Формиране на педагогически умения у студентите чрез
обучението по методика на руския език..... 39
4. Стоян Попов, Стефанка Стефанова, Димка
Анчева, Мара Русинова
Формиране на педагогически умения у студентите чрез
лекциите по методика и педагогическа практика..... 51
5. Стефан Сеизов, Иван Караиванов, Гергина
Димова
Формиране на педагогически умения у студентите чрез
обучението по методика на историята..... 63
6. Марин Люлюшев
Банат и българската просвета. Винга и Бешенов..... 79

SOMMAIRE

1. Koev, D.
Formation des aptitudes pédagogiques aux étudiants. 7
2. Bratoev, P.,
Formation des aptitudes pédagogiques aux étudiants-
philologues par l'enseignement de la méthodologie de
l'enseignement de la littérature (Bulgarie)..... 23
3. Tontchéva, M.
Formation des aptitudes pédagogiques aux étudiants par
l'enseignement de la langue russe..... 39
4. Stojan Popov, Stefka Stefanova, Dimka An-
tcheva, Mara Roussinova
Formation des aptitudes pédagogiques aux étudiants par
les cours de la méthodologie et les travaux pratiques
de la langue bulgare..... 51
5. Stefan Seisov, Ivan Caraivanov, Guergni-
na Dimova
Formation des aptitudes pédagogiques aux étudiants
par l'enseignement de la méthodologie de l'histoire... 63
6. Luluchév, M.
Banate de l'instruction Bulgare. Vingua et Bechonov.. 79

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ И МЕТОДИЙ"

Том XVII, кн.4 Факултет за история 1979 - 1980

TRAVAUX DE L'UNIVERSITE "CYRILLE ET METHODE"
DE VELIKO TIRNOVO

Tome XVII, livre 4 Faculté d'histoire 1979 - 1980

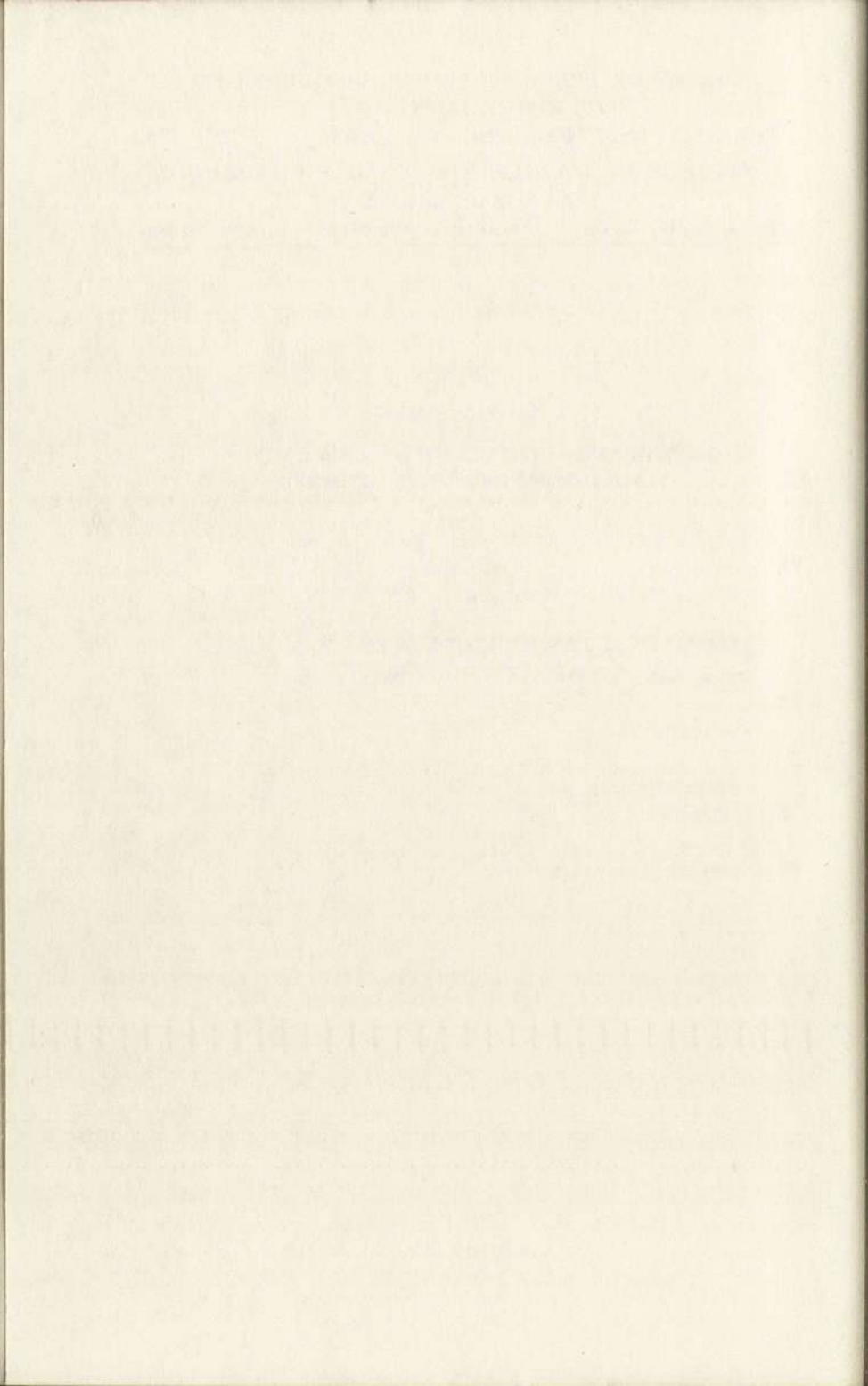
ДИНЬО КОЕВ

ФОРМИРАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИ УМЕНИЯ
У СТУДЕНТИТЕ /КОНЦЕПЦИЯ/

КОВЕВ, D.

FORMATION DES APTITUDES PEDAGOGIQUES
AUX ETUDIANTS

София, 1981

За разкриване възможностите на лекцията и семинарните занятия по педагогика и методика, педагогическото наблюдение и педагогическата практика за формиране на педагогически умения у студентите-учители

І. ЦЕЛ, ЗАДАЧИ, ХИПОТЕЗА И КРИТЕРИИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследване на професионалните умения на студентите и изграждане на педагогическа система за формиране на тези умения досега не е правено. Единадесетият конгрес на БПК /1976 г./, Националната партийна конференция /1978 г./, Писмото на др.Т.Живков до ЦК на ДКМС, 18.VII.1978 г., Тезисите на Централния комитет на Българската комунистическа партия за развитието на образователното дело в Народна република България /1979 г./ определено посочват като най-важна задачата за повишаване качеството и ефективността на труда във всички сфери на живота. В съдържанието на тази глобална задача се включва и изискването за "цялостната и пълноценна реализация на младежта".

Основната цел на нашето изследване, подчинено на поставените партийни програмни изисквания, е да установи влиянието на формите на работа върху изграждането на педагогически умения у студентите.

Задачите на изследването могат да се формулират така: обновяване и научно структуриране на учебното съдържание с оглед творческо усвояване на знанията по възловите идеи на дисциплините от педагогическия цикъл;

нов подход при прилагане на методите на обучение при формиране на педагогически умения на основата на овладените знания;

установяване на оптимално съотношение между различните форми на обучение на дадена учебна дисциплина.

Чрез обратната информация при поставени проблемни въпроси при лекционното изложение, семинарните занятия, кръжочната дейност, контролните работи, изпитите и при педагогическата практика констатираме, че студентите с ограничени

педагогически и методически знания нямат концепция при наблюдението и анализирането на учебния процес и извършват тези творчески дейности стихийно.

От друга страна, студентите, чиито знания по обем са достатъчни, но не са осъзнати, задълбочени и действени, не успяват да се справят с мисловни и практически педагогически задачи. С това може да се обясни фактът, че твърде често бъдещите учители прибегват до възпроизвеждане на знанията и до опростителски подход при решаване на възникнали проблеми.

Студентите не умеят да решават педагогически задачи, защото методите, с които се поднася информацията, не ги поставят в проблемна ситуация, която изисква интелектуално напрежение за преодоляване на противоречия между знание и незнание, умение и неумение, т.е. не им помагат да усвояват способности на научно познание и търсене.

Проведените от нас за целта на изследването педагогически опити в лекционните курсове по педагогика със студентите от специалностите история, българска филология и руска филология с усилена втора специалност показват, че студентите не могат да решават педагогически задачи и да вземат подходящи и обосновани решения, когато за това не са специално обучавани, въпреки че са прослушали съответните лекции, четели по традиционен начин.

Въпроса за "Проблемната лекция и възпитаване метод на научно изследване" проучвахме при темите: "Изследване бюджета на времето на учителя"; "Формиране основите на научен мироглед у учениците"; "Училищно и професионално ориентиране" и др. Новото при четенето на тези лекции бе съобщаването на информацията чрез проблемен подход, показването на методите на научното изследване, възлагане на задачи за самостоятелно решаване и др. Например при темата "Изследване бюджета на времето на учителя" поставяме три задачи за самостоятелно усвояване от студентите:

1. Какво разбирам под карта А, Б, Дневник на бюджета на времето.

2. Налага се да проуча бюджета на времето на учителите в ЕСПУ, където работя. Как ще извърша това?

3. В същото училище аз ще проучвам бюджета на времето на моя клас. Как ще постъпя?

При решаване на първата задача студентите възпроизведат съобщените им знания за метода на изследване бюджета на времето на учителите в НРБ; при втората прилагат този метод при нови условия, близки до дадения им еталон; при третата задача прилагат по-гъвкава и търсеща дейност. При нея равнището на умение за определяне бюджета на времето на класа в известна степен може да се приеме за равнище на трансформация.

При решаване на седем педагогически задачи, подобни на тези в посочения пример, студентите показаха общ успех 4,17 за обема на знанията и общ успех 3,80 за преноса на знанията. Посоченият педагогически опит показва, че студентите успешно се справят с решаване на задачи, ако за това имат предварителна подготовка. За антистимул при формиране на педагогически умения у студентите приемаме и неправилното им професионално ориентиране. От изследваните студенти 5% съобщават, че в никакъв случай няма да бъдат учители, 46% ще станат учители, а останалите ще прилагат професия, сходна на учителската, независимо каква, стига да е свързана с придобитата специалност, и 2% отговарят, че бъдещата им професия може и да не е свързана със специалността.

Ето защо намираме, че научната система за професионална насоченост на учениците към учителската професия, теоретично обосноваваните методи за професионален подбор на студентите във висшите учебни заведения с педагогически профил и изграждането на система за професионалното утвърждаване на студентите са главните условия, които, взети в единство, ще облекчат усилията за засилване ефективността на учебното съдържание и формите на обучение при формиране педагогически умения у студентите.

Концепцията на разработката включва изменения в учебното съдържание, формите и методите на обучение в аудиторно и извънаудиторно време с оглед създаване на широки възможности за изява на познавателната и практическата активност на студентите в учебния процес.

Освен това, ако учебните програми по обseg обхващат по-малък брой, но възлови проблеми, които са основа на педагогическото и методическото образование, и ако знанията се структурират логически по-съвършено, тогава ще се из-

бегне дидактическият максимализъм и ще се облекчи усвояването на учебния материал, като се избегне необходимостта да се изучава всичко поред – и главното, и второстепенното.¹

Приемаме, че новото в учебното съдържание на лекцията може да се реализира в следните направления:

Обновяването на тематиката и съдържанието на курса на лекциите. Това предполага системно изнасяне на преден план теоретическите новости на педагогическите дисциплини с оглед създаване на интерес и активизиране на педагогическото мислене на студентите. Проблемите на новите теории на обучението и развитието, на структурата на мисленето при ученето, управлението на ученето чрез програмирани системи, индивидуализиране и диференциране на дейностите, количествени и качествени показатели и критерии за определяне ефективността на обучението, социалистическата организация на труда на учителя и на ученика, интензифициране методите на обучение изострят вниманието на студентите върху теоретическата и приложната значимост на педагогиката и методиката при общественото възпитание. Заслужава внимание идеята за разкриване възможностите на основни теми, близки до педагогическата практика, за изграждане представи и понятия, за доказване смисъла и значимостта на педагогическите знания, умения и особености за предстоящата педагогическа практика и бъдещата професионална дейност на студентите. Използват се възможностите на учебното съдържание за разкриване картината на учителския труд. Набелязват се онези моменти от него, които помагат за открояване на съществени психофизически изисквания към професията на българския учител.

Освен чрез спецификата на науката, на студентите влияем и с разнообразни методи и похвати на обучение и успешното им съчетаване. Отделяме специално внимание на проблемния подход при четене на лекциите. С него целим не само съзнателно, активно и самостоятелно овладяване на знанията, но и усвояване на метод за самостоятелно справяне с педагогически задачи с различно равнище на трудност.

¹ Вж. М.Н.Скаткин. Совершенствование процесса обучения, М., 1971.

Педагогическите задачи са ефективно средство при обучението на студентите, защото при тяхното решаване са необходими не само знания, но и умения.

Използваме отчасти възможностите на дискусиите в лекциите по педагогика и методика, както и в извънаудиторно време. Защото дискусиите най-често се провеждат при прилагане на теорията за решаване на задачи в различни педагогически ситуации, поставят студента в условия да разсъждава и да оперира със своя арсенал от педагогически знания и умения.

Изключително важна е ролята на упражненията при формиране на педагогически умения за наблюдения, анализ, оценка и реализация на учебния процес или на неговите компоненти, когато упражненията се осъществяват предимно със създаване на ситуации, близки до практиката. При педагогическите ситуации, които се степенуват по сложност, студентите постепенно се научават да вземат правилни решения и ги мотивират, като изхождат от знанията и уменията си, получени при изучаване на науките от педагогическия цикъл и сродните на тях дисциплини. Мотивирането на едно от решенията като най-правилно съобразно с конкретните условия, при които протича педагогическият процес, смятаме за показател на творческия подход на студентите към педагогическите явления. Видовете упражнения и съчетаването им в различни варианти с оглед реализирането на определени професионални умения са предмет на разработка и експериментиране от всички изследователи на тази тема.

Целта на изследването се осъществява чрез обединено използване различните функции на лекцията, семинарните занятия, педагогическото наблюдение и практиката.

Усъвършенствването на различните видове педагогическа практика предполага установяване на най-правилна пропорция между броя на часовете за лекции и семинарни занятия по всички учебни дисциплини в университета и броя на часовете за педагогическа практика. Социалистическата организация на труда изисква и оптимално съотношение между броя на часовете за лекции и семинарни занятия по дисциплините от педагогическия цикъл и педагогическата практика.

Съвременните научни изследвания показват, че биха могли да се приложат два етапа на формиране на умения. Първи

етап - това е първично формиране на умения, и втори етап - формиране на умения в процеса на творческата дейност с учащите се. Затова, преди да създаде и реализира собствени идеи и виждания при структуриране и провеждане на уроците, студентът се учи по научно обоснован изграден модел на педагогическите дейности от базовия учител и от методистите.

Съвместната научно-педагогическа работа с методистите се отразява положително върху научното израстване на базовите учители и обогатяването на студентите с нови педагогически търсения за творческото провеждане на различните видове уроци и на други организационни форми на учебния процес. Затова при разработката на тази тема методистите работят съвместно с базовите учители. Съществено значение има високото научно-педагогическо, психологическо и методическо равнище на инструктажа на методиста, както и системното определяне на педагогическите умения на студентите за анализ, оценка и реализиране на учебния процес или фрагменти от него.

Педагогическото наблюдение на уроците и обсъждането им се прави, като се спазва програмно-целевият подход.

Хипотеза. Ако се поставят на преден план за обясняване и дискутиране съвременните постижения на педагогиката и методиката в лекциите и семинарните упражнения, а методите на обучение създават оптимална възможност за изява на творческата самостоятелна, познавателна и практическа дейност на студентите при решаване на педагогически задачи, тогава ефективно ще се осъществява формирането на педагогически умения у студентите.

Резултата от въздействието на формите на работа върху формирането на педагогически умения при педагогическото наблюдение, разбор, оценка и реализиране на уроците определяме с наличните знания и умения на студентите.

Знанията, уменията и способностите на личността са в сложно диалектическо единство. Най-общо казано, знанията лежат в основата на уменията и способностите. От своя страна изградените вече творчески умения и способности съдействуват за по-бързото формиране на осъзнати и трайни знания и тяхното използване в практиката.

Правилно отбелязва проф. Г. Пиръов, че понякога се забелязва известно разединение на способностите и знанията.

"Простото натрупване на знания, механически и формално приемани, не допринасят съществено за развитието на способностите."² Не са малко и случаите, когато човек има различни способности, но той не ги използва за усвояване на знания. Способностите имат сложна структура, в която влизат мисловните процеси и качества на мисленето, както и уменията и навиците, така също и емоционалните компоненти, волевите качества и моралният облик на личността.³ Приемаме определението, че всяка особеност на мотивите, характера, ума, чувствата, волята, ако удовлетворява посочените три признака: индивидуално-психическа особеност на човека; особеност, която обуславя възможност за успех в някоя дейност; особеност, която не се свежда до конкретни знания, отделни навици и привички, се отнася в същото време и към категорията на способностите.⁴

Според марксистката дидактика знанията са изразени във факти, понятия, закони и научни теории, които отразяват реални предмети, процеси, явления от материалния свят.

Знанието е индивидуално изображение на неща, свойства и релации на обективната реалност, които се усвояват и съхраняват чрез учебните процеси.⁵

Ние изхождаме предимно от теоретичните изводи на експерименталната дейност на изтъкнатия съветски дидактик И.Т.Огородников⁶ за основна преценка на качествата на отделните видове знания. Имаме пред вид и собствената педагогическа опитна и експериментална работа.

Като характерни критерии вземаме следните:

² Г.Д.Пиръов, Психологията в твоя живот. Партиздат, С., 1976, с.178.

³ Пак там, с.183 - 185.

⁴ Е.А.Климов, Путь в профессию. Л., 1974, с.129 - 130.

⁵ Д-р А.Хумел. Концепция за изследване ефективността на близки до практиката упражнения... Потсдам, 1.11.1977 (непубликувано произведение), с.38.

⁶ Опыт дидактических исследований в СССР и ГДР, под ред. И.Т.Огородникова и Э.Дрефеншtedта. М., Берлин, 1974, с.33 - 34.

Обем от минимум знания, които студентите задължително усвояват. Обемът или обхватът на знанията се изразява в количеството на верни и точни знания. Включват се факти, понятия, правила и т.н. Интерес за нас е да сравним в каква степен се усвоява и задържа в паметта на студентите обемът на знания, сравнен с този, който е отразен в учебната програма и им е съобщен.

Системност. Системността на знанията се показва в разбирането от студента на вътрешната логика на изучавания педагогически обект или педагогическо явление, в умението да излага изучавания материал в определена последователност, в правилно съотношение да разглежда едни факти, понятия и правила с други. Умение логически да структурира и свързва знанията.

Осмисленост на знанията. Под осмисленост на педагогическите и методическите знания се разбира степента на осъзнаване от студента на информацията. Умение да отговаря на видоизменени въпроси. Прилагане на изучените теоретически проблеми за обясняване и решаване на нови въпроси.

Действеност на знанията. Умение да ползува знанията в разнообразна познавателна и практическа дейност. Умение да съчетава теорията с практиката. Умение да решава педагогически проблеми, близки до усвоявания алгоритъм. Умение да решава педагогически задачи при изменени, но не напълно нови условия. Умение да решава съвсем нови педагогически задачи.

Посочените критерии имат обобщен характер и отношение към учебния процес като цяло. Те се конкретизират съобразно със спецификата на учебното съдържание и на методите на обучение по отделните хуманитарни дисциплини.

Понятието умение е най-тясно свързано с качествата на знанията. Умението е знание в действие. Реализирането в оптимална степен връзката между теоретическите и практическите знания е основата на педагогическите умения. Под умения Н.Ф.Тализина разбира система от действия на човека, свързани помежду си чрез определени отношения и насочени към решаване на едни или други задачи.⁷ Умението е систе-

⁷ Учебен процес, сборник от статии, състав. Г.Хрусанов и ст.н.с.Д.Цветков. С., 1971, с.364.

ма от интегрирани процеси и качества на личността, които ѝ позволяват да се справи успешно с определени задачи.⁸

Като компоненти на умението тук се разглеждат знанията, способностите, навиците и привичките. Твърде различни са мненията на психолозите и педагозите за същността на уменията. Не е уточнено съотношението между понятията способност и умение. Някои автори ги отъждествяват. Други смятат, че различието е повече в терминологията, отколкото в същността им. Ст. Жекова установява, че "педагогическите способности се образуват, изявяват и реализират в система от педагогически умения"⁹. Педагогическите умения се реализират предимно в практическата дейност на учителите. Според голям брой автори професионалните умения на учителите са елемент на по-голямо и трайно качество на учителя, каквито са педагогическите способности. Това схващане приемаме за най-близко до истината.

Специфичните умения по отделните учебни дисциплини могат да се разглеждат като особености преди всичко на умствената дейност, съответстваща на учебната дейност, специфична за съответната учебна дисциплина. Специфично е умението за бързо възприемане, запомняне или обобщаване на учебния материал от една или друга област на знанията.

Едни учачи се по-бързо възприемат, по-точно обобщават и най-добре запомнят математическите обекти и отношения, други - словесен материал, трети - нагледен материал.

За литературното обучение са характерни уменията за поетическо възприемане и наблюдения, емоционална впечатлителност и образно мислене, усет за стил и език и естетически усет към литературни творби. Студентите, които са избрали по призвание специалност история, се отличават с подчертан интерес към миналото и паметниците, с умение за точна наблюдателност, с добра памет за цифри и факти, с умение за обобщаване на исторически данни и формулиране на нови хипотези в областта на историята.

⁸ Д-р А. Хуммел. Цит. произведение, с. 12.

⁹ Ст. Жекова, Професионализиране на личността. С., 1978, с. 75.

10126/1981

Специфичните умения са свързани с индивидуално-психологическите особености на учащите се.¹⁰

Педагогическите умения имат съзнателен и творчески характер, затова и елементите на автоматизиране в тях са съвсем ограничени. Като изхождаме от обстоятелството, че почти няма механични действия в дейността на учителя, приемаме за правилно твърдението, че като цяло работата на учителя остава на равнището на уменията, макар че вътре в тях се извършват количествени и частични качествени изменения.¹¹

Основни общопедагогически умения, които формираме у студентите, по които извършваме наблюдение върху тяхната дейност и които са същевременно критерии за ефективността на обучението, са следните:

1. Умение достъпно и ясно да преподава учебното съдържание. Да организира самостоятелна творческа и репродуктивна дейност на учениците и да развива познавателната им активност. Да съчетава в различни варианти изложението на материала със самостоятелната работа на учениците по предварително планирани, обучаващи, възпитаващи и развиващи цели.

Умение да отчита нивото на знанията и умственото развитие на учениците.

2. Умение да проектира развитието на личността на ученика.

3. Правилно да планира дейността си и дейността на учениците и да упражнява самоконтрол и контрол над нея.

4. Умение да разпределя вниманието си едновременно на няколко вида дейности - на собствената си дейност и на дейността на различните групи ученици.

5. Умение ясно и точно да изразява мислите и чувствата си с помощта на речта, с мимика, поза, жест.

6. Умение за непосредствено емоционално-волево въздействие върху учениците.

¹⁰ Вж.: Вопросы психологии способностей, сб. статей под ред. В. А. Крутецкого. М., 1973, с. 212.

¹¹ Вж.: С т. Жекова, Психологически проблеми на учителската професия. С., 1976, с. 47.

7. Умение за общуване и правилен подход към учениците.

Умение да създава с тях целесъобразни взаимоотношения.

Наличие на педагогически такт.

Формирането на уменията предполага богата ерудиция по специалността.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването се прави по педагогика, методика на обучението по български език и литература, методика на обучението по руски език и литература и методика на обучението по история.

Най-общо и кратко нашето педагогическо дирене може да се изрази в следния вид.

Научните методи на изследването са: анализ на литература и документи, създаващ експеримент при лекциите по педагогика и методика, семинарните занятия и при педагогическата практика. Въвежда се междинно звено между лекцията по методика и педагогическото наблюдение и педагогическата практика. Това са семинарни занятия, в които студентите участвуват доброволно и по собствено желание. Групите са от по 15 - 20 души.

Прилагат се нови подходи на обучението - проблемно изложение, евристична беседа, решаване на различни по трудност педагогически задачи. Прави се опит за определяне на педагогическите умения при наблюдение на образцови уроци при базовите учители и при практикуване на студентите от тези групи.

Контролни единици се избират от групите студенти, където се преподава по традиционната система.

В началото и в края на обучението се определя равнището на педагогическите и на методическите знания и умения на студентите от експерименталните и контролните групи, за да се установи чрез сравнение ефективността на прилаганите форми на обучение. Първични данни от пробно проведено изследване имаме по методика на българския език, където студентите от експерименталната група показват 0,60 по-висок успех от този на контролните групи, а уменията в педагогическата практика са оценени в "голяма степен", докато

в контролните групи в "достатъчна степен". Знанията на студентите се определят с цифрови оценки, които се поставят на контролни работи по възлови теоретични въпроси, на колоквиуми и изпитите.

Например, ако на контролна работа студентът успешно е обяснил 8 от 10 основни понятия и 8 от 10 основни факта на темата, приема се, че той е овладял 80% от обема на учебния материал, предвиден от програмата по педагогика или методика. На студента се поставя оценка, като се отчита и умението му да прилага знанията при решаване на педагогически задачи с различна трудност. Резултатите се сравняват с изискванията на учебната програма.

При създаващия експеримент се използват работни листове - образци за установяване чрез наблюдение на наличните педагогически и методически умения¹² на студентите за наблюдение, анализ и оценка на учебния процес или фрагменти от него. В оценъчната скала, модифицирана по Н.В.Кузьмина, Коскенниemi и В.А.Крутецкой, уменията се ранжират чрез инициали на експерта в следния ред: в много голяма степен, в голяма степен, в достатъчна степен, в неголяма степен, в минимална степен.¹³ Създаващият педагогически експеримент и наблюдението се съчетава с експертна оценка на педагогическите умения на студентите при педагогическата практика. Оценка се прави от педагог, методист и базовия учител.

В някои случаи се използва целенасочена индивидуална и колективна беседа със студенти с оглед установяване кои са най-големите трудности, които те срещат при справяне с поставените им педагогически задачи. Например: "Какво най-много ви затруднява в преподаването?" Този метод най-често се съчетава с метода на грешките, при който се наблюдава честотата на грешките, които мнозинството студенти допускат. Там, където това се налага за оценка на педагоги-

¹² Към въпроса за написване професиограма на прогимназиалния и гимназиалния учител, сп.Народна просвета, кн.5, 1972; Професиограма на началния учител, сп.Начално образование, кн.11, 1972.

¹³ Н.В.Кузьмина. Методы исследования педагогической деятельности. Л., 1970.

ческите и методическите умения, се използва самооценката, оценката на групата и оценката на педагога и методиста. В тези случаи оценката на специалиста помага на студентите да си създават по-точен критерий за оценката на собствените си умения.

Този метод се използва предимно при непрекъснатата педагогическа практика. По даден образец /оценъчна скала/ от студентите се изисква да определят кои педагогически и методически умения са изявени и в каква степен у студента-практикант - в много голяма степен, в голяма степен, в достатъчна степен, в неголяма степен, в минимална степен.

Педагогическото наблюдение и експеримент се провеждат в базовите училища - I ЕСПУ, II ЕСПУ, основно училище "Д.Благоев" и основно училище "В.Пискова" - В.Търново.

Етапите на цялостното изследване са следните:

Първи етап - проучване на публикации по темата, опита на други страни, решаване на организационни въпроси; написване на указания за работата на научните групи по отделните университетски педагогически дисциплини; предварително анкетиране на професионалните интереси на студентите; провеждане на система от семинарни занятия с научните групи и базовите учители за изясняване на проблеми, свързани с темата на изследването - знания, умения, способности; критерии за определяне на знанията и уменията; методи на педагогическо изследване и др. Първият етап обхваща една календарна година и завършва в края на 1979 г.

Втори етап. Прилагане на планираната система при обучението на студентите по педагогика. При обучението по методика и по педагогическа практика се правят пробни изследвания с оглед навлизане в същността на работата и уточняване на научния инструментариум. Срок едногодишен - края на 1980 г.

Трети етап. Провеждане на лекционни занятия по методика и на педагогическа практика със същите потоци и групи студенти, с които е работено по педагогика /българска филология, руска филология, история/. Провеждане на семинарни занятия по методика с групи от 15 - 20 студенти от посочените специалности. Научно обобщаване на първичните данни, които ще послужат за ориентир при повтаряне на екс-

перимента. Срокът е едногодишен - края на 1981 г.

Всяка научна група периодично отчита работата си с писмени разработки по предварително написан план.

Обсегът на разработката включва проблеми на обновяване и правилно структуриране на учебното съдържание, прилагане методите на обучение с творчески подход и усъвършенстване на педагогическото наблюдение, анализ и педагогическата практика.

Новото, което имаме намерение да реализираме с тази комплексна разработка, е да се анализира досегашният опит на преподавателите и се отстранят недостатъците при подготовката на студентите-учители. По-конкретни очаквани резултати са следните:

Очертаване на теми и моменти от учебното съдържание по педагогика и методика, които съдържат оптимални потенциални възможности за даване на педагогическа информация относно разкриване характеристиката на учителския труд. Използване на лекцията и семинарните занятия за въоръжаване на студентите със знания и умения за наблюдения, анализ, оценка и реализиране на учебни процеси.

Чрез педагогическата практика да бъдат създадени примерни показатели за наблюдение, анализ и оценка на учебния процес и реализацията му с оглед изграждане у студентите на определен обем от професионални умения.

Общите професионални умения се конкретизират, защото са пречупени през специфичните особености на обучението по български език и литература, руски език и литература и обучението по история.

Написване на учебни помагала, които да отразяват анализирани проблеми. Такива учебни помагала могат да бъдат: избрани лекции по дидактика, решаване на педагогически и методически задачи и други.

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ И МЕТОДИЙ"

Том XVII, кн.4 Факултет за история 1979 - 1980

TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "CYRILLE ET MÉTHODE"
DE VELIKO TIRNOVO

Tome XVII, livre 4 Faculté d'histoire 1979 - 1980

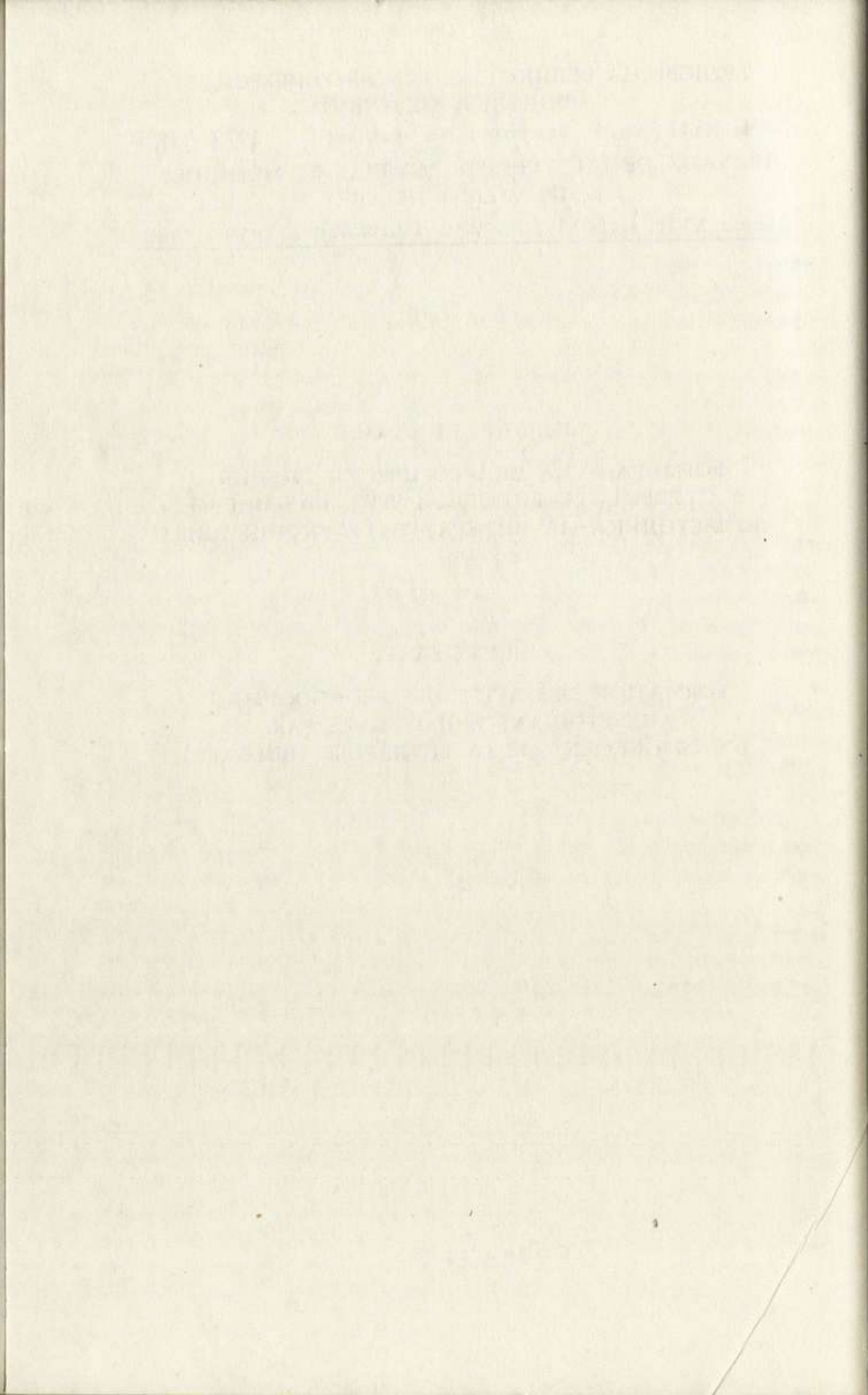
ПЕТЪР БРАТОВЕВ

ФОРМИРАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИ УМЕНИЯ
У СТУДЕНТИТЕ-ФИЛОЛОЗИ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕТОДИКА НА ЛИТЕРАТУРАТА /КОНЦЕПЦИЯ/

BRATOEV, P.

FORMATION DES APTITUDES PEDAGOGIQUES
AUX ETUDIANS PHILOGUES PAR
L'ENSEIGNEMENT DE LA LITERATURE (BULGARE)

София, 1981

Формирането на специфични педагогически умения у студентите-филолози, които се подготвят за учителска професия, ние разглеждаме в най-тясна връзка с тяхната общотеоретическа квалификация по специалността, като отчитаме в същото време мястото и значението и на специалната им методическа, педагого-психологическа и идеологическа подготовка като основа и условие за професионалната им адаптация и успешно реализиране в дейността и живота на съвременното социалистическо училище. Наред с това ние искаме да видим професионалната подготовка на бъдещите специалисти в нейната диалектическа специфика, която, като се обуславя и зависи от тяхната предварителна общотеоретическа квалификация по специалността, в същото време не е нейно автоматическо следствие, а се характеризира с редица особености, които ѝ придават една относителна самостоятелност в системата на университетското образование и заедно с това диалектически я обвързват и съподчиняват с всички останали учебно-възпитателни дейности. Че това е така, свидетелствуват както различните условия, при които се провежда професионално-практическата подготовка на студентите /обикновено в последните години на тяхното следване под формата на различни видове педагогическа практика/, така и методиката на този вид обучение, призвана не само да свърже теорията с практиката, но и да формира целенасочено и ефективно специфични педагогически умения у младия специалист още по време на неговото университетско обучение. На този момент обръщат внимание и други автори. Само върху основата на солидни научни знания, способности и умения по специалността - пишат немските автори Петер Франке и Херман Бюл - студентът има възможност да израства като специалист, който може да прониква в същността на проблемите, възникващи в практическата му работа с учениците или пионерите /комсомолците/, да ги анализира от класово-партиен подход в различни ситуации и - което е най-важното - да им дава научно обосновано решение... "От само себе си се разбира, че повишеното внимание към професионалната подготовка не

развива у студентите автоматически способности за правилно и комплексно използване на получените знания по време на преподаването и възпитанието." Ето защо авторите основателно считат за необходимо в занятията по всички предмети да се включват "професионално-специфични моменти" и на първо място такива, които са обусловени от изискванията, предявявани към възпитанието на младото поколение.¹

Подобно е становището и на съветския автор Б.И.Степанишин. Като изброява основните умения, които студентът трябва да приложи още в първите си уроци, и като посочва, че навичките – това са действия, придобивани в резултат на многократно изпълнение на един и същ прием и характеризиращи се с висока степен на усвояване, авторът отбелязва, че подобна задача не може да се реши само с практическите занятия по методика. За целта са необходими усилията на всички преподаватели. Той пише: "И така изходът е в такава целенасочена организация, при която професионалните умения на бъдещите учители ще формират всички преподаватели по специалните, психолого-педагогическите и общотеоретическите науки, използвайки за това всички форми на обучението и възпитанието."² Практическата насоченост на лекциите авторът вижда преди всичко в засилването на техните методически аспекти, т.е. в такава постановка на вузовското обучение, при която формирането на професионално-педагогически умения ще се превърне в обща и комплексна задача за всички преподаватели. "Ние сме напълно съгласни с мнението на тези – пише Б.И.Степанишин, – които считат, че в педагогическите институти съдържанието на лекциите в основата си следва да се определя от програмата на училището и се явява развитие на въпросите от тази програма."³

¹ Вж: Петер Франке, Херманн Бюль. Подготовка учителей с высшим образованием... Современная высшая школа, № 2, 1978, с.12.

² Б.И.Степанишин. Формирование профессиональных умений будущих учителей. Советская педагогика, № 5, 1978, с.103.

³ Б.И.Степанишин. Цитираната статия, с.104.

Тук бихме добавили и категоричната постановка от Тезисите на ЦК на БКП за развитието на образователната система в НРБ, която гласи: "Качествени промени са необходими в съдържанието и организацията на практическото обучение на студентите. Трябва да се преодолее както подценяването на тази страна на тяхната подготовка, така и ограниченото и разбиране като просто запознаване с конкретните условия на съответната професионална дейност и приспособяване към нея... Задачата е специалистът да придобие необходимата професионална подготовка и способност да решава самостоятелно практически проблеми както с използването на вече придобитите знания, така и с привличане или създаване на нова научна информация."

Сега в редица страни се извършва интензивна научноизследователска работа по проблема за формиране на педагогически умения у бъдещите учители.⁴ Сложността на проблема обуславя както различията в класификацията и номенклатурата им, така и необходимостта от по-нататъшна експериментална работа за тяхното научно-теоретическо обосноваване и практически осъществяване.⁵

⁴ Вж. Н. В. Кузьмина. Очерки психологии труда учителя. ЛГУ, 1967. Методи исследования педагогической деятельности, ЛГУ, 1971. С. И. Кисельгоф. Формирование у студентов педагогических умения и навыков в условиях университетского образования, ЛГУ, 1973. С. т. Жекова. Психологически проблеми на учителската професия, 1976, и Професионализиране на личността, 1978, и др.

⁵ Вж. повече подробности за това в: Л. Ф. Спирин. Анализ учебно-воспитательных ситуации и решение педагогических задач, Ярославль, 1974. Обучение студентов основам педагогического мастерства. Иваново, 1971. Подготовка студентов к воспитательной работе в школе. Минск, 1973. Исследования проблемы подготовки студентов к воспитательной работе. Минск, 1973. Р. Б. Вендровская. Совершенствование учебных планов и программа пед вузов по предметам психолого-педагогического цикла. Советская педагогика, № 1, 1979, с. 91. Й. Фишер. Новая концепция подготовки учителей в ЧССР. Современная высшая школа, № 2/22, 1978. Николай Даскалов. Методическото творчество на учителя. Изд. Народна просвета, С., 1979 г., и др.

Според съветската авторка О.А.Абдулина определящи за професиограмата на съвременния учител се явяват неговите основни функции в социалистическото общество. Съобразно с това още на студентската скамейка бъдещите специалисти трябва да се учат ефективно да организират и провеждат разнообразна възпитателна работа в ученическите колективи, а за това е необходимо да владеят съответни навици и умения; като специалист учителят провежда учебна и извънурочна работа - следователно трябва да владее съответните дидактически умения; като работник на идеологическия фронт той провежда определена обществено-пропагандистка дейност, а за това се налага да овладява дори майсторството на лектора и оратора. От друга страна, творческият характер на учителския труд, проявяващ се и в обобщаване на добрия педагогически опит, в умение да се наблюдава и анализира собствената работа и да се овладяват методите на научното изследване, на свой ред изисква да се овладява методиката и методологията на педагогическия експеримент. И накрая като важна черта от характеристиката на съвременния учител се изтъква неговото умение непрекъснато да се самообразова. Самообразованието на учителя, посочва О.А.Абдулина, е движеща сила в педагогическия процес, необходимо условие за по-нататъшното усъвършенстване на обучението и възпитанието, а това предполага овладяването на съответни умения и в тази насока.⁶

Отнесени към хуманитарните и особено към филологическите специалности, тези общи умения, валидни за всички учители, при преподавателите по литература придобиват нова блага, защото и палитрата на урока по литература е значително по-пъстра и по-богата в сравнение с другите учебни предмети. Освен широта на кръгозора, склонност към художествено творчество, щедрост на характера и душевно благородство специалистът по литература трябва да удовлетворява и редица други, по-специфични изисквания, между които и най-важното е може би сложното умение да чувствава и разбира силата на художествено-образното слово, естетически да възприема и

⁶ Вж. О.А.Абдулина. Проблема педагогических умения в теории и практике высшего педагогического образования. Советская педагогика, № 1, 1967.

тълкува литературните произведения от различни жанрове, стилови направления и епохи. Той трябва не само много добре да познава своя предмет, но и да го обича, да има определени естетически наклонности и интереси, за да може със собственото си увлечение и вдъхновение в урочната работа да стимулира учениците и да държи винаги буден интереса им към изкуството на словото. Знанията и вдъхновението на учителя изискват съответна форма на педагогическо общуване, а за това е необходима висока култура на речта, добре поставен глас, умение да се чете и разказва изразително, да се декламира. Поради самата своя същност като изкуство литературата предразполага учителя към артистичност в общуването, нравствена чистота в помислите, извисеност в чувствата, благородство в поведението. В едно и също време той е и вдъхновен почитател на художествената литература, и неин верен тълкувател, мъдър съветник и събеседник на учениците при колективното съпреживяване на изкуството и авторитетен регулатор на техните нравствено-естетически и жизнени пориви и реакции. Без да бъде задължителен еталон за поведение, той трябва да бъде пример и да служи като образец за литературна култура, постигана чрез постоянно самообразование и усъвършенствуване.

В този ред на мисли изпъква с особена актуалност въпросът за индивидуалната пригодност и предразположеност на желаещите да се посветят на учителското поприще. Както пишат и други автори, често пъти към професията на учителя по литература се насочват и хора с приблизителни или дори изкривени представи за същността и специфичните изисквания на предстоящата им дейност. Обикновено при такива случаи разочарованията настъпват след провеждането на педагогическата практика в училище, когато е вече много късно да се поправи грешната стъпка в професионалното насочване. Ето защо още по време на приемните изпити следва да се предотвратяват подобни явления. Опитът на редица съветски педагогически институти чрез въвеждането на допълнителен устен или друг подобен изпит за установяване качествата на кандидатите за учителска професия може да ни насочи към правилното решение и на този въпрос.

Съществено значение има и проблемът за развиване на психофизическата природа на учителя. "Изразителните възмож-

ности на педагога са необходими за продуктивността на педагогическото общуване, което пронизва всички сфери на възпитателния процес" - изтъква съветският автор В.А.Кан-Калик.⁷ Авторът споделя опит, в който привежда една убедителна система от упражнения. Това са общоразвиващи упражнения за усъвършенстване на емоционалната памет, на наблюдателността, емоционална възприемчивост, комуникативни способности и умения, както и упражнения за развиване на педагогическото въображение, интуицията, навици за педагогическа импровизация, организация на общуването, постановка и решаване на комуникативни задачи и др.п.

Макар приведената тук справка да не претендира за изчерпателност, то все пак тя е достатъчен аргумент, за да се обоснове необходимостта от по-нататъшна работа по създаването на научна професиограма на съвременния учител чрез разкриване същността на педагогическите умения и уточняването на тяхната номенклатура за всяка специалност. Досега в тази област преобладаваше академическият волунтаризъм, примесен с известна доза педагогически емпиризъм. Цялата работа се възлагаше почти единствено на катедрите по методика и педагогика и се извършваше едва ли не само по време на педагогическата практика. Сега в световната педагогическа мисъл все повече се утвърждава разбирането на необходимостта от разработването и внедряването в живота на педагогическите вузове на една нова научна методика за обучаване на студентите по педагогическо майсторство в рамките на всички учебни дисциплини, като педагогическите умения и навици се превърнат в неотменен съставен елемент на цялата им теоретическа и практическа подготовка през цялото време на университетското обучение. От нова организация се нуждае и педагогическата практика. За илюстрация ще се позовем на съобщението на Р.Б.Вендровская. Така например според учебните планове от 1970/71 година още в I курс за студентите се предвижда обществено-политическа практика в училище; през II курс - практически занятия по педагогика и психология; III курс - шестседмична практика в училище с откъсване от учебни заня-

⁷ В.А.Кан-Калик, О професионально-творческой подготовке учителя; Советская педагогика, № 9, 1976.

тия; през IV курс - седемседмична заключителна практика под формата на стажуване. Освен това след завършване на II курс всички студенти провеждат лятна практика в пионерските лагери.⁸

Интерес представлява и организацията на практиката в ЧССР. Според съобщението на Иржи Фишер по съвсем нов начин в учебния план е представена възпитателната практика. Тясно свързана с теорията на училището и извънучилищното възпитание, тя съдържа упражнения в комуникативни навици и практика във възпитателните заведения. За нея се отделят 4 седмици в течение на следването. Що се отнася до педагогическата практика по даден предмет, то тя се изразява във въвеждаща практика, продължаваща една седмица, а след това практика по специалните предмети /два пъти по девет седмици/. Минималният обем на общественно-политическата практика в течение на престоя на студента в училище е 18 седмици.⁹

Неизбежно се налага едно сравнение. В сега действащите учебни планове у нас например в специалността български език и литература педагогическата практика заема само три процента от общото количество учебни седмици; педагогика и психология, взети заедно - също три процента, а методиката на обучението по литература - един и половина процента. Налага се категорично и изводът за неотложната необходимост от сериозна преоценка на сегашната номенклатура на учебните дисциплини, тяхната оптимална структура и техния седмичен хорариум от учебни часове. Защото за всеки непредубеден човек е повече от ясно, че за толкова кратко време едва ли е възможно да се изпълни една такава сложна и богата програма, каквато представляват необходимите за всеки специалист практически педагогически умения. Както сочат и други автори у нас и в чужбина, ефективността на практическата подготовка се обуславя на първо място от часовото ѝ осигуряване в учебните планове, от икономическото ѝ стимулиране

⁸ Р.Б.Вендровская, Совершенствование учебных планов и программ педвузов... Советская педагогика, № 1, 1979.

⁹ Иржи Фишер, Новая концепция подготовки учителя в ЧССР; Современная высшая школа, № 2 /22/ 1978, стр.23 - 24:

и най-вече от тясното ѝ свързване с теоретическото обучение в единен учебно-възпитателен процес.

Видена в такава светлина, практическата професионална подготовка на младите специалисти излиза извън рамките на една отделна катедра само и се превръща в общо дело на целия педагогически колектив. Оттук и основните принципи, на които следва да се строи и провежда практическата педагогическа подготовка на студентите:

принцип за комплексност на мероприятията във всички учебни форми и по всички учебни дисциплини;

принцип на поетапност и избиращелност при формиране на специфичните педагогически умения;

принцип за перманентност и постоянно увеличаващ се ефект, задължаващ практическата подготовка да започва още в първите лекционни курсове, да преминава през общественно-политическата и педагогическата практика и да продължава след висшето образование в различните форми на следдипломна квалификация;

принцип за индивидуализация и диференциация на обучението.

В заключение трябва да отбележим, че настоящата нова концепция за практическо-професионална подготовка на младите специалисти с педагогически профил е съобразена с последните постижения на нашата и световната педагогическа теория и практика, изведена е в резултат на продължителна експериментална работа със студентите и базовите учители на ВТУ през последните десетина години, като за целта са използвани частично анкетният метод, методът на експериментните оценки и други някои форми и е съобразена с потребностите на съвременното ни социалистическо училище.

Своята бъдеща работа по приложението на настоящата концепция ние виждаме в следните главни насоки:

1. Организиране на постоянно действащ семинар за запознаване на базовите учители с новите задачи на професионално-практическа подготовка на студентите. Подобна форма на работа е необходима и за преподавателите във ВТУ.

2. Използване на лекционните курсове по методика за запознаване на студентите с основните положения на концепцията и системна практическа работа за предварителната им подготовка за решаване на стратегическите и тактическите задачи на тяхното практическо обучение.

3. Създаване на кръжок по методика и привличане на повече студенти, подготвящи дипломни работи с педагогическа тематика.

4. Подготовка на нормативно-отчетни документи с посочване на конкретните задължения, дейности и показатели за всеки практикант със задължителен анализ в края на стажа за изпълнението на поставените задачи. Защита на педагогическата практика.¹⁰

5. Своевременно откриване на даровитите студенти, диференцирана работа с отличниците и тяхното картотекиране за бъдеща съвместна дейност в областта на методиката.

6. Внасяне на мотивирано предложение в АС за мястото и часовото осигуряване на методиката на литература и педагогическата практика в новите учебни планове.

¹⁰ Вж.: Приложението - Лична квалификационна карта на студента. Предназначението на тези нормативно-отчетни документи, както и подобните на тях, е събирането на необходимата и достатъчна информация за развитието на студентите, потребна при формирането на педагогическите им умения.

Приложение

ЛИЧНА КВАЛИФИКАЦИОННА КАРТА НА СТУДЕНТА

ИМЕ, ПРЕЗИМЕ И ФАМИЛИЯ _____

Специалност _____ Година на приема _____

Успех _____

ПЪРВИ КУРС НА ОБУЧЕНИЕ

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ - форми на обучение - показатели

- лекции	- редовен
	- нередовен
- упражнения	- редовно подготвен, ерудиран, активен
	- повърхностно подготвен, посредствен
	- неподготвен, неактивен
- кръжок	- участник с доклади и изказвания
	- участник с изказвания
	- пасивен
- изпит	- ерудиран и начетен, подчертани интереси и възможности
	- добре подготвен по програмата и уч. помагала
	- посредством знания, репродуктивно изложени
	- незадоволителна подготовка
	- без възможности

Асистент-ръководител на упр. _____

Преподавател _____

ВТОРИ КУРС НА ОБУЧЕНИЕ

ПЕДАГОГИКА

- лекции	- Форми на обучение - показатели
	- редовен
	- нередовен

- дипломна работа
- незадоволителна подготовка
- без възможности
- да - не

ПЕДАГОГИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА /свободен текст/ _____

Преподавател:

ЧЕТВЪРТИ КУРС НА ОБУЧЕНИЕ

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА - форми на обучение - показатели

Пробна пед.практика

- редовен
- нередовен
- акуратен
- активен
- пасивен
- любознателен
- наблюдателен
- съобразителен
- целенасочен
- стеснителен
- немарлив
- раздразнителен
- неуверен
- неподатлив на развитие

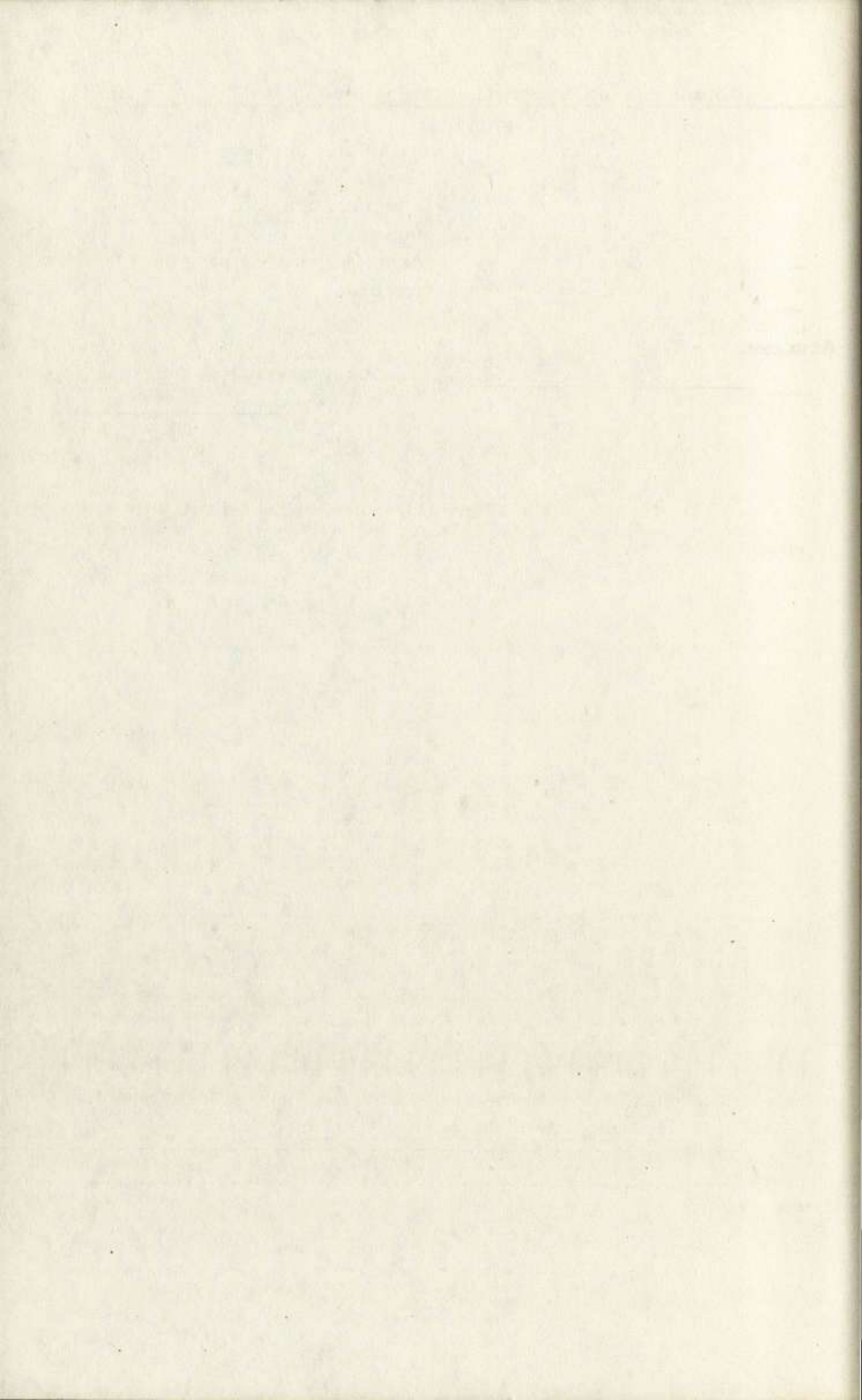
НЕПРЕКЪСНАТА ПРАКТИКА

- организиран
- бързо ориентиращ се
- добър изпълнител
- склонен към творчество
- уверен, уравновесен
- неуверен, неуравновесен
- положителни емоции от работата си

- отрицателни емоции от работата си
- възискателен и самокритичен
- склонен към самоанализ
- инертен

Асистент

Базов учител

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ И МЕТОДИЙ"

Том XVII, кн.4 Факултет за история 1979 - 1980

TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "CYRILLE ET MÉTHODE"
DE VELIKO TIRNOVO

Tome XVII, livre 4 Faculté d'histoire 1979 - 1980

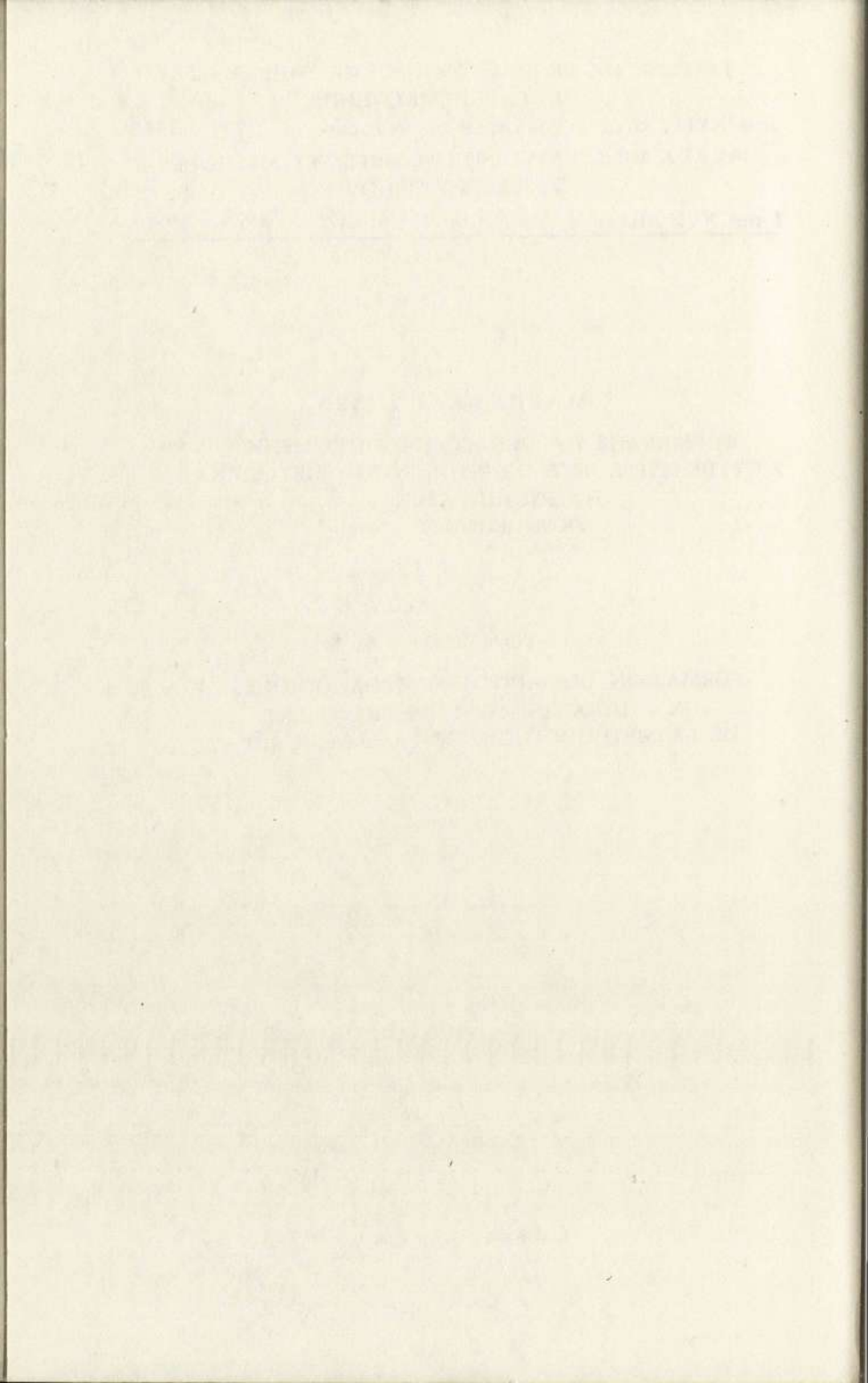
МАРИЕТА ТОНЧЕВА

ФОРМИРАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИ УМЕНИЯ
У СТУДЕНТИТЕ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО МЕТОДИКА
НА РУСКИЯ ЕЗИК
/КОНЦЕПЦИЯ/

TONTSCHEVA, M.

FORMATION DES APTITUDES PEDAGOGIQUES
AUX ETUDIANTS PAR L'ENSEIGNEMENT
DE LA METHODOLOGIE DE LA LANGUE RUSSE

София, 1981

1. ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДЕЙНОСТТА НА УЧИТЕЛЯ

В педагогическата литература се говори за творческия характер на учителската професия.¹ Напр. В. А. Слостенин пише: "Като се среща с неизброимо множество типови и оригинални задачи, учителят, също както всеки изследовател, построява своята дейност в съответствие с общите правила на евристическото търсене: анализ на педагогическата ситуация, проектиране на резултата чрез съпоставяне с изходните данни, анализ на наличните средства, пригодни за проверка на предположенията и постигане на търсения резултат, конструиране и реализация на учебно-възпитателния процес, оценка на получените данни, формулиране на нови задачи."² Изказването на В. Слостенин ни привлича, защото не само подчертава творческия характер на учителската професия, но и защото показва основните умения, които учителят трябва да притежава, за да се окаже творец в учебната си дейност. Така анализът на педагогическата ситуация предполага уменията да се наблюдава учебният процес, да се обясняват и правилно да се оценяват фактите, за да може да се определи след това насоката на тяхното изменение. Анализът на педагогическата ситуация от студента-русист включва анализ на знанията, уменията и навиците на учениците, на тяхното психическо състояние, на техните умения за самостоятелна работа, за активна тренировъчна или речева дейност; уменията да се анализира учебният материал, който подлежи на усвояване, за да се проектира

¹ Н. В. Кузьмина, Очерки психологии труда учителя, Л., 1967; И. Т. Огородников, Современные проблемы исследования высшего образования, Сов. педагогика, 1974, кн. 1; Ст. Жекова, Професионализиране на личността, 1978, с. 83; Ж. Л. Витилин, О некоторых проблемах повышения квалификации учителей ИЯ, ИЯШ, 1975, кн. 5} и др.

² В. А. Слостенин, Формирование творческой личности будущего учителя, Сов. педагогика, 1975, кн. 1.

крайният резултат. Това умение се отразява в конкретната цел на урока или на системата от уроци и позволява да се осъществяват останалите обучаващи дейности на високото равнище на творчеството.

Планирането на крайния резултат и на резултата от отделните уроци предполага точна представа за психофизиологичната организация на речевия процес и в зависимост от това – на трудностите, които ще срещнат учениците, нивото на усвояване, което могат да достигнат в урока за нови знания, за затвърдяване. Познаването на педагогическите похвати и средства, необходими за реализирането на програмните резултати, правилната оценка на техните качества в конкретната педагогическа ситуация ще доведе до резултатно планиране действията на ученика и на учителя, до осъществяването на поставените цели. Умението да се реализират, а след това и да се оценяват получените резултати е много необходимо във всекидневната практика на учителя: то води до целенасочена работа по учебния предмет, до непрекъснатото и усъвършенствуване, то е основата за формулиране на нови задачи в учебния процес.

II. НЯКОИ НЕДОСТАТЪЦИ НА ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ-РУСИСТИ

Анализът на изказването на В. Слостенин беше направен преднамерено, за да се посочат основните характеристики на дейността на учителя. Той показва една нейна основна черта: тя предполага различна по сложност мисловна дейност на всички етапи на планирането и реализирането ѝ.

Дали всички студенти са готови за това? Какво е нивото на тяхната мисловна дейност? Подобни въпроси стояха в няколкото контролни проверки, направени през последните години. Резултатите от тях свидетелствуват, че

а/ студентите-русисти се боят от решаването на задачи. Те предпочитат да пишат или да говорят по този въпрос, който е бил разработван в лекциите или е бил даден за самостоятелна работа;

б/ не умеят да използват полученото по други предмети знание, особено по психология /ниско ниво на пренос/;

в/ не могат да определят обема на лингвистичното знание, съответствувашо на определена степен на обучението – обикно-

вено използват по-голям обем или, обратното, боят се да дадат на учениците истинско знание, а прибегват само до примитивни обяснения;

г/ самите те /не всички/ не владеят в нужната степен и форма теоретичното /лингвистичното, методическото, психологическото и т.н./ знание.

Тези констатации не могат да се разглеждат като вероятностни, тъй като за всеки от проверяваните студенти те имат абсолютен характер. Всеки от тях ще стане учител и ще бъде поставен пред необходимостта да решава задачи, за което не е достатъчно подготвен. Това поставя сериозно въпроса за ефективна организация на обучението във ВУЗ.

В основата на нашата представа за такава организация лежи положението, че съвременната наука дава възможност да се обучава всеки студент така, че да може той при завършване на обучението си във ВУЗ да решава предстоящите професионални задачи с нужната вешина. Реализирането на такава постановка е възможно при определена научна организация на обучението. Ако при натрупването на теоретично знание /лингвистично, психологично, педагогическо, философско и т.н./ се обръща внимание не само на репродукцията на това знание, но и на развиването на мисловната дейност, ако практическата подготовка по езика води до висока степен на неговото овладяване, ако правилно е построено обучението по методика на преподаването на руски език, учителят ще излиза от ВУЗ добре подготвен за учебна дейност. Като нямам възможност в настоящата статия да се спра на останалите проблеми, ще разгледам само последния - правилната организация на учебния процес по методика.

Методиката на обучението по руски език е специфичен учебен предмет във висшето учебно заведение. Нейната задача в педагогическата подготовка на студентите е следната: да се формират у тях сложни умения за организация на учебния процес. Спецификата на тези умения се състои в това, че те се формират не само чрез придобитото методическо знание, но имат комплексен характер и се създават въз основа на лингвистично, психолингвистично, психологическо, педагогическо и методическо знание. Те предполагат още и някои други знания - най-вече висока степен на практическо владение на чуждия /руския/ език. Направените по-горе констатации, както и

наблюденията върху организацията на обучението по някои учебни дисциплини във ВУЗ и върху провеждането на педагогическата практика дават основание да се твърди, че в сегашния момент формирането на тези умения не се намира под контрола на преподавателите. Следователно то не може да се смята за управляван процес. В решаваща степен то зависи от личните качества и от личното старание на студента. Условиата, които създава самият процес на обучение, не са оптимални въпреки извършваните реформи.

Засега в методиката на обучението по руски език се използват следните форми: лекция, подготвителна практика, която съчетава наблюденията с първите опити да се работи в клас /без още да са изградени умения за това/; практика с откъсване от занятията, при която студентът изработва основните си умения за организация на учебния процес не под ръководството на преподавателя по методика, а под ръководството на базовия учител.

Внимателното вглеждане в този цикъл от занятия показва някои негови специфични недостатъци. Ако допуснем, че методическото знание е усвоено на необходимото ниво, то при това почти не се създават умения, тъй като студентът няма условия за прилагането на това знание /не са предвидени семинарни занятия по този учебен предмет/. Следователно методическото знание се усвоява не като се свързва непосредствено с неговото прилагане, а за целите на репродукцията по време на изпита или на контролните проверки. Оттук - неговото незначително или поне незадоволително използване в учебната дейност, неговото бързо забравяне. По такъв начин то още в момента на получаването запазва недостатъците на традиционните теоретични курсове. Колкото и да твърдим, че лекциите са ориентирани към самата практика на обучението, то те за студентите са знание, което трябва да бъде възпроизведено по време на изпита и приложението на което не придобива реални очертания в обучението във ВУЗ чрез действия по неговото използване /става дума за системно, организирано използване/. Следователно теоретическата подготовка на студентите по методика е откъсната от тяхната практическа подготовка още при построяването на учебните планове.

Студентите влизат в клас за наблюдения и даже за изнасяне на първите си уроци, без да са получили цялата необ-

ходима сума от методични знания, без да са положили изпит по методика, тъй като лекциите започват да се четат само един семестър преди педагогическата практика и завършват заедно с подготвителната практика. Такава "организация" на учебния процес по методика няма нищо общо с науката: тя учи студентите още от първите им стъпки в бъдещата професия да използват имитацията или налучкването, да прибягват до най-елементарни решения в построяването на урока, защото те са единствено достъпни за тях. Тъй като те не разполагат с необходимото знание, то губи стойност за тях при построяването на урока - те твърде бързо привикват към занаятчийския подход, който се свежда именно до широкото използване на подражанието /"Учителят прави така и аз - също"/.

Добре ако допуснем, че всичкото знание /или основната част от него/ е получено, преди студентът да влезе в клас, то без предварително създадени умения за неговото използване той не може да се справи в сложната обстановка на урока /или това могат само единици/. Затова студентите показват слаба оценъчна дейност по време на уроците за наблюдение, а след това - незначителни умения за построяване на урока: очакват значителна помощ от учителя, понякога даже не осмислят онова, което са запланували да провеждат в часа.

Казаното дотук сочи някои основни недостатъци на сегашната организация на обучението по методика на руския език в нашите ВУЗ:

- 1/ неподходящите условия за прилагане на методическото знание;
- 2/ неръководеното създаване на педагогически умения, поради което те са недостатъчни, с ниски качества;
- 3/ придобитите умения нямат системен характер, бързо се разрушават.

Тези съществени недостатъци на обучението по методика могат да бъдат избягнати както чрез промяната на учебните планове /лекциите да се четат, преди студентите да са влезли в училище; да се съпровождат те от семинарни занятия/, така и чрез разчленяването на учебния процес, което позволява да се вижда неговата сложност, по-пълно да се обхващат различните аспекти на педагогическата подготовка, да се ръководи тя.

III. КОНЦЕПЦИЯ ЗА НОВА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО МЕТОДИКА НА РУСКИЯ ЕЗИК

Настоящата концепция за по-добра организация на обучението по методика на руския език в българските ВУЗ е построена върху анализа на учебната дейност на учителя. Като изходно беше използвано следното положение: обучението по методика трябва да формира основните нива на педагогическата дейност /репродуктивно, адаптивно, моделиращо/³, като особено внимание се отделя на моделиращото.

Използването на междинната /между лекции и практически занятия в училище/ форма, каквато са семинарните занятия, има важно значение за правилната организация на учебния процес. Необходимостта от семинарни занятия по методика се определя от особените задачи, които трябва да бъдат решени на тях: да се създаде у студентите минимум от умения, които да доведат до умела организация на обучението по руски език. Тук се отнасят следните умения: умението правилно да се определят целите на урока, да се подбира учебният материал, похватите и средствата за неговото усвояване, да се подрежда той в определена система в рамките на урока, да се прилагат психолого-методически нормативи за усвояването на определени видове материал, да се прогнозира трудностите, да се предвиждат начини за тяхното преодоляване и т.н. За реализирането на тези умения студентите трябва да използват както лингвистично, така и методично, и психологично и т.н. знание /например за определяне целите на отделния урок е необходимо освен лингвистично още психологично и методично знание, за да бъдат точно предвидени възможните граници на усвояването/. Затова в семинарните занятия прилагането на определено методично знание е тясно свързано с широкото актуализиране на други знания, получени в различни звена на учебния процес във ВУЗ. Иначе /ако се разчита само на един вид знание/ не могат да се създадат в пълна степен онези умения и навици, които са необходими на учителя в неговата бъдеща работа. Тези умения се отнасят към специфичните конструктивни умения, тъй като се опират на лингвистично, психо-

³ Н.В.Кузьмина, Методы исследования педагогической деятельности, Л., 1970 г., с.34 - 35, 40 - 41.

лингвистично, психологично и надстрояващо се над тях методично знание и са характерни само за преподаването на руски език. Те се формират в учебна ситуация, която се създава чрез различни по сложност методични задачи, предлагани по време на семинарните занятия. Това позволява напълно да се ръководи процесът на създаването им, да се контролира, оценява степента на тяхното владение.

Особено място на тези занятия трябва да се отдели не само на решаването на задачи. Тук важна роля трябва да играе мотивировката на избора на начините и средствата, които студентът е предложил при решаването на задачите. Тя е резултатен начин за усвояването на концепцията, върху която е изграден лекционният курс, а също за осмисляне на собствените действия.

Създаването на специфичните умения има обратно въздействие върху усвоените методични и други знания, а също върху усвояването на такива знания в бъдеще: те придобиват за студентите друг смисъл. Това вече не са абстрактни знания, необходими за самата система на науката, това са нужни на ежедневната практическа дейност знания, които позволяват по-добре да се построява и ръководи учебният процес. По такъв начин се създава допълнителна мотивация, която стимулира самостоятелното или аудиторното усвояване на знания.

На семинарните занятия се формират умения да се построява учебният процес, но още не са сформирани умения да се реализира заплануваното. От теорията и практиката на обучението е добре известно, че между тези два вида умения има съществена разлика. За методическата подготовка на студентите е важно да се изработи първият вид умения, преди студентът да е влязъл в клас, а вторият се придобива /или се усъвършенствува/ в процеса на самата практика.

При такова построяване на учебния процес по методика на преподаването на руския език друго съдържание придобиват практическите занятия в училище. Тяхната задача е: да се приложат получените по време на семинарните занятия специфични педагогически умения, да се усъвършенствуват те. Заедно с това в училище трябва да се изработят и някои неспецифични умения, свързани с непрекъснато изменящите се условия на работа в клас, с груповата форма на обучение и т.н. Това са: уменията да се оценяват качествата на обучаващата дей-

ност в хода на нейното провеждане, умението да се вземат решения за нейното изменение, умението да се включват в работа всички ученици, умението да се правят изводи, да се обобщават резултатите от собствената дейност и дейността на учениците, умението частично да се изменя ходът на урока, умението да се поправят грешките, умението да се провежда индивидуална работа с учениците и т.н. Повечето от тези умения имат неспецифичен характер - те са важни за работата в клас по всеки учебен предмет, т.е. това са общо-педагогически /неспецифични/ умения.

Такова разделяне на процеса на формиране на сложните педагогически умения има важно значение за подготовката на младите специалисти по руски език. Двете несъвпадащи по време форми на създаване на тези умения - семинарните занятия във ВУЗ и практическите занятия в училище, ще бъдат значително по-малко, а резултатите от тяхната обучаваща дейност много по-големи.

Беше посочено, че сложните педагогически умения се изработват въз основа на различно знание. Един от неговите съществени компоненти е методичното знание, поднасяно на студентите в лекционния курс. По различен начин подхождат преподавателите към построяването на този курс. Смятам, че основен проблем при неговото изграждане е проблемът за избора на концепция. В съвременната методична литература има различни интерпретации на едни и същи явления в зависимост от изходните позиции на автора, а оттам - и различни препоръки и решения на едни и същи проблеми. Често в практиката на обучението това води до объркване, до различен подход към явления с еднакъв характер. Ориентацията в съвременното разнообразно методическо знание е възможна само от позициите на определена концепция.

Изборът на концепция се налага и от факта, че учебната дейност е сложно явление, което не е напълно изследвано. Изучаването на сложните явления налага тяхното разглеждане като система, към която трябва да се прилага системен подход. Ако под концепция се разбира система от възгледи за даден процес или явление, то става ясно, че резултатното изучаване на учебния процес, на неговата организация и управление е възможно само от позициите на определена концепция. Възгледите за учебния процес от различни позиции често

се намират в противоречие един с друг, което води до неуспех в учебната работа /в практиката на обучението може да се наблюдава как едни начини за построяване на учебната дейност унищожават или в краен случай не развиват създаденото на предишните етапи на обучението/.

Концепцията като критерий за подбора на проблематиката, на методичните препоръки, за интерпретация на явленията и т.н. е необходима на преподавателя при създаването на лекционния курс. Тя е важно условие за единство на неговите възгледи, което се пренася след това във възгледите на студентите /бъдещите учители/. На следващите етапи на обучението /семинарни и практически занятия/ тя става основа за интегративна дейност по използването на лингвистичното, психологичното, методичното и друго знание, критерий за подбора на материалите, похватите, учебните средства, за организация на контрола в конкретната работа по планирането и реализацията на учебния процес.

Основното достоинство на лекционния курс, построен върху определена концепция, се състои в това, че бъдещият учител се осигурява както с критерий за построяване на съответната учебна дейност, така и с надежден ориентир в разнообразните методични препоръки, с които изобилствува съвременната литература. Това е солидна основа за самостоятелно повишаване на педагогическото майсторство.

На съвременното равнище на развитие на науката концепцията трябва да се избира от такава позиция, че да отразява постигнатото в психологията, лингвистиката, методиката и да има потенциални възможности за естествено включване и използване на бъдещите постижения на тези науки. Смятам, че напълно отговаря на тези изисквания онази концепция, която се развива върху теорията за речевата дейност, а тя от своя страна възникна върху солидната основа на марксистко-ленинската теория за дейността.

х х х

Посочените три основни форми на обучението по методика - лекцията, семинарното занятие и педагогическата практика, изказаното мнение за техните задачи и възможности изискват:

още по-прецизно оглеждане на лекционния курс от пози-

ците на приетата концепция; още по-пълно отразяване на постиженията на методиката, построени върху нея, в курса от лекции;

преустройство на учебните планове с оглед на въвеждането в обучението по методика на руския език на семинарни занятия;

разработка на система от задачи, насочени към създаване на специфични педагогически умения: създаване на пособие от такива задачи;

подбор на система от начини за контрол върху формирането на педагогическите умения.

В изследването се предполага да бъдат използвани проучването на литература, наблюдението, анкетирането, самонаблюдението, обучаващият експеримент.

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ И МЕТОДИЙ"

Том XVII, кн.4 Факултет за история 1979 - 1980

TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "CYRILLE ET MÉTHODE"
DE VELIKO TIRNOVO

Tome XVII, livre 4 Faculté d'histoire 1979 - 1980

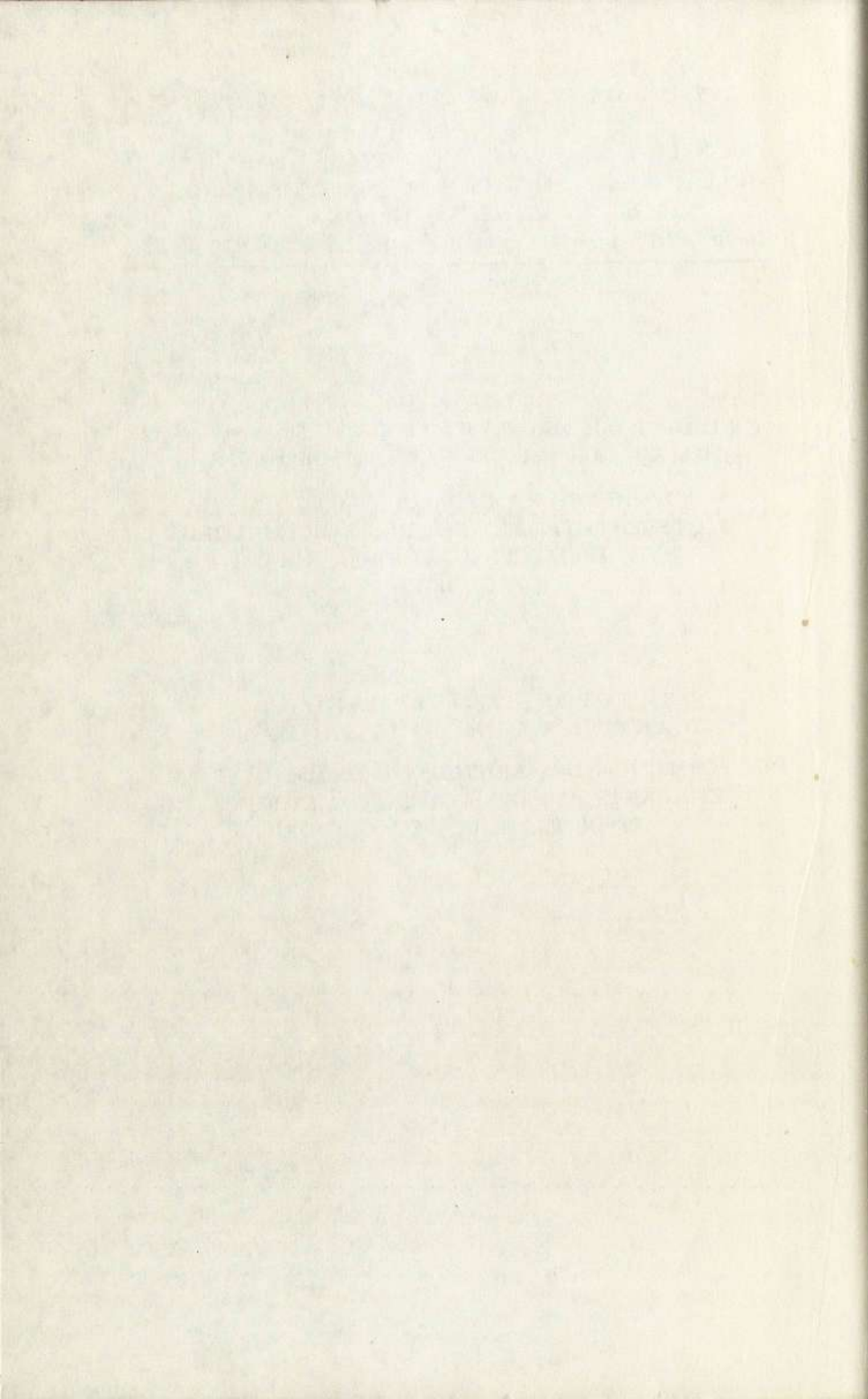
СТОЯН ПОПОВ, СТЕФАНКА СТЕФАНОВА,
ДИМКА АНЧЕВА, МАРА РУСИНОВА

ФОРМИРАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИ УМЕНИЯ
У СТУДЕНТИТЕ ЧРЕЗ ЛЕКЦИИТЕ ПО МЕТОДИКА
И ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА
/КОНЦЕПЦИЯ/

ST. POPOV, ST. STEPHANOVA,
D. ANTICHEVA, M. ROUSSINOVA

FORMATION DES APTITUDES PEDAGOGIQUES AUX
ETUDIANTS-PAR DES COURS DE METHODOLOGIE
ET DE PRATIQUE PEDAGOGIQUE

София, 1981

Основната задача на висшето образование винаги е била формирането на бъдещия специалист. След писмото на др.Т. Живков до ЦК на комсомола тази задача е съвсем конкретизирана - у бъдещия специалист още във висшето учебно заведение трябва да се формират елементи на професионално майсторство. Процесът на формиране елементи на професионално майсторство трябва да е завършил със завършването на обучението.

1. Педагогико-дидактическа основа - теоретическа постановка за същността, организацията, целите и задачите на педагогическата практика, съдържаща се в концепцията на доц. к.п.н. Диньо Коев, стр.13-15.

А. Чрез лекциите по методика на обучението по български език

Известно е, че в процеса на обучението по методика трудно може да се реализира т.нар. обратна връзка. Причините за това са предимно обективни - големият брой студенти /200-250 души/, което пречи на преподавателя да има пълна информация за състоянието на тяхната подготовка още в процеса на преподаването. Контролните работи, които се провеждат един път през семестъра, също не могат да дадат ясна представа за знанията на студентите. При по-малките групи обаче, каквито са филиалските /15 - 20 души/, е възможна реализацията на обратната информация, стига преподавателят да използва ефикасни форми на текущ контрол. Така например в продължение на две учебни години преподавателят по методика на българския език използва наред с традиционните и един нов метод на текущ контрол - индивидуалното препитване в началото на всяка лекция. Целта е да се провери как се усвояват преподаваните знания, като в процеса на събеседването се акцентира върху най-главното, най-същественото. По този начин подготовката за изпита започва фактически още в първите лекционни занятия. По време на работата бе използвано успешно и поощрението като педагогически похват. За успешното използване на тази нова форма на текущ контрол говори не само повишеният интерес на студентите към предмета, но и резултатът от изпитната сесия. От всичко 13 сту-

денти, III курс, БФ с усилена втора специалност осем се освободиха от изпит, а на останалите пет души, които бяха изпитани, така да се каже, от експертна комисия, четирима получиха оценка мн.добър и един – оценка добър. Или курсът завърши с общ успех много добър /4,84/ по методика на българския език.

При това трябва да се отбележи, че освободените от усетен изпит студенти бяха оценявани по три показателя: а/ участие в събеседването по време на обучението; б/ резултати от две писмени контролни работи и в/ колоквиум в края на семестъра.

Ние смятаме, че в процеса на една такава дейност у студентите се формират и редица нравствено-педагогически качества: упоритост, трудолюбие, системност и последователност, любов към родния език и неговия създател – българския народ.

Б. Чрез педагогическата практика

Докато лекционният курс по педагогика и методика създава само начална педагогическа ориентировка на студентите, то педагогическата практика е основно звено за изработване на педагогически умения и навици. През преиода на обучаващата практика студентите усвояват определен брой педагогически умения и навици – конструктивни, комуникативни и организаторски, при планирането и организацията на учебната работа, а така също и при запознаването с някои основни форми на извънкласна дейност. Това определя и нейното основно назначение – да подготви студентите за следващия етап – непрекъснатата педагогическа практика. При нейното провеждане главна задача е формирането на умения и навици за водене на урока чрез решаване на система от дидактически задачи, а така също и формиране на някои умения за възпитателна работа с учашите.

II. Цели и задачи на обучението по български език

Главната цел на обучението по български език според програмата от 1976 г.¹ е да се управлява езиковото развитие на подрастващите върху основата на системни знания за строежа и изразните възможности на българския книжовен език.

¹МНП – Програма по български език и литература, 1976 г.

От тази цел произтичат и основните задачи:

1. Да се дадат на учениците знания за граматическия строеж, изразните средства и норми на българския книжовен език.
2. Да се формират у тях умения да си служат свободно - говоримо и писмено, с изразните средства на родния език, да спазват нормите на книжовния език, да оценяват качествата на езиков израз и сами да усъвършенствуват собствената си реч.
3. Да се развиват познавателните и речевите възможности на учениците, логическото им мислене, самостоятелността в работата; да се изгражда у тях диалектично разбиране за същността и ролята на езика и патриотичното съзнание.
4. Да се изгради у обучаваните слухово-произносителна правописна, пунктуационна и стилистична култура.
5. Учениците да достигнат до разбиране на националните особености, силата и красотата на родната реч и ролята ѝ в живота и историята на българския народ; да се формира у тях национално самочувствие; да се пробуди интерес, стремеж и амбиция за все по-пълното ѝ овладяване и умело използване.

III. Кои са специфичните цели и задачи?

Главна цел: Да се формират у студентите, участници в комплексната група, педагогически и методически умения, навици и качества, необходими за бъдещата им дейност като учители по български език.

Основни задачи:

1. Да се повиши общата научно-теоретическа подготовка на студентите по методика на българския език и по педагогика.
2. Да се изградят у тях педагогически и методически умения, навици и качества чрез наблюдение и обсъждане на примерни урочни разработки по български език при базовите учители, асистентите и преподавателя по методика на българския език.
3. В уроците си по български език да използват умело общите /научните/ и учебните методи, както и да обосновават предпочитанията си към едни или други от тези методи.
4. Да се формират у студентите следните педагогически умения и навици: за целенасочено наблюдение и анализ, за работа с паралелков колектив, за критично отношение към рабо-

тата на колегите си и за самокритично отношение към собствената си дейност, трудолюбие, доблест, другарство и честност.

5. Да се формират у студентите конструктивни умения.

Както проф. Кузмина, така и други автори изтъкват особеното място, което заемат конструктивните умения в структурата на педагогическата дейност. Ст. Жекова посочва, че те се отнасят "най-пряко до творческата дейност на учителите"².

Водещото място на тези умения в системата педагогически умения се потвърждава и от резултатите от анкетирането на студенти и ученици. От 31 анкетирани студенти на въпроса: "Кое най-много ви затруднява при подготовката и провеждането на урока?", 20 отговарят, че най-много ги затруднява обмислянето и формулирането на въпросите и задачите, 17 се затрудняват от планирането на практическата дейност на учениците; 16 - от планиране на учебното съдържание; 14 - от структурата на урока.³ Резултатите от анкетата определиха основната насоченост на упражненията по време на педагогическата практика - формиране на конструктивни умения у бъдещите учители. Конструктивните умения позволяват на учителя да прогнозира, да планира учебния процес. В работата на учителя по български език те имат водещо положение при следните дейности:

1. Преработване на научната информация за езиковите категории съобразно с дидактическите изисквания; анализиране на урочната тема с цел да се определи приемствеността и перспективността при нейното изучаване; разграничаване на основното от второстепенното; определяне последователността на изложението.

2. Съставяне на своеобразна програма за умствена и практическа дейност на учениците при усвояване на новото. Програмата трябва да предполага различни видове учебна работа /участие в беседа, попълване на таблици, самостоятелна работа с учебника, граматически разбор, самостоятелно изпълне-

² Ст. Жекова, цит. съчинение, стр. 83.

³ В анкетния лист бяха посочени готови отговори. Студентите можеха да посочат повече от един отговор.

ние на задачи по образец, вариативни, с частично изследователски характер и др./ . Въпросите и задачите трябва така да са формулирани, че да ръководят мисловната дейност на учениците.

3. Учителят трябва да планира и своята дейност – какъв път ще избере за изясняване на новото, как ще ръководи наблюдението на учениците, кога и в каква степен ще ги подпомага, и т.н.

Конструктивните умения на учителя по български език се характеризират със своята насоченост за постигане на образователните и възпитателните цели при постоянно изменящи се условия. Те позволяват на учителя творчески и рационално да решава различни методически задачи. Конструктивните умения не само се проявяват при решаване на методически задачи, но могат и да се формират и обогатяват в процеса на решаването. По тази причина възприемаме решаването на методически задачи като основно средство за формиране на конструктивни умения.

Методическата задача е модел на отделен момент от учебния процес по български език, а чрез нейното решаване се определя подходът, дейността на учителя /и на учениците/ в този момент.⁴

Умението да се решават методически задачи е сложно и има творчески характер. То предполага умение да се формулират въпроси и задачи във връзка с езиковото обучение, умение да се състави план и да се намери оптимален вариант за решаване на задачата. Следователно, преодолявайки и разрешавайки проблемните ситуации, в която ги поставя методическата задача, студентите формират у себе си конструктивни педагогически умения.

Конкретни задачи:

1. Умения за използване на тренировъчните задачи, чрез които се възприема и задържа научната информация.
2. Умения за използване на познавателните задачи в обучението по български език.
3. Умения за използване на логически задачи, чрез които

⁴ За определението "педагогическа задача" вж. Ст. Жекова, цит. съчинение, стр. 15.

се преработва получената информация и тя става част от общите знания на ученика.

4. Умения да решават изследователски задачи, свързани с езиковата форма на художествените произведения.

5. Умения да решават творчески задачи:

а/ за конструиране, които могат да бъдат на различни езикови равнища - от съставяне на отделни думи до съчиняване; да създават постепенно умение за използване на различни стилове и на различни типове реч;

б/ задачи за редактиране - от трансформация на отделни изрази до редактиране на собствено съчинение.⁵

6. Да умеят да правят класификация на стилно-езиковите грешки на учениците в средния курс.

7. Да използват комбинирано беседата и самостоятелната работа в уроците по български език.

8. Да построяват уроци за нови знания чрез метода на самостоятелната работа.

9. Да построяват и изнасят проблемни уроци по български език.

10. Умения да използват различни форми на проверка и оценка на учениковите знания в обучението по български език.

11. Умения да се свързват старите знания с изучаването на новия материал.

Тази връзка се реализира чрез използването на традиционни и съвременни методически форми, средства и похвати:

фронтална беседа;

тестове с обучаващо-контролен характер;

домашна работа;

програмирана самостоятелна работа;

учебно-технически средства.

12. Структурата на новия учебник по български език дава възможност за активна самостоятелна работа на учениците с него. Учебникът може да се използва най-рационално в различните звена на урока. Това ще бъде друга задача, която студентите-стажанти е необходимо да решават в своята практика.

⁵ Р. Новачкова, Познавателните задачи в обучението по роден език, сб. "Развиване на познавателната активност на учениците чрез обучението по български език", С., 1978, стр. 42 - 53.

Мероприятия и форми за реализиране
на поставените задачи

1. Да бъде сформирана студентска група /10 - 15 души/, в която да участвуват добри студенти, при строго съблюдаване на принципите за доброволност и активност.

2. Работата по обучението на студентите да се води в два аспекта:

а/ чрез изясняване на принципни и най-нови методически проблеми и понятия.

За целта да бъде прочетена и обсъдена на специални заседания на групата с докладчици-студенти и преподаватели следната методическа литература:

1. Анчева, Д., Писмените упражнения в уроците по български език /доклад/.

2. Банков, Л., Управление на познавателната дейност на учениците трифакторната активност на учебния процес, сб. "Развиване на познавателната активност на учениците чрез обучението по български език", стр. 7-29.

3. Васева, М. и др., Изграждане на умения за стилистичен анализ у учениците от осми клас, сб. "Развиване на познавателната активност на учениците чрез обучението по български език", стр. 141-157.

4. Горанова, И. л., Формиране на морфологични понятия в обучението по български език и литература, сп. "Български език и литература", кн. 4, 77 г.

5. Димчев, К., Работа над стилно-езиковите грешки в речта на учениците от средния курс, сб. "Развиване на познавателната активност на учениците чрез обучението по български език", 1978, стр. 29-42.

6. Журавльов, И., Към въпроса за изграждане на методически системи от познавателни задачи по хуманитарните дисциплини, сб. "Познавателната самостоятелност на учениците", 1977, стр. 103 - 136.

7. Жекова, С. т., Професионализиране на личността, С., 1978 г.

8. Кузнецова, В. С., Формирование организаторских умений у будущих учителей, сп. "Советская педагогика", кн. 8, 1975 г.

9. Кузьмина, Н. В., Очерки психологии труда учителя, Л., 1967.

10. Кузьмина, Н. В., Проблемы выбора профподготовки специалистов в вузах, Л., 1970.

11. Каменов, К., Граматически игри - път за придобиване на граматически знания и правописни навици, сб. "Обучението по български език и литература", 1975, стр. 319 - 325.

12. Новачкова, Р., Познавателните задачи в обучението по роден език, сб. "Развиване на познавателната активност на учениците чрез обучението по български език", стр. 42 - 54, 1978 г.

13. Новачкова - Буйнова, Примерни задачи за самостоятелна работа при изучаване на простото изречение, сб. "Обучението по български език и литература", 1973 г.

14. Попов, С. Т., Д. Василева, Самостоятелната работа в уроците за нови знания по синтаксис, сп. "Български език и литература", кн. 1, 1974 г.

15. Попов, С. Т., Д. Василева, Как обучаваме четвъртокласниците в съчинение-приказка.

16. Попов, С. Т., Д. Василева, Проблемният урок за нови знания по синтаксис в VIII клас, сп. "Български език и литература", кн. 5, 1978 г.

17. Платонов, К., Вопросы психологии труда, М., 1962 г.

18. Пернишки, В., Е. Чомпалова. Подготовка на учениците за изработване на писмените съчинения, сб. "Развиване на познавателната активност на учениците чрез обучението по български език", стр. 157-- 166.

19. Русинова, М., Индивидуализация и диференциация по синтаксис в VII и VIII клас /доклад/.

20. Савова, К., Мястото на познавателните задачи в обучението по български език в средния курс, сб. "Познавателната самостоятелност на учениците", 1977, стр. 137 - 159.

21. Томова, Т., Някои форми на активизиране мисловната дейност на учениците при изграждане на граматически понятия, сб. "Обучението по български език и литература", 1973, стр. 9 - 21.

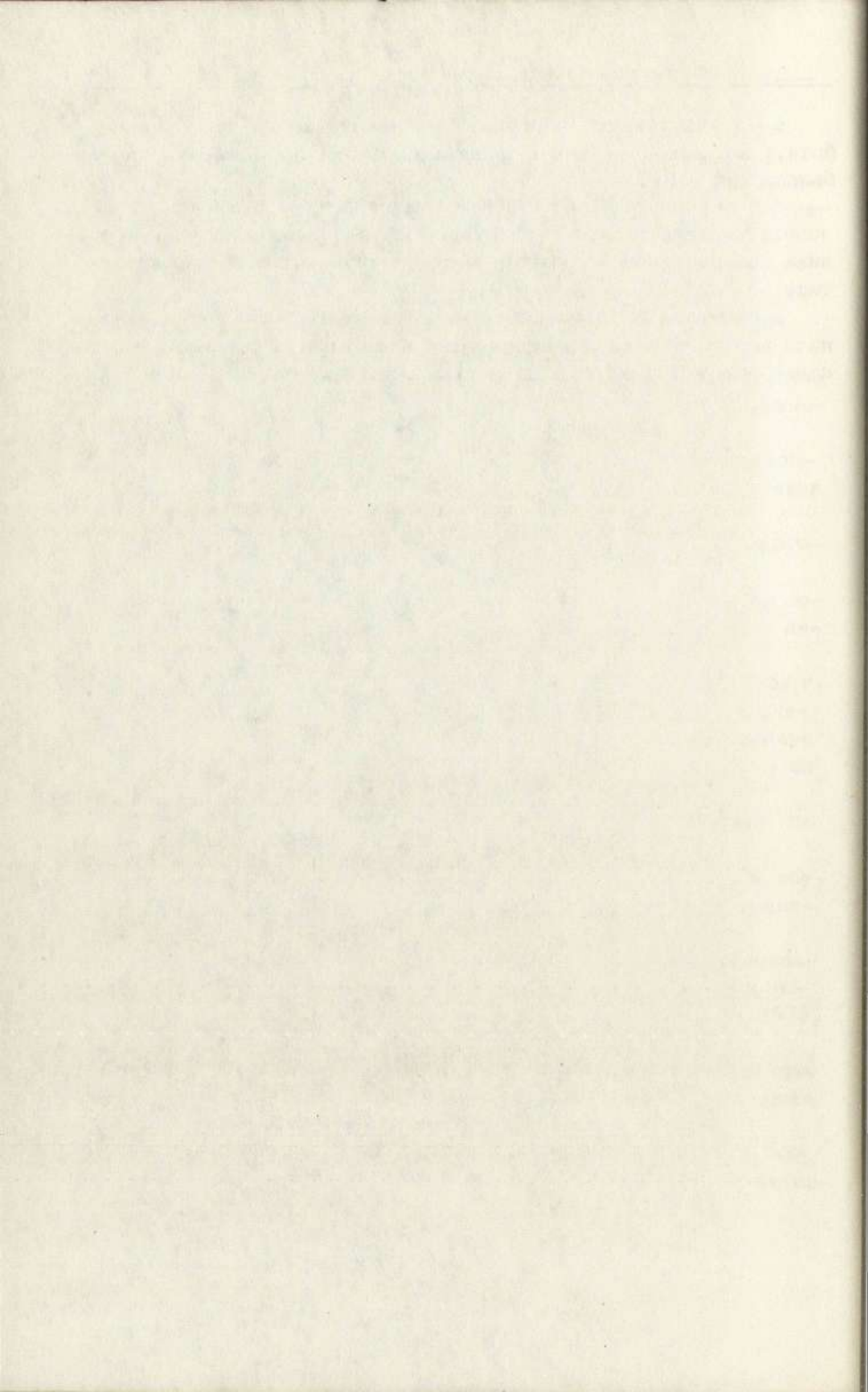
б/ практически - чрез наблюдение на образцови уроци при базовите учители, асистентите и преподавателите по методика на българския език.

3. В изясняването на теоретическите проблеми, което ще става на специални сборки, да участвуват и студентите, активно подпомагани от преподавателите.

4. На участниците в групата да бъдат давани курсови работи, а на някои от тях и дипломни работи по методика на българския език.

5. В обучението на студентите да участвуват активно и базовите учители, които съгласувано с преподавателите по методика да поставят конкретни методически задачи на практикантите.

6. Работата по обучението на студентите /с оглед на тяхната педагогическа и методическа адаптация в училище/ да започне още в III курс и да завърши в IV курс.

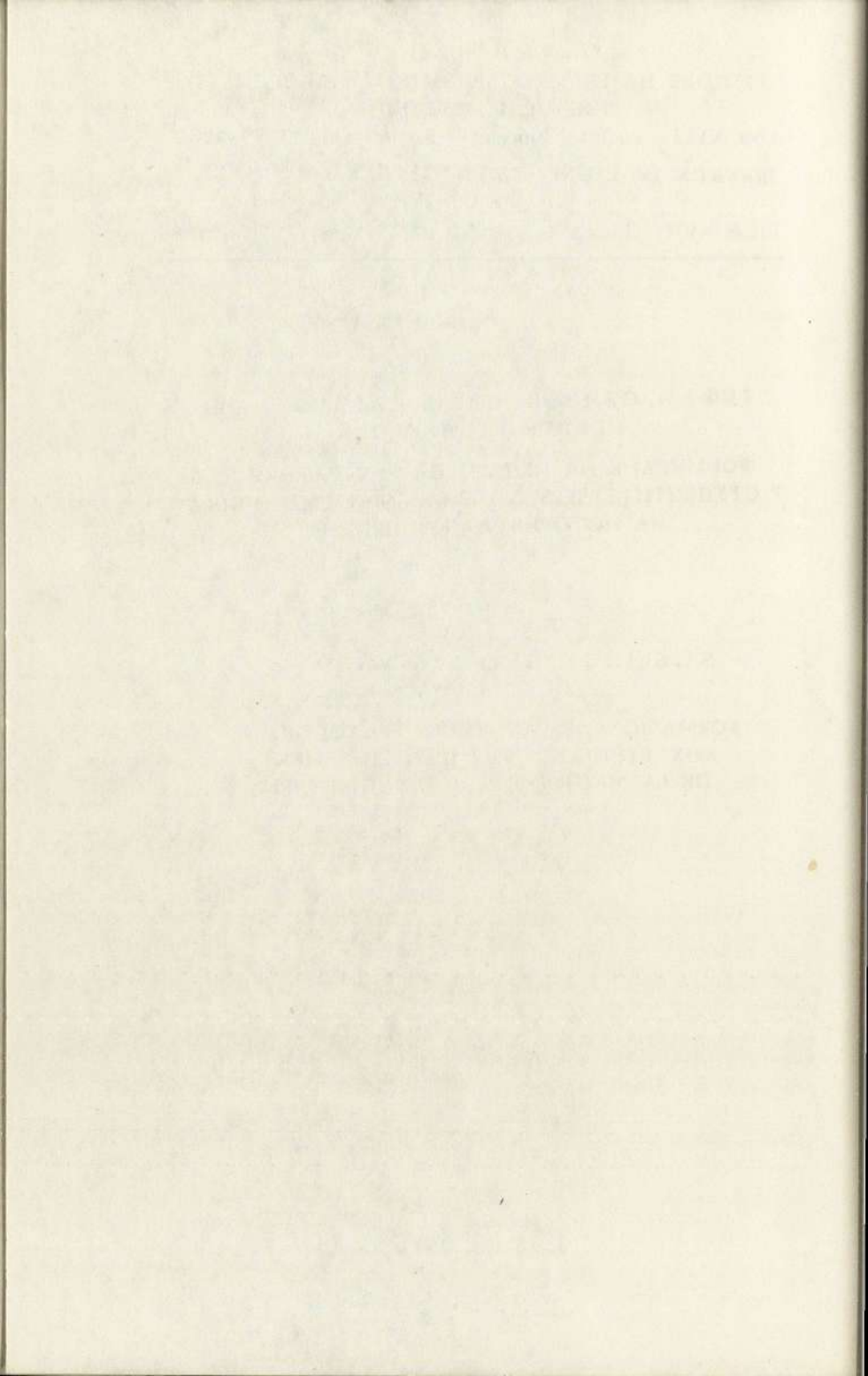

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ И МЕТОДИЙ"
Том XVII, кн. 4 Факултет за история 1979-1980
TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "CYRIL ET MÉTHODE"
DE V. TIRNOVO
Tome XVII, Livre 4 Faculté d'histoire 1979 - 1980

СТЕФАН СЕИЗОВ, ИВАН КАРАИВАНОВ,
ГЕРГИНА ДИМОВА
ФОРМИРАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИ УМЕНИЯ
У СТУДЕНТИТЕ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО МЕТОДИКА
НА ИСТОРИЯТА /КОНЦЕПЦИЯ/

ST. SEIZOV, IV. KARAIVANOV,
G. DIMOVA
FORMATION DES APTITUDES PEDAGOGIQUES
AUX ETUDIANTS PAR L'ENSEIGNEMENT
DE LA METHODOLOGIE DE L'HISTOIRE

София, 1981

Формирането на педагогически умения у студентите по история е многостранен, сложен и продължителен процес, който протича през цялото време на тяхното университетско обучение. Осъществява се чрез лекционния курс по методика, който създава теоретичен фундамент, и педагогическата практика, осигуряваща практическо приложение на основните теоретически положения.

В Съветския съюз и другите социалистически страни тази дейност е много улеснена от наличието на семинарна и лабораторно-практическа работа по педагогика, психология и методика на преподаването на предмета. Като се ръководим от положителния опит на тези страни и от изискванията за по-нататъшно усъвършенстване на професионално-педагогическата подготовка на бъдещите учители по история, считаме, че наред с досегашните форми на университетско обучение е целесъобразно да се въведат практически /семинарни/ занятия успоредно с лекционния курс и лабораторни занятия, които да се провеждат в училище. Освен това наложително е да се увеличи продължителността на педагогическата практика, навременното въвеждане на студента в училище, на неговото бъдещо работно място, което ще допринесе съществено за професионалното адаптиране и израстване на младия учител по история. С въвеждането на тези форми на обучение ще се създадат реални условия за пълноценна методическа подготовка, за въоръжаване на студентите с умения и навици за предстоящата им педагогическа дейност и за реализирането им в сферата на народното образование.

Важна роля в това отношение има правилната организация и управлението на учебния процес във ВУЗ, насочен и към формиране на професионално-педагогически умения и навици у студентите. А какво е характерно за организацията и управлението на този процес?

Според С.И.Арахангелски една от основните задачи на управлението на учебния процес е активизирането на самостоятелното творческо мислене на студентите и използване на методи и средства, повишаващи ефективността на обучение-

то, съобразно с индивидуалните особености на студентите.¹ При такива ситуации се създават предпоставки за развитие у тях на способности за съзнателно усвояване на методическите знания, на способностите да наблюдават, да анализират, да оценяват, обосновават и правят изводи за педагогически явления и процеси² както по време на лекцията, така и по време на педагогическата практика.

Спряхме се на позицията на посочения автор, тъй като е приложима при формирането на умения и навици у студентите по време на лекциите по методика на обучението по история и особено при провеждане на педагогическата практика в училище.

Какви черти трябва да бъдат изградени у студентите като бъдещи учители по история?

... "Преподавателските кадри трябва да притежават не само висока ерудиция, висока обща култура, миогледна и политическа зрелост, което се разбира от само себе си, но и да са способни за конструктивна и организаторска дейност, да се приспособяват към аудиторията при конкретни условия, за да се получи оптимален ефект в учебно-възпитателната работа."²

Професионално-педагогическата насоченост на обучението има пряко отношение към разглеждания проблем и се явява като движеща сила за развитие на педагогическите способности, като една от предпоставките за постигане на педагогическо майсторство. Формирането на професионално-педагогическа насоченост у студентите изисква у тях да се развива /възпитава/ съзнателно отношение към учителската професия и да се създават такива важни професионални качества като педагогически такт, педагогическа наблюдателност, педагогическо въображение, конструктивни, комуникативни, организаторски и гностични способности,³ възискателност и принципност.

¹ С.И.Арахангелски, Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе, М., 1976, стр.33.

² С.Саркисян, Учебен процес, миоглед, идеология изд. "Народна просвета", С., 1976, стр.127.

³ С.т.Жекова, Професионализиране на личността, С., 1978, стр. 75 - 90.

Необходимо е да изясним нашето разбиране за същността на обучението, за неговото съдържание, организация, резултати.

Под обучение разбираме процеса на вътрешните умствени и външни учебни действия на преподавателя и учащите се, необходими за осъществяване на историческото образование, комунистическото възпитание и развитие на способностите на студентите.

Съдържанието на обучението включва информацията, почвана от лекционния курс, системата от умения и навици, които се формират при преподаване проблемите на методиката, при обучаващата практика и педагогическия стаж.

От своя страна методите, методическите похвати и средства на работа на преподавателя и студентите, системата от задачи, направляващи и контролиращи овладяването на знанията и уменията, и различните форми на обучение характеризират организацията на методическата подготовка.

Под резултати на обучението имаме пред вид успешното реализиране на целите и съдържанието на методическата подготовка, а именно: оптимално усвояване на теоретическия курс, на методическите знания и умения, развитие на необходимите качества и способности, отнасящи се най-пряко до творческата дейност, която трябва да осъществява младият учител.

Резултатите констатираме по пътя на наблюдението, на експеримента, на контролни работи, на работни листове, чрез беседа с базовите учители, чрез анкети и др.

Основната цел на настоящото изследване ще бъде на основата на методическите знания и практическите занятия у студентите да се формират умения и навици за разнообразна педагогическа дейност в училище.

Да изградим у студентите всички видове умения и навици, които са необходими в практическата им дейност, е невъзможно.

Затова се стремим да ги въоръжим с такива умения и навици, които се явяват типови и сравнително лесно се модифицират в други видове учебно-възпитателна работа.

Какво трябва да разбираме под умения и навици?

В педагогическата и психологическата литература, както и в частните методики понятията умение и навик се тре-

тират различно.⁴ Според авторите на "Методика обучения истории Древнего мира и Средних веков в V-VI классах"⁵ са се обособили две основни становища. Посочва се, че представителите на едното гледище разбират навиките като затвърдено посредством упражнения умение да се изпълняват едни или други действия и в същото време като висша степен в развитието на умението да се прилагат знанията. Умението на свой ред се определя като не напълно завършен навик, като съществен етап при формирането на навика.

Авторите на посочената методика, позовавайки се на обстоятелството, че другото становище все по-трайно се утвърждава в психологическата и педагогическа наука, го възприемат като по-правилно. Според него умението е висша степен в овладяването на начин за решаване на задачи, възникващи в процеса на прилагането на знанията. То се определя като подготовка за съзнателни и точни действия в различни условия и се придобива на основата на знания и в резултат на упражнения. Навикът се разглежда като пределно автоматизирано най-просто умение. В сравнение с навиките уменията се отличават с по-голяма степен на осъзнатост. Тяхна психологическа основа се явява разбирането на взаимоотношенията между целта на дейността и начините на нейното изпълнение. Според проф. П.В.Гора понятието "Умение" подчертава степента на овладяване начините на учебна работа.

В началото учащите се /студентите/ получават знания за този или за оня начин, а в процеса на учебната работа овладяват умението самостоятелно да прилагат тези спо-

⁴ Ст. Жекова, Професионализиране на личността, С., 1978; Д.Коев, Към въпроса за написване на професиограма на прогимназиалния и гимназиалния учител, сп."Народна просвета", кн.5, 1972; С.И.Кисельгоф, Формирование у студентов педагогических умений и навыков в условия университетского образования, Л., 1973, стр.9 - 26.

⁵ Г.М.Донской, Н.И.Запорожец, ... Методика обучения истории Древнего мира и Средних веков в V - VI классах, М., 1970, стр. 235 - 236.

соби.⁶ Авторът счита, че особен признак на умението се явява способността на учащите се последователно да прилага цялата съвкупност от учебни действия, съставляващи способите при изучаване на новия, отличаващ се от по-рано изучен материал или при решаването на непознати познавателни въпроси и задачи.

В този смисъл трябва да се схващат уменията, които се формират у студентите при тяхната практическа подготовка за учители по история.

Като изхождаме от разбирането, че "педагогическите способности се развиват и изразяват в системата на педагогическите умения"⁷, можем да определим по-конкретните за нашата дисциплина умения:

1. Умения за определяне на основните задачи на методиката на обучението по история и за по-нататъшното тяхно решаване.

2. Умение за пълноценно използване на образователно-възпитателните възможности на учебното съдържание по история за формиране на научен мироглед и за комунистическото възпитание на учащите се.

3. Умения, свързани с прилагането, подбора и преподаването на историческите знания:

а/ умения за планиране на курс от исторически знания, на тема и на отделна учебна форма, на урок, на лабораторно или семинарно занятие.

б/ умения за формиране на педагогическия замисъл на учебната форма и за нейното структуриране.

4. Умения за управление на учебния процес.

5. Умения за подбор на методите на обучение и възпитание, на дидактическите средства и помагала.

6. Умения за планиране на познавателната дейност на учениците и реализирането ѝ в урочната работа.

7. Умения за формиране на умения и навици у учащите се, за развитие на техните умствени способности.

⁶ Пути формирования научного мировоззрения на уроках истории, Сборник, М., 1977, стр. 165.

⁷ Ст. Жекова, Професионализиране на личността, С., 1978, стр. 75.

8. Умения за индивидуализация и диференциация на работата с учениците при обучението по история.

9. Умения за ефективна работа с различни източници на исторически знания.

10. Умение на класовопартиен подход при интерпретация на историческите факти, явления, събития.

11. Умения за пълно, всестранно и разнообразно провеждане на знанията и уменията на учениците по история.

12. Умения за организиране на извънкласна форма на работа по история и за включване на учениците в обществено-политическия живот.

Всички тези компоненти на педагогическата дейност можем да обособим в четири групи умения: конструктивни, комуникативни, гностични и организационни.

Методическата подготовка на студентите-историчи започва с основните умения за преподаване на история и Конституция на НР България. Голямо значение придобива подобрят на научната информация, методите, средствата и начините на работа, широкото използване на примери от практиката на студентите и от тези на учители с различен стаж, проблемното преподаване, груповите консултации и възлагането на педагогически задачи в хода на учебния процес и за домашна работа. При четенето на лекции е много важно да се убедят бъдещите учители, че само по пътя на целенасочените педагогически наблюдения и на експерименталните изследвания може да се разработи научно обоснована методика за организация на урока, отговаряща на дадените цели, съдържанието на изучавания курс и конкретния състав на обучаваните ученици.

Методиката на обучението по история има теоретично и практическо значение. Затова е недостатъчно студентите да се запознават само с теоретичните проблеми. Необходимо е да се формират и развият методическите умения в процеса на педагогическата практика.

Педагогическата практика обхваща следните моменти: наблюдение и анализ на уроците на базови учители, пробни уроци на студентите, стажантска практика. Независимо от това, че при сегашната практика времето за професионално утвърждаване на студентите е недостатъчно, усъвършенстването на педагогическата практика се извършва в няколко направления:

1. Наблюдение на учебно-възпитателната работа на учителите по история като цяло и на отделни нейни компоненти, организирана по предварително поставени изисквания с оглед осъществяване на синхронизация между лекционния курс и практическата подготовка.

2. Проследяване и разбиране на тяхното умение да управляват учебния процес по история.

3. Характеризиране на интелектуалната и емоционално-волевата сфера. Определяне елементите на проблемност при преподаване на учебното съдържание по история.

4. Анализ на наблюдаваните уроци по направления. Отчитане на положителните и слабите страни в учебната форма.

5. Определяне на начините за индивидуализацията и диференциацията при обучението по история и резултатите от тях.

6. Подчертаване сложността на учителския труд на необходимостта от широка култура и знания в областта на психологията, педагогиката и методиката на обучението по история.

7. Изграждане на стремеж за самообразование.

Ще се опитаме да разграничим уменията, които могат да се формират през различните етапи на педагогическата практика.

A/ Обучаваща практика - по време на наблюдаване на уроци на базовите учители.

Студентите се запознават с уменията и навиците, които предстои да се овладеят. Обръща се внимание на конструктивните и гностичните умения и навици:

планиране на учебната форма, определя се значението ѝ в рамките на дадената тема и раздел, осъзнава се педагогическият замисъл и неговата реализация в учебния час;

подбиране на материал за един урок и отделяне в него на главното от второстепенното, съобщаване на нови данни в резултат от развитието на историческата наука;

анализиране на наблюдаван урок по направления: научно, идейно-политическо и методическо; по хода на урока или по негови отделни проблеми - определяне целите на учебната форма, на вида, на методите, на самостоятелната работа, на проверката и оценката на знанията, уменията и навиците на учениците и др.

Тук студентите се запознават с някои организационни и комуникационни умения:

начини на говорене на учителя и възприемането му от учениците - яснота, живост, образност и емоционалност при изясняване на историческите факти и събития, придружени с лично отношение на преподавателя;

педагогическа инициатива, съобразителност и настойчивост;

провеждане на извънкласни форми на работа от учителя.

Б/ Пробна практика. При пробната практика продължава да се работи по досега посочените умения, заедно с тях се формират и специфични умения по история:

умения за планиране на учебно-възпитателната работа в рамките на един урок чрез съставяне на план-конспект /урочен план/;

реализиране на плана, при което се проявява умение за ръководство и контролиране на учебната работа на учениците и самоконтрол на своята дейност;

самоанализ на урочната дейност, самостоятелно откриване и посочване на положителните и слабите страни в изнесения от студентите урок;

критичност и самокритичност към работата на практиката;

анализ по посочения образец, умение за рецензия.

Тук се поставят редица методически задачи за решаване и се ползват обратни листове за информация.

В/ Стажантска практика. Създава още по-добри възможности за формиране на посочените видове педагогически способности. Сега те се открояват по-пълно, налице са условия за създаване на система за работа в това направление. На студентите се предлага да се запознаят: с правилника за вътрешния ред в училищата; с учебния план, програма и учебника по история; с видовете планиране по история; с тетрадките и други помагала на учениците; с отношението на учениците към учебния предмет и тяхната успеваемост. Освен организационни умения налице са възможности за развитие на комуникативни способности, свързани с учебно-възпитателната работа, с дейността на пионерската и комсомолската организация, с формите на извънкласната дейност и като класни ръководители.

В този етап на практическата подготовка на студентите се реализират редица конструктивни и гностически умения като:

самостоятелна предварителна подготовка и планиране система от уроци, различни по структура и съдържание; творческо реализиране на учебно-възпитателните задачи във връзка със закономерностите на обучението по история; умения за формиране на исторически представи и понятия у учениците, за разкриване на тяхната същност и значение;

различни начини и форми на рационални обобщения и за доказателство при интерпретацията на историческите факти, събития и явления;

умения обективно да се оценяват знанията и навиците на учениците;

умение за използване на най-новата научна и методическа литература при подготовката и провеждането на уроците по история и на извънкласната работа;

умения за обобщаване и приложение на педагогическия и методическия опит в учебно-възпитателната работа по история.

След като определихме какви умения и навици е възможно да формираме в университетски условия чрез лекционния курс и педагогическата практика, пред нас стои задачата да продължим експериментирането на проблема, което е обект на предстоящата ни работа.

Разработването на посочените проблеми ще съдейства за усъвършенстване на методическата подготовка на студентите-историци, за формиране у тях на необходимите качества като учители по история, за развитие на тяхната личност. "Учителят е личност със свой почерк и стил на преподавател и възпитател. Творческият дух на учителската професия изисква непрекъснато да се поддържа висока професионална компетентност, да се търси новото, да се проявява стремеж към усъвършенстване...⁸, се казва в Тезисите на ЦК на БКП за развитие на образователната система.

⁸ Тезиси на ЦК на БКП за развитие на образователната система в НР България /проект/, С., 1979, стр. 48 - 49.

Подготовката на студентите в духа на поставените изисквания през целия курс на обучение в университета ще създаде условия за тяхната пълноценна реализация като учители по история в нашето ново социалистическо училище.

ФОРМИРОВАНИЕ У СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
УМЕНИЙ ПОСРЕДСТВОМ ОБУЧЕНИЯ
ПЕДАГОГИКЕ И МЕТОДИКЕ

Резюме

Объектом исследования в разрабатываемых концепциях по педагогике, методике обучения болгарскому языку, методике обучения литературе, методике обучения русскому языку и методике обучения истории является проблема дальнейшего совершенствования высшего образования, в частности, улучшения профессионально-педагогической подготовки студентов педагогического профиля, связанная с требованиями Тезисов ЦК БКП. Подготовка студентов должна реализоваться в связи с динамикой развития педагогической науки и практики, она должна связываться теснейшим образом с вопросами организации и управления учебно-воспитательным процессом.

В пяти концепциях проведен анализ теоретической и практической подготовки студентов: указаны достижения и слабости, сформулированы специфические цели и задачи обучения частным методикам; раскрыты те предпосылки и условия в методическом психолингвистическом, психологическом и дидактическом планах, которые в одной или другой мере будут способствовать более результатному обучению.

В разработках наблюдается стремление авторов уточнить такие важные с теоретико-практической точки зрения понятия как умение, способность, качество и др.; используется положительный опыт СССР и ГДР в этой области, выдвигаются на передний план те обстоятельства, которые определяют профессиональную квалификацию студентов - будущих учителей по различным учебным предметам.

Авторы считают, что в формировании у студентов педагогических умений положительную роль могут сыграть семинарские занятия как одна из форм обучения, новая для наших условий.

В исследовании будут использоваться следующие методы: наблюдение, самонаблюдение, анкеты, обучающий эксперимент и т.д.; указаны некоторые критерии оценки общепедагогических и специфических умений.

FORMIEREN PÄDAGOGISCHER FÄHIGKEITEN BEI DEN STUDENTEN IM PÄDAGOGIK-UND METHODIKUNTERRICHT

Résumé

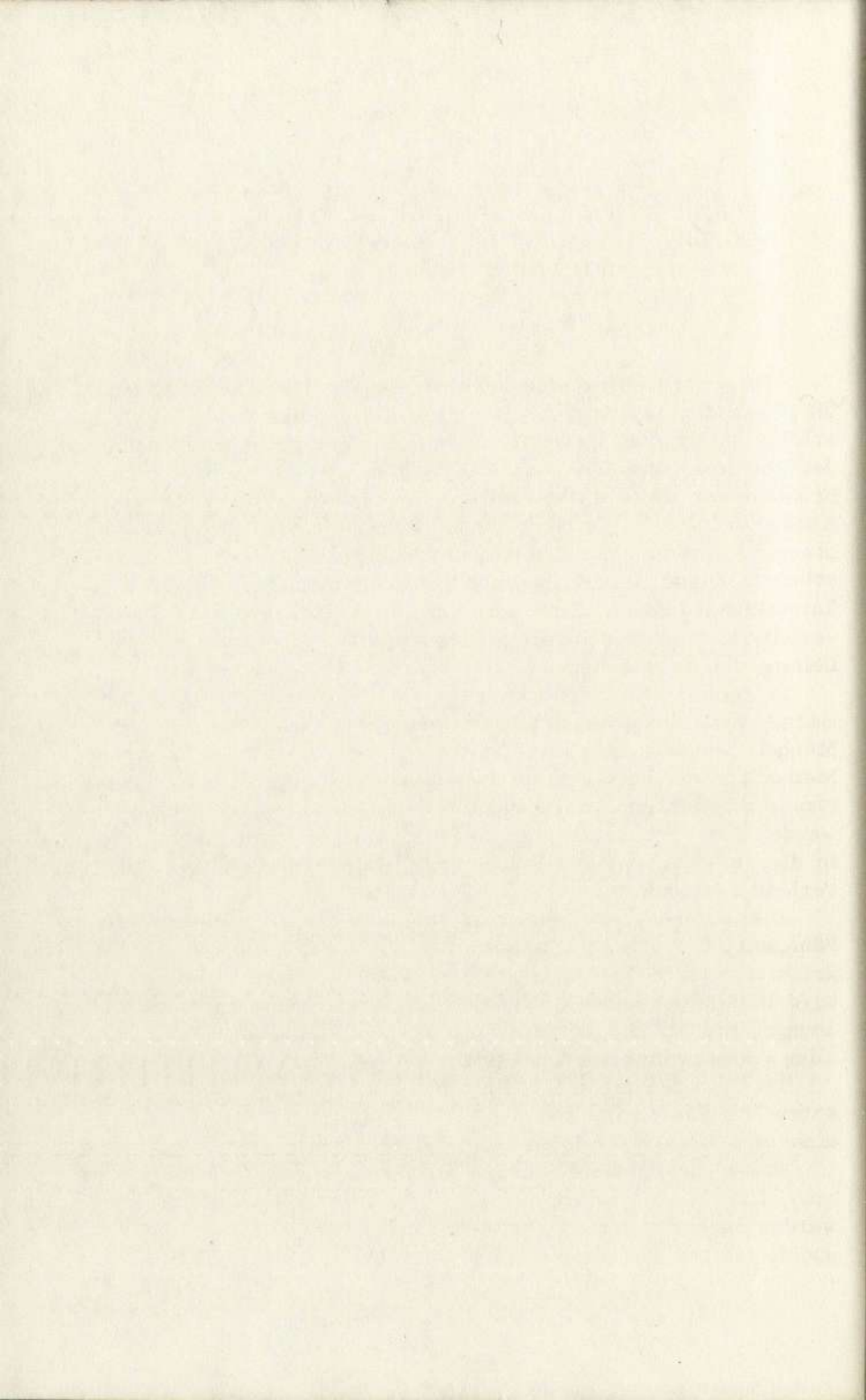
Forschungsobjekt der ausgearbeiteten Konzepte in Pädagogik, Methodik des Bulgarisch-, Literatur-, Russisch- und Geschichtsunterrichts ist das Problem, das mit den Forderungen der Thesen des ZK der BKP verbunden ist, nämlich das Problem zur weiteren Vervollkommnung der Hochschulbildung. Konkret geht es um eine Verbesserung der beruflich-pädagogischen Ausbildung der Studenten an den pädagogischen Hochschulen. Diese Ausbildung muß in Zusammenhang mit der Entwicklungsdynamik der Pädagogik als Wissenschaft und Praxis verwirklicht werden, indem sie eng mit der Organisation und Leitung des Erziehungs- und Lehrprozesses verbunden wird.

In fünften Konzeptionen wird die theoretische und praktische Ausbildung der Studenten analysiert. Leistungen und Mängel werden untersucht, spezifische Ziele und Aufgaben des Methodikunterrichts werden formuliert. In methodischen, psycholinguistischen, psychologischen und didaktischem Plan werden die Voraussetzungen und Bedingungen untersucht, die in diesem oder jenem Grade zum effektvollen Unterricht verhelfen können.

Die Autoren bemühen sich, solche wichtigen Begriffe wie Fähigkeit, Fertigkeit, Qualität u. a. zu klären. Die positive Erfahrung der Sowjetunion und der DDR auf diesem Gebiet wird bekanntgemacht. In den Vordergrund treten Voraussetzungen, die für die Berufsausbildung der künftigen Lehrer in allen Fächern entscheidend sind.

Die Autoren meinen, daß zum Formieren der pädagogischen Fähigkeiten bei den Studenten die Seminarübungen als eine neue Unterrichtsform eine wichtige Rolle spielen können.

In der Erforschung werden die Beobachtung, Selbstbeobachtung, Rundfragen, Experimentieren u. a. angewendet. Erwähnt werden auch Auswertungskriterien der gesamt-pädagogischen und fachlichen Fähigkeiten der Studenten.

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"КИРИЛ И МЕТОДИЙ"

Том XVII, кн.4 Факултет за история 1979 - 1980

TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "CYRIL ET MÉTHODE"
DE V.TIRNOVO

Tome XVII, Livre 4 Faculté d'histoire 1979 - 1980

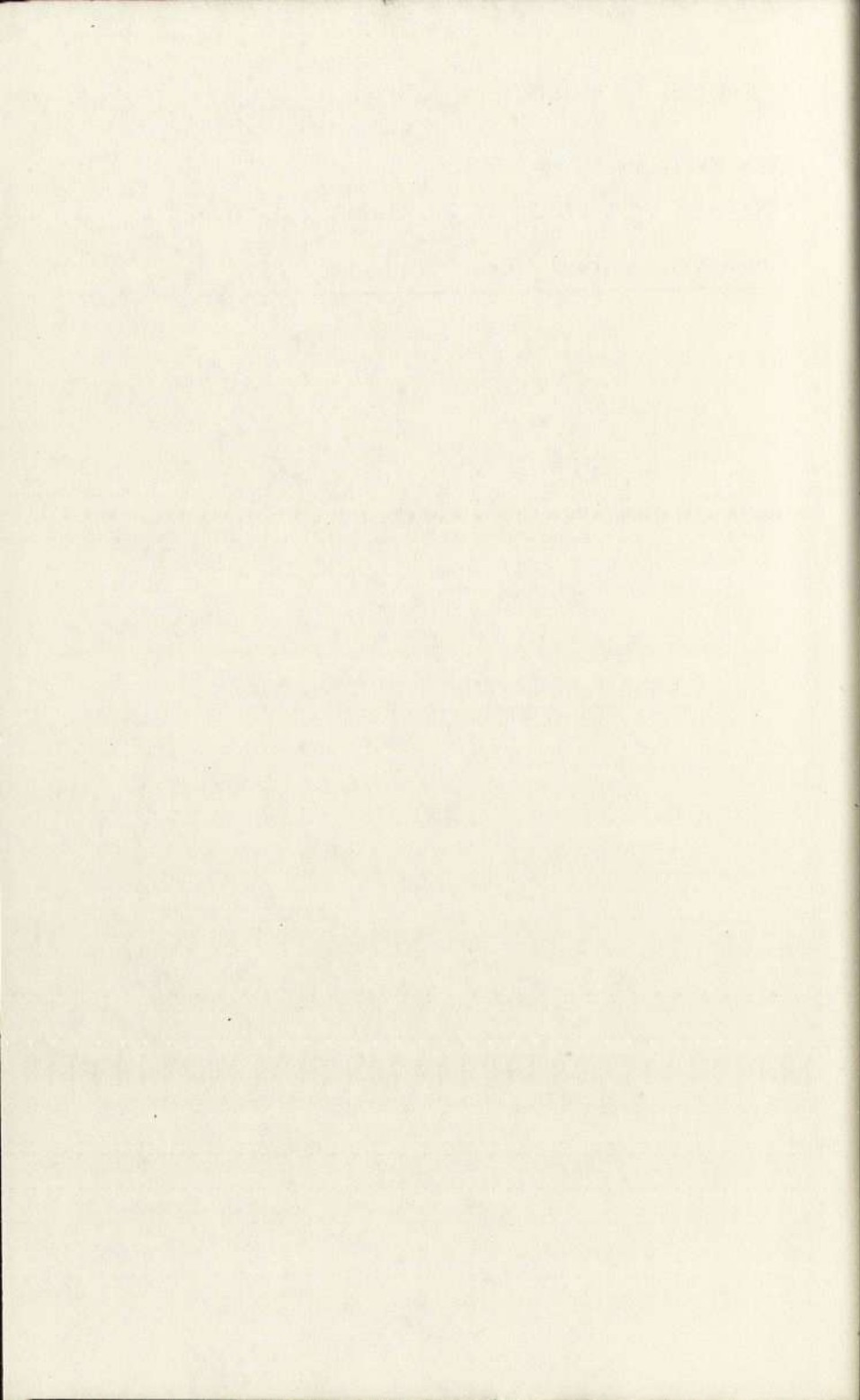
МАРИН ЛЮЛЮШЕВ

БАНАТ И БЪЛГАРСКАТА ПРОСВЕТА (XVIII-XX ss.)
ВИНГА И БЕШЕНОВ

LULUCHEV, M.

BANATE ET L'INSTRUCTION BULGARE
VINGA ET BECHENOV

София, 1981

• Българите в Банат привличат неведнъж вниманието на наши и чужди изследователи. Проучвания в икономически, лингвистичен, етнографски и административно-управленчески аспект са правени още от миналото столетие и до днес от български, румънски, унгарски и немски историци, езиковеди, етнографи и др. и на първо място от: Л.Милетич¹, Г. Палашев,² К.Телбизов и М.Векова³, Г.Нешев⁴, Ст.Стойков⁵

¹Л.Милетич, На гости у банатските българи. - Български преглед, кн.1 - 2, 1896; Нашите цавликяни. - СБНУ, кн. XIX, 1903; Заселването на католишките българи в Седмиградско и Банат. - СБНУ, кн. XIV, 1897; Едно писмо на И.Рил от Винга до Г.С.Раковски в Букурещ /1864/. - Периодично списание на БКД, кн. LXI, С., 1.1.1900.

²Г.Палашев, Из живота и обичаите на банатските българи. - СБНУ, кн. XII-XIII, С., 1907.

³К.Телбизов и М.Векова, Традиционен бит и култура на банатските българи. С., БАН, 1963; К.Телбизов, Банатският български град Винга. - Просвета, кн. XVIII, 1941 - 1942; Крашевските българи. - Нация и политика, кн.3 - 5, С., 1937; Народната носия на банатските българи. С., БАН, 1958.

⁴Г.Нешев, Посланици на българската правда. Библиотека "Героична летопис", С., кн. IX, 1970.

⁵Ст.Стойков, Говорът на с.Бешенов в Банат. Фонетика. - Български език, кн.2 - 3, С., 1961; Сърбохърватско влияние върху банатските говори. - Български език, кн.4 - 5, С., 1953; Румънско влияние в лексиката на българския банатски говор. - "Omagine lui Iorgu Iordan", Buc., 1958; Унгарски заемки в банатския говор. - Език и литература, кн.3, 1959.

Мл.Младенов⁶, Фр.Гризелини⁷, И.Мога⁸, И.Юфу⁹/И.Лотреану¹⁰, И.Прейер¹¹, П.Раду, Д.Ончулеску¹² и др.

Този интерес към нашите сънародници-католици се обяснява с факта, че те за разлика от българските колонисти във Влашко, Бесарабия и Южна Русия в продължение на близо 250 години, отбивайки непрестанните асимилационни стремежи на сърбохърватското духовенство, на австро-унгарските и румънските буржоазни управляващи върхушки през XIX и XX в. и най-вече през време на капиталистическото господство, успяват да съхранят народностното си съзнание и бит, родната просвета и самобитната култура, да запазят себе си като етнически значимо цяло на територията на днешен Банат в Социалистическа република Румъния.

Проблемите на просветното им развитие не са били обект на цялостно изследване нито от наши изследователи, нито от чужди. В същност откъслечни сведения за българското учебно дело в Банат се съдържат в студията на румънския буржоазен историк И.Лотреану, но те не могат да бъ-

⁶ Мл.Младенов, Нови изследвания по българска и славянска диалектология в РНР. - Език и литература, год. XIX, кн.5, 1964.

⁷ Francisc Grizelini, Istoria Banatului Timișan, 1926.

⁸ I.Moga, Știri despre Bulgarii din Ardeal, Cluj, 1930.

⁹ I.Iufu, Manuscrise slave in bibliotecile din Transilvania, și Banat. - Romanoslavica, VIII, Buc., 1963.

¹⁰ Ioan Lotreanu, Monografia Banatului, vol. I, Timișoara, 1935.

¹¹ Iohann N. Preyer, Monographie der Keniglichen freeistadt Temesvar, Temesvar, 1853.

¹² P.Radu, D.Onciulescu, Contribuții la istoria dezvoltării învățămîntului din Banat, Timișoara, 1976, с.325-329.

дат обективна основа за съответни изводи и заключения по простата причина, че авторът разглежда явленията и процесите на икономическото и културното развитие на българските колонии в Банат от буржоазно-националистически позиции, робувайки на свои предвзети тези и изневерявайки на историческата правда.

Интересът ми към тази тема е продиктуван от обстоятелството, че българите от Банат, намирайки се под влиянието на образователната система на Запад и използвайки дадените им привилегии от австрийската монархия, постигат големи успехи в просветното си развитие през втората половина на XIX в. Тук се изявяват такива обществени, културни и педагогически дейци като Иван и Леополд Косилкови, Йозиф /Йозу/ Рил, Тома Драган, Антон Доброслав, Лука Велчов и др., които, поддържайки тесни връзки с представителите на българската революционна емиграция в Румъния, създават педагогически произведения за удовлетворяване потребностите на българските училища в Банат, високо оценени в края на миналия век от световната общественост на международното изложение на педагогическа литература от Европа и Америка в Париж.

Събирането на материали за българската просвета и педагогическата мисъл в Банат беше съпроводено със значителни затруднения пред вид на обстоятелството, че голяма част от оригиналните документи през време на Първата и Втората световна война са изчезнали от архивите на българските църкви, училища и читалища, а друга част след присъединяването на Банат към кралство Румъния /1919 г./ са иззети както от унгарска, така и от румънска страна. Със съдействието на управление "Международни културни връзки" при Министерството на просветата в Социалистическа република Румъния, на държавните архиви в Букуреш и Тимишоара, както и с помощта на местните административни общини и ръководствата на училищата и църквите в българските колонии в Банат и на редица обществени, културни и педагогически дейци от Тимишоара, Винга и Бешенов беше събран допълнителен материал, който наред със сведенията от досегашните литературни източници и публикувани документи от миналия век послужи за основа да се направи опит да се хвърли по-пълна светлина и да се даде по-правил-

но тълкуване на образователните процеси сред нашите сънародници в този край от заселването им до днес.

* * *

Преди обаче да разгледаме културно-просветните проблеми на българските бежанци в Банат, следва да се спрем накратко на причините, обуславящи преселението им преди около 300 години в тази област на Трансилвания.

И така Банат е област в Трансилвания, заемаща югозападната част на нашата северна съседка Социалистическа република Румъния и североизточната част на Социалистическа федеративна република Югославия, оградена на изток от Карпатите, на запад от р.Тиса, на север - р.Муреш и на юг - р.Дунав, обхващаща площ от около 24 000 кв.км. Тя се пресича от реките Тимиш, Бързава и Бега. По-големи градове са Тимишоара /Темешвар/, Зренжанин /Велики Бечкерек/, Кикинда /Велика Кикинда/, Решица и Анина. До края на Първата световна война тази област принадлежи на кралство Унгария. Преживява 200-годишно турско робство. По силата на Трианонския договор /1919 г./ Банат бива разделен на две части - румънски и югославски, населени с унгарци, румъни, немци, хървати, словенци и българи. Българското население се появява тук през годините 1738 - 1741 г., като основава първоначално две големи селища - Бешенов /1738 г./ с павликяни и Винга /1741 г./ с чипровци.¹³

Честите въстания на българския народ през XVII в. в резултат на австроунгарско-турските войни биват смазвани след изтеглянето на хабсбургските войски, като оцелелите напускат родните огнища, превръщани от развилнелия се поробител в пепелища, и търсят убежище зад Дунава - във Влашко, Трансилвания¹⁴, Бесарабия и Южна Русия. Немалка

¹³ М.Телбизова, К.Телбизов, Народната носия на банатските българи. С., БАН, 1958, с.1; Г.Нешев, цит. съч., с.5 - 6; I. Mođa, цит. съч., с.516; V. Banatsci Balgarsci Glasnic, gud. I, бр.13,22.IX.1935,с.4.

¹⁴ За преселението на българите във Влашко, Карабогданско, Седмиградско и Банат вж. Л.Милетич, СБНУ, кн.XIV,

част от будното българско население най-вече от западните покрайнини на поробеното отечество през XVI-XVII в. вярва в спасителната мисия на западните владетели и неведнаж изпълняват трудни дипломатически мисии на Запад, търсейки подкрепа от западноевропейските монархии за отхвърляне многовековния ярем на османското господство.

Към такива посланици на Запад, преследвайки народностни политико-просветни цели, насочени към укрепване на "българската етническа и териториална цялост на своя народ"¹⁵, с право можем да отнесем П. Парчевич, П. Богдан-Башкев и големия родолюбец-католик, автора на първата печатна българска книга "Абагар", Филип Станиславов.¹⁶

Битката през 1688 г. при Чипровец, Кутловица, Копиловци, Железна и Жеравица между шепа въстаници и многобройни въоръжени до зъби турско-маджарски войски е неравна, жестока и кръвопролитна. Българските защитници на свободата и родината проявяват чудеса от храброст, но останали без подкрепа от "спасителния Запад", малцина от тях по чу-

1897, с. 284-285, 314-336, К. Иречек, История Болгар, Одесса, 1878, с. 594-596, 607; Hormuzaki, Documente privitoare la istoria romînilor, culese de Eudoxiu de Hormuzaki, Bucuresti, t. IV, с. 318, 342; История на България, т. I, С., с. 313.

¹⁵ Г. Нешев, цит. съч., с. 5 - 6; История на България, т. I, С., БАН, с. 278.

¹⁶ След Л. Милетич Г. Нешев с право може да се счита за един от първите наши изследователи на живота и дейността на фамилията Станиславоци. Той потвърждава гледището на Милетич, че наследниците на Ф. Станиславов се изселват от Никопол и се установяват в Чипровец. За католическата пропаганда в България през XVII в., за стремежа на Рим да разпространи католицизма у нас, за дейността на католическите мисионери и успехите на францисканския орден в пропагандата на римокатолическата вяра сред населението от Чипровец, Никополско и Свищовско е публикуван у нас не един труд. За нас представлява интерес личността на Ф. Станиславов като просветен деец и голям родолюбец, отдал целия си живот в служба на своя народ.

до се спасяват¹⁷ и поемат пътя на изгнанието отвъд Дунава, оставяйки след себе си превърнатите цветущи селища в жалки руини и пепелища, унищожени до основи училища и манастири, книжовни богатства и документи и хиляди избити и откарани в робство мъже, жени и деца.

Преминавайки Дунава, една част от българските бежанци чипровчани и павликяни¹⁸ биват настанени в Оланеш, Римник, Крайова, Брадичен, Сутеск, Бранковани, Чутория, Талпачеш и други селища. Други се отправят в Седмиградско и около 1700 година заемат гр.Алвинц /Винц/, като издействуват специални привилегии от унгарския крал Леополд, подписани в Лаксембург на 15.V.1700 г.¹⁹ Трети продължават борбата с поробителя в състава на австрийските войски.

Едва устроили се в тези селища и с цената на непосилен труд видоизменили околността около себе си, през 1737 г. отново започват военни действия между Турция и Австрия. Раздвижват се духовете и очакванията на българските колонисти. Никола Станиславов, син на Михаил Станиславов и на Елена Вико де Бранко,²⁰ застава начело на подготовката

¹⁷ Начело на въстаналите чипровчани застават братята Иван и Михаил Станиславови, подпомогнати от воеводите Богдан Маринов и Лука Андреин. За тях вж. още Н.Милев, Католишката пропаганда в България през XVII в., С., 1914, с.179 - 180; В.Златарски, Български въстания и опити за въстания до средата на XIX в. Сб. "България 1000 години", С., 1927, с.717 - 718; Ив.Дуйчев, Чипровец и въстанието през 1688 г. С., 1938, с.26 - 34; В.Шанов, И.Захариев, Един турски ферман във връзка с Чипровското въстание и разрушението на Чипровец. - Архив за поселищни проучвания, год.1, кн.2, с.56 - 61.

¹⁸ P.Constantinescu - Iași, Studii istoroce romino-bulgare, Buc., v 1956, с.11.

¹⁹ В.Ванатски Балгарски Glasnic, год.11, бр.1, 5.1.1936, с.4.

²⁰ Още в Крайова заради успешно изпълнена задача за привличане на повече бежанци павликяни от Свишовско и Никополско в Малка Влахия, което е в интерес на местните

на българско опълчение от няколко хиляди души с цел да навлезе в България и вдигне сънародниците си на въстание. За съжаление в това военно сблъскване австрийските войски биват разбити. След отстъпващата армия потеглят в неизвестността и българските колонисти, оставяйки след себе си всичко, което придобиват с толкова труд и страдания след преселението си от България. В мразовитата зима на 1737 - 1738 г. западните български католици и павликяните, покосявани от студ, глад и епидемии, както след Чипровското въстание, достигат Седмиградско /Алвинц, Дева, Карлсбург и Сибин/. И сега фамилията Станиславови им бива духовна опора при последвалата ги катастрофа, за да намерят ново убежище от преследващия ги жесток поробител.²¹

Както вече посочихме, в движението си на Запад една част от българските бежанци от Малка Влахия временно се спира при своите събратя в Седмиградско /Алвинц и Дева/, други, живеещите преди това до самия Дунав, се отправят към Оршова, като някои от тях се прехвърлят в Сърбия. Внушителна част от павликяните потеглят за Бешенов и поставят началото на най-голямата българска колония в Банат /1738 г./, а част от чипровчани се насочват на изток от това селище, където кралски /императорски/ чиновник им

владетели за развитието на земеделието, скотовъдството и търговията, австрийското правителство назначава Никола Станиславов, а папата го ръкополага за епископ в тази област /1725 г./, като му бива увеличено месечното възнаграждение и получава от Мария Терезия благородническа титла /1745 г./ малко по-късно. Н. Станиславов получава солидно за времето си образование в Лорето /Италия/. След установяването на българските бежанци в Банат той е първият български духовен учител, радетел на българската просвета и култура, защитник на родния език и народността, борец за икономически, политически и културно-просветни права и свободи на сънародниците си в този край, издигнал се до една от високите в църковната йерархия длъжности - епископ на католиците в Трансилвания.

²¹ Г. Нешев, цит. съч., с. 56, 62; К. Телбизов, цит. съч., с. 674.

определя за заселване Винга /1741 г./. Притокът на нови български бежанци главно от Северозападна България непрекъснато расте, което довежда до пренаселяване на основаните две селища и до заселване на нови като: Немска Ечка /1786 г./, Лукач Фалва и Итварнок /1825 г./, Барачхаза /1836 г./, Модош /1840 г./, Рогендорф /1842 г./, Телепали Колония булгара /1845 г./, Гюргево /1869 г./, Иваново /1869 г./, Бречкя или Брещя, Дента, Дета, Омар /1875 г./ и др.²² В. "Дунавска зора" от 1868 г.²³ отбелязва, че много българи се разселват и в други сръбски, унгарски и румънски села в Трансилвания, които постепенно с времето биват асимилирани вследствие на откъснатостта им от компактното българско население в останалите чисто български селища в Банат.

Още през първите дни след заселването си чипровчани от Винга правят постъпки пред австрийския двор да бъдат потвърдени привилегиите им, дадени в Малка Влахия /освобождение от данъци, налози, военна повинност, право на свободна търговия, безплатни участъци земя за двор, лозе, обработваема площ, за битово устройване, право на строеж на обществени сгради /училища, църкви, читалища и др./, обучение на роден език и пр./. Императрица Мария Терезия; допускат Г.Нешев и румънският изследовател И.Мога,²⁴ по всяка вероятност, чувствувайки вината на австрийското правителство за измамените надежди на хиляди български бежанци в Малка Влахия, взема под свое покровителство заселилите се във Винга българи-католици, потвърждава дадените им преди това привилегии, издава указ за учредяване на свободна община, дарява с герб Винга и обявява новото му име Терезополис, което не успява да се наложи нито тогава, нито по-късно.

²² В. Дунавска зора, год.1, бр.45, 10.X.1868, с.169.

²³ Пак там.

²⁴ I. Moга, цит. съч., с.516 - 519. Румънският историк проследява изселването на българите-католици от Чипровец, Копиловац, Железна и Клисуре в Мунтения и Трансилвания, основавайки се на данни от изследването на унгарския историк Бенкьо.

Новият свободен град, създаден през първата половина на XVIII в., независимо от различните социални бури от основаването му до днес има български облик и характер. Дадените му привилегии да избира общински съветници, съдии, да търгува свободно из цяла Австрия, да не отбива военни и граждански повинности и др. го превръщат в "заможен икономически и политически център"²⁵.

ж ж ж

След този кратък исторически обзор на формирането на българските колонии в Банат да проследим по-подробно национално-просветното движение на банатските българи от заселването им до днес, като се спрем най-напред на Винга, която през втората половина на XIX в. и по-късно се издига като внушително културно-просветно средище на българщината, даващо своя принос за запазване и укрепване на националното съзнание, на гордия и свободололюбив дух на българина и на неговия вечен стремеж към духовно и нравствено извисяване.

I. ВИНГА

Няколко години след настаняването на чипровчани във Винга, без съмнение след битовото им устройване, с общи усилия на цялото население бива построена първата временна църква на мястото на днешната катедрала, която просъществува до 1771 г.²⁶ Построяването на тази църква е свързано в съзнанието на днешните винганци със спомена, предаван от поколение на поколение, за съществуването на малък манастир през 40-те години на XVIII в., който освен като култово средище има за задача да привлече повече духовни лица за нуждите и на просветата на новите заселници. Не е известно обаче кой, кога и с каква цел е построил този манастир.

²⁵ Г.Нешев, цит. съч., с.8.

²⁶ Сб. BANAT , 1738 - 1938, Timișoara, 1938, с.27.

Ако се доверим на документа от 1972 г. /Instanția на Bâlgarete ud vârușa Vingă..., 1792 godina/, т.е. на молбата на жителите на с.Винга, подписана от 2175 души от всичко 4834 живеещи в него,²⁷ до кралския министър на вероизповеданията за възвръщане на духовните лица францисканци във Винга,²⁸ то можем да допуснем, че старата църква и манастирът са съществували, против който манастир се обявява официалната власт, и, както се вижда от цитираната молба, духовните лица са насочени в друго направление. Въпросният манастир се споменава и от авторите на сборника "Банат 1738 - 1938 г.", и от К.Телбиз в студията му "Банатският български град Винга...", като и първите, и вторият автор цитират горепосочения документ.

Очевидно спорът не бива решен в полза на българското население от Винга за разширяване на манастира и за привличане на повече духовници, защото през 1818 г. наново се изпраща делегация до краля на Австрия, която да измоли благоволението на самодържеца за възвръщане на манастирските служители, от които зависи и състоянието на българската просвета в това селище. В същност за нас по-голям интерес представлява проблемът при наличието на църква и манастир и на множество духовни лица каква организация на учебното дело е създадена във Винга през втората половина на XVIII в. Липсват документи, установяващи годината на създаването на първото българско училище във Винга. Съставителите на сборника "Contribuții la istoria dezvoltării învățământului din Banat" П.Раду и Д.Ончулеску²⁹ отбелязват, че по време на откриването на първото българско училище във Винга в новопостроената църквица магистър на селото бива Раду Попович, който е и учител до 1758 г. и

²⁷ Личен архив на Карол-Матей Иванчов, бивш български педагогически деец в Брешя, Тимишоара, СРР, Д.4, с. 45; сб. "Банат 1738 - 1938 г., Тимишоара, 1938, с.12.

²⁸ Пак там; К.Телбиз, Банатският български град Винга.

²⁹ P.Radu, D.Onciulescu, Contribuții la istoria dezvoltării învățământului din Banat, Timișoara, 1976, с.325 - 329.

обучава 60 ученици, след което неговото място се заема от някой си Йоан Мургу. Те не съобщават нито кога е построена тази църквица, нито кога е създадено училището. Авторите на споменатия сборник не документират съобщаваните от тях имена и не определят тяхната народност. Тази книга по-скоро има публицистичен характер и не може да бъде добра основа за обективни и точни изводи и заключения.

Не са точни и данните от монографията "Das Bistum Timișoara" /"Епископство Тимишоара, Темешвар, Минало и Настояще"³⁰, утвърждаващи създаването на българското училище във Винга през 1742 г., без това да бъде документирано. Съобщава се още, че училището се помещава в старата църквица-манастир и пръв учител-свещеник е Никола Станиславов. Съвсем очевидно е, че Н.Станиславов не може да бъде през това време свещеник и учител във Винга, защото с два кралски указа от 21.X.1739 и 29.XII.1740 г., както и от 1745 г. той е назначен за чанадски епископ и прелат с всички необходими права, "supremus comes" на чанадския комитет и е зачислен към благородните унгарски семейства.³¹

Липсата на оригинални документи не дава основание да определим точно годината на откриването на просветно огнище във Винга, но по всяка вероятност винганци не са оставили своите чеда без просвета при наличието на църква и духовно лице в селището им през втората половина на 40-те години или първата половина на 50-те години на XVIII в.

Съставителите на сборника "Банат 1738 - 1938 г.", излязъл от печат през 1938 г. по случай 200-годишнината на българските колонии в Банат, основавайки се на данни от регистри, кондики, отчети, албуми и други училищни и църков-

³⁰ Das Bistum Timișoara - Temesvar, Vergangenheit und Gegenwart, с.94 - 98.

³¹ Л.Милетич, Заселението на католишките българи в Седмиградско и Банат..., с.479 - 480, 481.

ни книги, пръснати по личните архиви и библиотеки на българските педагогически и културни дейци от миналия и настоящия век, съобщават, че българинът Георги Суборин обучава децата във Винга от 1762 до 1769 г., като преди това учителствува от 1750 до 1762 г. в с.Бешенов. Следващият учител е Д.Назарадинович, а след него идва Антон Пицов, който учителствува в това село от 1794 до 1808 г.³² На мястото на Пицов бива назначен Георги Бабушков, учителствувал във Винга от 1808 до 1820 г. Поради увеличаващия се брой ученици училищното настоятелство е принудено през 1812 г. да наеме втори учител, като се спира на кандидатурата на Рокосх Велчов, продължил да работи до 1831 г.³³

Доста са оскъдни сведенията за организацията на обучението във винганското килийно училище през XVIII и началото на XIX в. Както се вижда от наличните данни, учители във Винга са свещеници-католици и светски лица - "граматици". Всеки ученик минава индивидуално от урок на урок и от книга на книга. Изучават се богослужебни книги, четене, писане и смятане. Обучението по четене се извършва по синтетичната метода, по писане - на паникида с паче перо, а по смятане се учи главно събиране и изваждане.

"Килийната наука" е елементарна, но тя поддържа будно религиозното и националното съзнание на винганци. Тя му служи и в практическия живот. Към края на XVIII и началото на XIX в. обаче българските колонисти от Винга икономически укрепват, засилват занаятчийското производство, създават еснафски сдружения, активизират търговията по цяла Австрия, чувствуват повея на настъпващото национално възраждане и като се има пред вид традицията на чипровското училище и особено на по-висшето училище в Чипровския манастир, което подготвя хора със значително образование, те, по сведения на Я.Ронков - бивш педагогически деец във Винга и Бешенов /сега на 92 години/, се заемат през 1782 г. със задачата да бъде построен втори мана-

³² Сб. BANAT, 1738 - 1938 г..., с.59.

³³ Личен архив на Карол-Матей Иванчов, Тимишоара, СРР, д.2, с.12.

стир на мястото на първия, който да послужи за основа за откриване на "по-висши училища", в които да се учат не само "малки деца, но и по-възрастни".³⁴ И още нещо. В началото на XIX в. населението на Винга започва със собствени средства и доброволен безплатен труд да строи модерна за времето си училищна сграда на стойност 2600 флоринта. По този начин се излиза от неудобните за обучение църковно-манастирски килии. Строежът на новото училище е свързан с името на надарения с организаторски способности голям родолюбец и кмет на селото Антон Мирчов.

Обществено-икономическите условия за възникване на идеята за българско банатско светско образование са зараждането и развитието на капиталистическите форми на производство и производствени отношения на територията на Австро-унгарската империя. Новопоявилата се банатска търговско-занаятчийска прослойка от българското население в този край чувствава потребност от практически знания, необходими за воденето на търговията, които не може да получи в килийното училище. Тези и други обстоятелства, както и по-напредналата образователна система в западноевропейските страни заставят винганци да преминат към нов етап в развитието на българското просветно дело - въвеждане на взаимоучителната метода на обучение. Счита се, че с назначаването на Иван Косилков за учител във Винга през 1842 г. започва и историята на училището като взаимно.

През същия период винганци и бешеновци излизат с инициативата да се изхвърли "илирийският" официален език /т.е. славянски, който е смесица от български и хърватски/ от училищата и църквата и се премине на роден език, банатско наречие,³⁵ както и да се създадат съответни условия за развитие на българската книжнина за поддържане вярата и националния дух на българското население.

Тази инициатива за "спасяване" на българите католици от Банат от влиянието на сръбската православна църква се

³⁴ Сб. BANAT, 1738 - 1838, г..., с.33.

³⁵ За банатското наречие вж. Ст. Стойков, Говорът на с.Бешенов в Банат. Фонетика. - Български език, кн.2 - 3, С., 1961.

подема от чанадския епископ Александър /Шандор/ Боназ.³⁶ Този благоприятен момент не се пропуска от българската банатска интелигенция и преди всичко от Винга и се поставя началото на активна борба за родна просвета и култура. Първият нерешен въпрос, който застава с цялата си сериозност пред българските учители, е коя алфавитна система да се възприеме - кирилицата или латиницата. В същност кирилицата е позната на банатските българи и се пише на нея, но постепенно хърватският елемент започва да доминира в средите на францисканците, под чието влияние до средата на миналия век са училищата не само във Винга. Като се има пред вид, че и част от учителството в българските училища в Банат са хървати, чехи и немци, не е трудно да се разбере защо проблемът се решава в полза на латиницата.³⁷ Последният български учител във Винга, който преподава по книги на кирилица, е Никола Патришков от същото село някъде до началото на XIX в., а след него обучението на децата на винганци се провежда от българина Малкин, но вече по "илирийски" книги.³⁸ Така че взаимното училище във Винга, макар след 40-те години на XIX в. да е вече взаимно светско, то не още новобългарско, тъй като обучението не се води на български език, банатско наречие, а на "илирийски".

Иван Косилков³⁹, който отдава 40 години от своя живот на българското просветно дело в Банат, започва учителствува-

³⁶ Л. Милетич, Книжнината и езикът на банатските българи..., с.347.

³⁷ Пак там, с.349.

³⁸ Л. Милетич, цит. съч., с.349.

³⁹ Пак там. Иван Косилков е роден през 1822 г. във Винга. След като завършва двукласно "латинско" и педагогическо училище в Темешвар, през 1842 г. той постъпва като учител във Винга. Заслугите на Косилков като педагог, филолог и историк се оценяват високо още от неговите съвременници и колеги, членове на "Винганску учителску дружеству", както и от следващото поколение общественици, културни и педагогически дейци в Банат, като името не

нето си също по "илирийски" читанки до 1860 г., след което започва прелом в полза на българския език. За това имат заслуга и колегите на Косилков, работещи във винганското училище едновременно с него, като Рафаил Будур, Франц Глас, Антон Доброслав и директора на училището Якоб Смърха. В същност първият, който премахва от своето отделение "илирийските" учебници през 1860 г. и започва да преподава на роден език, е Рафаил Будур.⁴⁰

През 1862 г. на мястото на учителя Раймхолц във Винга идва Йозуф Рил⁴¹, впоследствие основоположник на българския банатски правопис. Въпреки че не знае добре български език, той застъпва гледището, че щом училището е българско то трябва да се преподава на роден език, а не на "илирийски". При това подготовката за осъществяване на тази идея е вече извършена от Рафаил Будур. Рил заварва във Винга освен И.Косилков и Р.Будур още и Франц Глас⁴². Към тях следва да се прибави и споменатият Я.Смърха, чех, с под-

слиза от местния банатски български периодичен печат в продължение на повече от 30 години; П.Коледаров, Духовният живот на българите в Банатско /по случай празнуваната 200-годишнина от заселването им и 250-годишнина от Чипровското въстание/. - Славянска беседа, год. II, кн.4, 1938, с.161.

⁴⁰ Пак там, с.350-351. Ролята, мястото и значението на дейността на Р.Будур за родна книжнина и новобългарско образование в Банат не са разкрити в достатъчна степен нито от един изследовател поради липса на архивни материали във Винга и Тимишоара.

⁴¹ Пак там. Йозуф Рил е роден в Модош. По баща е немец, а по майка - българин. Завършва педагогическо училище във Вршац, постъпва учител в Липа, а по покана на епископ Александър /Шандор/ Боназ пристига във Винга.

⁴² Пак там. Франк Глас е роден в Ловрин, по баща е немец, а по майка - "павликянка" - българин. Усвоява отлично българския език, както и немски, унгарски, влашки, латински и сръбски език. Природно надарен, той се отличава от своите сънародници с високата си музикална култура като органист.

чертани музикални способности, който се присъединява към становището на четиримата за въвеждане на българския език като основа на обучението на българските деца във Винга. Тази позиция се подкрепя и от петия учител във Винганското училище Антон Доброслав⁴³, учител-суплет, завършил педагогическото училище във Вршац.

В този си състав учителското тяло във Винга през 60-те години на XIX в. поставя началото на нов етап в развитието на българската просвета - създаване на българска банатска писменост, съставяне на първия български буквар на банатско наречие, написване на учебници по отделните дисциплини и преминаване на взаимното училище в класно. Споменатите по-горе педагогически дейци от Винга основават "Винганско учителско дружество", което си поставя трудната задача да създаде българска банатска писменост. Начело на това дело застава Й. Рил. За Рил е напълно ясно етническото единство на банатските българи с българския народ в Турско и че езикът не представлява голяма трудност за едните и другите, но нерешен проблем за него се явява липсата на установен книжовен език и правопис, задължителен за всички, независимо къде се намира всеки българин. По отношение на езика Рил добре схваща, че в интерес на банатските българи е тяхната литература да не се отдалечава от общобългарската, но жребицата е вече хвърлена с излизането на няколко книжки на български език, банатско наречие. Въвеждането на кирилицата, която дълго време е служила на банатските българи по времето на първия български чанадски епископ Никола Станислав, преди да бъде възприета латиницата, е въпрос, който не може да бъде положително решен в оня момент, когато вече е поставено началото на банатско-българската литература на основата на латинската графична система.

Тези въпроси дълго вълнуват Рил и неговите сподвижници, преди да пристъпят към откриването на нова страница в банатско-българското книжовно възраждане през 60-те години на миналия век. Решаваща роля за възприемането на банатско-българското наречие и латинската азбучна система в мо-

43

Антон Доброслав учителствува във Винга от 1860 до 1869 г.

мента на творчески търсения, обсъждания в учителското дружество във Винга и непрекъснати преписки с Тимишоарската епископия за намиране на най-рационален път в интерес на духовното развитие на банатските българи изиграва епископ Боназ, който изпраща на Рил за образец на бъдещия български правопис римското българско издание на "Християнски науки" от Яковски /"Kristianski nauk"/, от една страна, и граматиката на братя Цанкови,⁴⁴ в чиято основа е заложено свишовското наречие за книжовен език, близко до "павликянското", и латиницата, на която е написана. При това тази граматика е известна на винганските учители и становището на нейните автори за предимството на диалекта над книжовния език навеждат бъдещите банатски книжовници на мисълта изборът да падне в полза на банатското наречие. Ето защо в предговора на своето "Balgarsku pravupisanji" Рил обосновава гледището си за "правото на народните наречия да бъдат книжовни поне за училищата"⁴⁵, в които се изучават.

Ускоряването на съставянето на банатския български правопис се подсилва и от факта, че през 1863 г. и Бешеновската община се обръща с молба към епископ Боназ да преустроят обучението в училището от "илирийски" на български език. Тази молба послужва като повод епископът да създаде съответни благоприятни условия за написване на български буквар, като надеждите му падат пак върху Й.Рил. Работейки върху българския правопис, който да е напълно в синхрон с говоримия език на българите в Банат, Рил се заема и със съставянето на първия български буквар, но същевременно добре разбира, че докато не се възприеме единен задължителен за всички банатски българи правопис, нито една училищна или друга книга няма да реши задачата, която преследва - развитие на българо-банатската книжнина на основата на единен правопис и книжовен език.

⁴⁴ Л.Милетич, Едно писмо от Йозу Рил. - Периодическо списание на Българското книжовно дружество, кн. XI. 1. I. 1900, с. 747, 748.

⁴⁵ Пак там, с. 353.

В процеса на работата върху българския банатски правопис Рил проучва множество литература, издирва ценни старобългарски книги в книгохранилищата на Трансилвания, създава си твърде богата за времето библиотека⁴⁶ и след дълги консултации с различни учени, в това число и с Г.С.Раковски, той написва "Bâlgarscutu pravupisanji", прието от Винганското учителско дружество, което е в същност първа граматика на банатския български говор /1864 г./.⁴⁷

Подобно на д-р Петър Берон Рил при съставянето на първия български буквар постоянно бива смущаван от мисълта, че не му достига достатъчно подготовка за такова важно, патриотично дело, което ще разкрие големи перспективи пред банатската българска емиграция в областта на просветното ѝ извисяване и най-вече в усъвършенствуването на нейния роден език, който той счита за главно и незаменимо оръжие против асимилационните стремежи на другите компактни етнически общности и държавно-управленчески системи на територията на Австро-Унгария. В творческата си работа над правописа Рил широко ползува българска и чуждестранна литература, между която и "Български народни песни" от братя Ми-

⁴⁶ За богатата библиотека на Й.Рил споменава и Г.С.Раковски в едно от писмата си до него, припомняйки му за гостуването си във Винга и ценните книги, които той е видял у него.

⁴⁷ По повод написването на банатския български правопис Рил се обръща с писмо до Г.С.Раковски /6.VI.1864 г./ с молба като главен редактор на в."Бъдъщност" чрез вестника да популяризира идеята сред българската интелигенция, за да се постигне "желаното от него литературно сближение". Раковски не успява да го публикува поради спирането на вестника, но му отдава нужното внимание, като го предава на Иван Касабов, който го подарява на Марин Дринов през 1868 г. Последният не успява да го направи достояние на българските читатели, а само споменава за него в своя "Исторически преглед на Българската църква" от 1869 г., с.171. Макар и доста късно, молбата на Рил бива изпълнена от Л.Милетич в "Периодично списание" от 1900 г.

ладинови.⁴⁸ Без съмнение, въпреки че нямаме конкретни данни, разполагал ли е Рил с буквара на П.Берон и доколко го е ползвал като образец на учебна литература от подобен род, можем по логичен път да дойдем до извода, че не е възможно младият книжовник да не познава това първо по рода си произведение, което "постави началото на нов момент в развитието на българската книжнина, на българското училищното дело, на българския литературен език и изобщо на Възраждането на българския народ"⁴⁹. Като имаме пред вид още и дружбата на Рил с Г.С.Раковски, кореспонденциите му с него, гостуването на българския революционер, книжовник и публицист във Винга, продължителното събиране на интересувашата го литература в цяла Трансилвания и извън нея, с основание можем да твърдим, че Рил е ползвал буквара на Берон, както и множество други буквари, граматики и читанки⁵⁰, издадени предимно от български учители и книжовници, емигранти в Румъния и Бесарабия /Болград/. Една бегла аналитична съпоставка между буквара на Рил и този на Берон показва, че Рил се е ръковолил от буквара на своя учител само при оформлението на първата основна част - граматическата, а при съставянето на лексическата той се е ръковолил и от букварите, издадени във Влашко и Бесарабия покъсно /буквара на В.Ненович, на Г.Владикин и др./.

⁴⁸ В. Banăţscîi Balgarscîi Glasnic, год. III, бр. 26, 11.VII.1937.

⁴⁹ Ем. Георгиев, Д-р Петър Берон. Буквар с различни поучения /Рибен буквар/. Юбилейно фототипно издание по случай 150 години от първото отпечатване на буквара /предговор/, С., 1974, с.1.

⁵⁰ Буквар с различни поучения. П.Берович, Брашов, 1824; Буквар для поучения юношества, Букуреш, 1825; Буквар за децата на славяно-бълг. народ. Изд. В.Ненович, Бд., 1826; Буквар или началное учение. Н.Йоанович, Бк., 1846; Буквар болгарский /Рибен/, 3-о изд., Бк., 1847; Новий бълг. буквар. Г.Владикин, Бд., 1847; Буквар или началное учение. Г. Хрулев. Бд., 1850; Учебник за бълг.язик. С.Радулов. Болград, 1863; Кратка бълг. граматика. Д.П.Войников. Браила, 1864 и др.

В същност какво представлява букварът на Рил? Той се състои от две части: буквар и начална /първа/ читанка. Букварът /т.е. първата част/ има за задача да запознае децата с гласните и съгласните звукове в банатския български диалект, след което следват срички в състава на думи, а думите – в изречения. Читанката /втората част на учебника/ предлага кратки текстове, сюжетно свързани по сезони или по друг признак. Интерес представлява алфавитът на банатския говор, изразен чрез латинската графична система и допълнителните знаци към отделните фонемите: A Â, A â, B b, Ć ć, C c, D d, Dz dz, Dž dž, E e, Ê ê, Ê ê, F f, G g, Gi gi, H h, I i, î, J j, K k, L l, Lj lj, M m, N n, Ni ni, O o, Ô ô, P p, R r, S s, Š š, T t, Ć Ć, U u, U ù, Z z, Ž ž.

По думите на българския филолог и историк Л. Милетиц²⁶ букварът на Рил е "образцов учебник от своя род и може да се мери свободно с най-добрите, които има у нас". Втората част от този буквар е предназначена за учениците от второ отделение и служи като читанка, както вече споменахме, тъй като съдържа повече четива. По-късно тази втора част се печата под названието "Vežbanica za bâlgarscîte narudni škuli u Mađžarskata daržavina. Pisana i izvadina ud Iožu Rill".⁵

След отпечатването на Риловия буквар той бива въведен във всички български училища в Банат /във Винга, Бешенов, Модош, Булгар-телеп [Колония булгара], Дента, Дета, Брещя, Канак, Лукач Фалва и др./. По-късно дело на Рил е и издаването на учебници за трето и четвърто отделение /"Bâlgarska čitanka za bâlgarscîte narudni škuli u Mađžarskata daržavina" /.⁵² С малки допълнения от Леополд Косилков, след заминаването на Рил за Будапеща, тази читанка претърпява второ издание през 1881 г. През 1868 г. Рил издава и първия български банатски "Дневник" /Календар/, наречен "Помен", който се печата в Будапеща с помощта на Никола Клеман,⁵³ а през 1869 и 1870 г. Антон Доброслав продължа-

⁵¹ B. Banatscî Balgarscî Glasniç, год. III / бр. 25, 4. VII. 1937, Тимишоара, с. 1.

⁵² B. Vinganska Nârudna Nuvâla, год. I, бр. 10, 16. V. 1881, с. 3.

⁵³ Пак там, год. I, бр. 1, 1: I. 1881, с. 3.

ва издаването му под името "Български календар", печатан в Беч.⁵⁴

Появата на банатския правопис, което е в същност граматика на банатското писмено наречие, и на буквара на Рил поставят на дневен ред пред учителите от Винганското учителско дружество изхвърлянето на "илирийския" език и на "илирийската" учебна литература и взаимноучителните таблици и въвеждане на българския език като основа на обучението по всички предмети във Винганското новобългарско класно училище. Учителското тяло - Й.Рил, Ив.Косилков, Р. Будур, Фр.Глас, А.Доброслав, Я.Смърха, осъзнават напълно стоящата пред тях основна задача при новите обстоятелства след премахването на чуждия за тях език - да се напишат учебници на български език, банатско наречие, от всеки учител по дисциплините, които преподава,⁵⁵ които да се обсъдят в дружеството и добрите се предложат на градската /Винга прераства в градско селище/ община за утвърждаване.

Първи, който съставя ръкописни учебници на банатско българско наречие за началните и горните класове на училището във Винга, отчитайки положителните качества на подобни български учебни помагала, издадени в Румъния, Австрия и Унгария, е Иван Косилков. Вложените идеи и труд при съставянето на първите банатски български ръкописни учебници по няколко предмета в десетки екземпляри за нуждите на българската просвета са неоценими от гледна точка на етиката на народния банатски български педагогически деец от 60-те години на миналия век.⁵⁶ Иван Косилков е съвременник на д-р Петър Берон. Той не достига равнището на великия възрожденски педагог, книжовник и философ-енциклопедист⁵⁷, но неговото прозрение, неговата всеотдайност в име-

⁵⁴ Пак там, с.3.

⁵⁵ Ив.Пенаков, Един голям учител, апостол и будител на банатските българи. - Отец Паисий, год.ХІІІ,кн.3, С., 1940, с.139.

⁵⁶ Личен архив на Карол-Матей Иванчов, Тимишоара,СРР, Д.ІІ, с.64.

⁵⁷ Н.Бъчварова, М.Бъчваров, Д-р Петър Берон. Живот - дейност - натурфилософия. С., 1975, с.28, 34 - 35,

то на родната просвета и култура, без да разполага с материални средства за реализация на своите идеи и стремежи, надхвърлят обикновеното, делничното и го издигат високо над своето време.

По съставените от Ив. Косилков учебници Р.Будур започва обучението във Винганското новобългарско класно училище, като впоследствие с разширение на предметната номенклатура в учебния план сам по метода на своя колега и учител съставя нови ръкописни учебници.⁵⁸ Стремежът на градската община е учебният план да обхваща не елементарни дисциплини, а по-сложни - такива, каквито са застъпени в австрийските и маджарските основни училища, даващи по-широка и по-задълбочена подготовка на младото поколение. Според описанието на българския педагогически и културен деец в Банат Я.Ронков⁵⁹ /в студията му "Българското училище във Вinga през миналия век"/ в долните класове са застъпени дисциплините: четене на срички и писане, писане и смятане на цели числа, краснописание, общи сведения от библията /богословие/; четене на текстове от буквара на Рил

199; Н.Балабанов, Д-р Петър Берон /по случай стогодишнината на "Рибния буквар"/. - Училищен преглед, XXIII, кн.10, С., 1924, с.921, 928; Б.Цонев, Д-р Петър Хаджи Берович-Берон /Книжовно-просветна дейност/, С., 1926, с.38-41; Н.Ив. Ванков, Петър Берон. - Български писатели. Живот, творчество и идеи, т.1, С., 1929, с.71 - 73; М. Гечев, Петър Берон /биографични бележки/. - В сб. Петър Берон. Изследвания и материали, С., 1962; с.52; Н.Чакъров, Петър Берон. - Читалище, IX, 1961, кн.3, с.35; Ж. Атанасов, "Рибният буквар" и неговото историческо значение. - В сб.Петър Берон. Изследвания и материали. С.,1962, с.26 - 28, 35; А.Орманджиян, Доктор Петър Берон на остров Сен Лазар. - Антени, год.Х, бр.12, 19.III.1980.

⁵⁸Личен архив на К. - М.Иванчов, Тимишоара, СРР, Д.11, с.66.

⁵⁹Личен архив на Я.Ронков, с.Ченад, окр. Тимиш. СРР, ръкопис, с.74 - 77.

/II част/, смятане, правопис /граматика/, малък катехизис, краснописание, пение, география /кратка/; правописание /упражнения и диктовки/, краснописание, маджарски език, смятане /дробни и теглилки/, география /физическа и политическа/, история /неизвестно каква!/, красноречие /декламации/, елементи от "Голям катехизис", а в горните класове са предвидени дисциплините, без да са диференцирани формално по класове: правописание /на сложни изречения/ - граматика на банатския български език, маджарски език, обща история, география на маджарската държава, естествени науки, физика, метаматика, пение и музика, празнични и неделни евангелия.

Обучението във Винганското българско училище е в духа на издигнатата още през 30-те години на миналия век идея на Васил Априлов за създаване на новобългарско училище с демократичен характер - всеобщност, достъпност и безплатност. В същност средствата за издръжката на училището се събират от цялото население във вид на годишен данък съобразно с имотното състояние на всеки, както и чрез дарения от търговски сдружения, земеделски задруги и от отделни дарители и спомоществатели.

Според споменатия по-горе Я.Ронков обучението във Винганското училище се води по образа на преподаването в маджарските и немските училища, т.е. по хербартианската метода - приложение на формалните степени предимно на Вилхем Райн /подготовка на урока, преподаване на новото съдържание, свързване на старото с новото, обобщение и изводи и приложение на знанията в практиката/. По-късно обаче господстващо положение заемат дидактическите възгледи на Стефан Басаричек - представител на Загребската хербартианска школа. По отношение на възпитанието банатското българско учителство се отнася скептично към схващанията на Хербарт и неговите последователи - дресиране на детската личност. В областта на нравственото възпитание те се придържат към хуманистичните идеи на Коменски, Песталоци, Русо, Берон, като прегръщат напълно идеалистическия възглед на Ст.Басаричек за целта на възпитанието - лично нравствено усъвършенстване, върхът на което се намира в нравствения характер, основан на истинската вяра в бога.

Във Винга Рил учителствува до 1869 г. Неговите способности на педагог, книжовник и писател биват забелязани и високо оценени от министъра на просвещението в Унгария и той бива изпратен в Германия за педагогическо усъвършенствуване,⁶⁰ след което бива привлечен в Будапеща. По инициатива на Рил в Банат за първи път се основава Учителски съюз, който провежда ежегодно педагогически конференции с всички учители. Той е инициатор и за осигуряване пенсии на учителите. В Будапеща Рил се отдава на публицистична дейност като редактор на редица педагогически издания.⁶¹

Шестдесет и осем години след заминаването на Й.Рил от Винга за Будапеща българският банатски учител и публицист Иван Мирчов, високо оценявайки огромното книжовно и просветно дело на създателя на "Balgarsku pravupisanje", отбелязва във в. "Banatsci Balgarsci Glasnic" следното: "Историята на Българското възраждане в Банат започва с Рил. Той поставя основата на писмената банатска българска реч, а Ив.Косилков създава книги на нея, за да бъде обучено българското младо поколение на роден език и родна история от стария Топчов, от Бешенов и от Луку Велчов, за да създаде народен университет Тома Драган, а фамилията учители."

⁶⁰ Л.Милетич, Книжнината и езикът на банатските българи..., с.367.

⁶¹ За големите заслуги, които има Й.Рил към българската просвета в Банат и към учителството в цяла Унгария, за неговия голям авторитет сред педагогическите дейци в Будапеща през 80-те години на XIX в. говори сам по себе си фактът, че по случай 25-годишнината от учителската му дейност се пуска подписка сред учителите за събиране на средства за закупуване на къща, която да му бъде подарена в знак на признателност под името "Рилова къща". По този повод в. "Vinganska novala", год.I, бр.21 от 1881 г. пише: "Наистина госп. Рил е заслужил всичко туй не само от маджарските учители, но и от нас, скромните българи. Нему, на негова милост, ние благодарим, че имаме свой книжовен език, за който той се потруди заедно с покойния Фр.Глас и с нашия ветеран Ив.Косилков и който и ден днешен се развива и се разпространява тук от неговите достойни наследници."

Мирчови /Иван и Лазар/ да отдадат на българската просвета повече от 80 години от своя живот в с.Дента като основатели на българското учебно дело в тази българска колония.⁶²

Педагогическите прогресивни идеи на Ив.Косилков и Й. Рил намират благодатна почва за по-нататъшно развитие в съзнанието и сърцето на друг виден банатски педагогически деец Леополд Косилков, син на Иван Косилков, отдал на родната просвета повече от 60 години от своя живот.⁶³ Той продължава педагогическата, книжовната, обществената и публицистичната дейност на баща си. През 1868 г. е назначен за помощник-учител във Винга, а след заминаването на Рил за Будапеша заема редовно учителско място. След смъртта на Глас и пенсионирането на баща му младият Косилков се впуска решително на педагогическото и публицистично поприще. В скоро време той с несъществени допълнения произвежда книгите на Рил "Пучелница" /Буквар/, "Вежбаница" /Читанка/, "Удздравити на челека" /За здравето на човека/ и учебниците по аритметика, естествознание, физика и др.⁶⁴

За високата оценка, която се дава на съставените впоследствие от Л.Косилков учебници през годините 1875 - 1919 г., говори фактът, че на уредената световна изложба на педагогическа литература по случай откриването на Айфеловата кула в Париж учебникът на Косилков "Читанка" е премиран

⁶² В. Banatscì Bulgarscì Glasnic, год.III, бр.29, 1.VIII.1937, Timișoara, с.1.

⁶³ В. Banatscì Bulgarscì Glasnic, год.VI, бр.1, 25.II.1940, с.3. Леополд Косилков е роден на 10.IV.1850 г. в с.Винга и умира на 30.I.1940 г. на 90-годишна възраст. След завършването на българското училище във Винга той продължава образованието си в четирикласната гимназия в Сегет /Унгария/, след което завършва педагогическото училище във Вършац /Вршац, Югославия/. Учителствува от 1868 до 1913 г. Издава около 20 книги с просветен, културно-исторически, обществен и стопански характер. Вж. за него повече К.Телбиз, Една година от смъртта на Леополд Косилков..., с.4.

⁶⁴ В. Banatscì Bulgarscì Glasnic, год.VI, бр.1, 25.II.1940, с.3; Ив. Пенаков, щит. съч., 138.

със сребърен медал, както и учебниците му "Novata Metermê-ga" /Новата метрична система/ и "Упътване на земеделеца".

Л.Косилков успоредно с голямата си педагогическа дейност участва активно и в културния живот на своите сънародници в Банат. Той продължава да издава основания от Р. Будур банатски вестник "Vingànska Nàrudna Nuvàla" /Вингански народен вестник/, списван през 1881 - 1887 г.⁶⁵ В този вестник често намират място в съответните рубрики интересни материали за българското учебно дело в този край, както и съобщения, препоръки, рецензии на излизали по онова време нови български учебници, съставени от местни автори-учители. Л.Косилков сътрудничи и на вестниците "Temesvari Zeitung", "Delmagyarorszagi Lapok", "Arader Zeitung", "Temesvari Hirlap", "Aradi Kézlicny" и др., като запознава обществеността с българската история, с културата на българския народ и с неговото учебно дело.. Подготвя за печат немско-унгарско-павликянски речник и обратно и 70 преведени стихотворения на Петьофи.

Съществен момент в дейността на училището във Винга през учебната 1880 - 1881 г. е завършването на занятията на 24 и 25.V.1881 г. чрез "изпитания" в присъствието на представители на държавните просветни органи в лицето на И.Реймхолз и други, които остават с отлични впечатления от подготовката на българските деца по роден и маджарски език /изучава се като чужд, задължителен за всички граждани, живеещи на територията на Унгария/, както и по останалите предмети.⁶⁶ За новата 1881 - 1882 г. с разрешението на Министерството на просветата в кралство Унгария вестник "Vingànska Nàrudna Nuvàla" препоръчва на учениците от българските училища в Банат следните издадени учебни помагала⁶⁷:

⁶⁵ В. Vinganska Nàrudna Nuvàla е български народен лист в Банат за развитие на общата просвета и стопанство. Излиза два пъти в месеца; В. Banatsci Balgarsci Glasnic, год. III, бр.20, 23.V.1937, с.1.

⁶⁶ В. Vinganska Nàrudna Nuvàla, год. I, бр.13 - 14, 1.VI.1881, с.4.

⁶⁷ Пак там, бр.17, 1.IX.1881, Vinga, с.3 - 4.

1. Български правопис /граматика/, писан и издаден от Йозу Рил за всички училища.
2. Българска читанка за българските народни училища в Унгария за изучаване в трета и четвърта училищна година.
3. Библейски случки /според книгата на Ал.Родер/ на български език, преведени и издадени от нашето Винганско учителско дружество за всички училища.
4. Катехизис, или наука за католическата вяра, за втория и третия разред на българските народни училища. Написан и издаден от нашето Винганско учителско дружество.
5. Малък катехизис, или католическа наука, за първия разред на нашите народни училища, написан и издаден от Винганското учителско дружество.
6. Буквар за българските народни училища в Унгария..., издаден от Леополд Косилков.
7. Учебник на унгарски език за народните училища в Унгария, преведен на български език от Леополд Косилков.
8. Буквар за българските народни училища в Унгария, издаден от Леополд Косилков, и др.

Одобрената от тимшоарския училищен инспектор програма за обучение в българското основно училище във Винга през годините 1897 - 1898 г., т.е. през времето на учителствуването на Л.Косилков, включва различни дисциплини, като широко са застъпени природно-математическите науки и на първо място естествознанието, в което влизат следните основни теми: обработване на земята, отглеждане на домашни животни, лозарство, градинарство, пчеларство и др. По тази програма Л.Косилков продължава традицията на Рил и баща си Ив.Косилков да съставя учебници, включвайки в увода им методически указания за преподаването им в българските класни училища в Банат.⁶⁸

През 90-те години на миналото столетие в резултат на икономическото замогване на винганското българско население започва изграждането на сега съществуващата катедрала, след като в продължение на 10 години са събирани средства от всички българи от това селище. Големи дарения за нейното построяване правят заможните българи-родолюбци Августинов, Ранков, Мартинов, Допца и др. През това десетиле-

⁶⁸ Личен архив на К.-М.Иванчов, Тимишоара, СРР, Д.ІІІ, с.25.

тие се построяват и две училищни сгради, за да поберат големия брой учащи се, читалище и църковно управление /парохия/, превърнато впоследствие в общински народен съвет.

Развитието на българското учебно дело във Винга бележи своята връхна точка до първото десетилетие на XX в. След 1919 г. Банат по силата на сключеното примирие и следвоенни договори преминава към кралство Румъния. След тази година румънските буржоазни просветни власти независимо от съществуващите клаузи в споменатите договори, както и в румънската конституция за съблюдаване културно-просветните, икономическите и политическите права и свободи на малцинственото население на територията на кралството ликвидират обучението на роден език във Винга и останалите български колонии в Банат и въвеждат румънска аналитична програма на румънски език, като българският език остава да фигурира в учебния план в качеството си на факултативна дисциплина.⁶⁹ На български език се преподава вероучението от български свещеник-католик.

За западането на българската народна просвета и читалищното дело след 1919 г. съобщава в. "Banatsci Balgarsci Glasnic"⁷⁰, като отправя критични бележки към местното българско общинско управление за недостатъчно активната борба за запазване на българските културно-просветни институции, славещи се в миналото с народополезната дейност за поддържане будно националното съзнание на българина извън родината му. Статията завършва с апел да бъде незабавно издигнато българското културно-просветно знаме на винганци като достойни наследници и продължители на заветите на своите деди.⁷¹

⁶⁹ Личен архив на К. -М.Иванчов..., Д.111, с.18; Личен архив на Я.Ронков..., Д.1, с.84 - 86.

⁷⁰ В. "Banatsci Balgarsci Glasnic", год.11, бр.1, 5.1.1936, с.3.

⁷¹ Краят на призива на в. "Banatsci Balgarsci Glasnic" гласи: "... Да докажем, че ние, винганци, сме достойни синове на нашите от турско избягали деди. За българската култура нека издигне байрака Винга!"

През 1938 г. банатските българи чествуват 200-годишнината от заселването им в този край. В статията под наслов "Двеста години" вестник "Banatsci Bulgarsci Glasnic"⁷² пише: "Запазили сме се! 200 години без никаква поддръжка от майката земя. 200 години обкръжени от чужди хора с чужд език и обичаи. 200 години с труд и мъка. Българи сме си останали, тъй както сме дошли преди двеста години...! Никой да не мисли, че българите в Банат са дошли тук и са намерили всичко това наготово. Колко се трудиха и се мъчиха, докато тази дива и обрасла с тръстика земя се облагороди и започна да ражда. Колко блата се изсушиха, колко тръстика се изсече, колко подобрения се направиха, докато земята се превърна в родна!"

През същата година се навършват 250 години от въстанието на чипровските българи, като по този повод споменатият вестник, напомняйки на банатското българско население за саможертвата на техните деди и прадеди в името на свободата на родината, излиза с обръщение: "Чипровец! 250 години от най-голямото въстание за свободата. Гнездото на нашите деди тогава и сега!... Банатски българи! Запомнете завинаги името Чи-про-вец! Не забравяйте никога това свято място за нас!"⁷³

Две години по-късно, след тържественото отбелязване на 200-годишнината от установяването на чипровчани и павликяни в Банат, българските колонии се разделят завинаги с големия българин, педагог, книжовник, публицист и общественик Леополд Косилков. По този повод Иван Ферменджин в уводна статия на вестник "Banatsci Bulgarsci Glasnic"⁷⁴ пише: "На 30.1.1940 г. почина най-големият син на българската нация в Банат..." По-нататък авторът изтъква заслугите му за развитието на българската просвета и култура и неговата неуморна 60-годишна дейност в името на възраждането на своя народ.

⁷² В. Banatsci Bulgarsci Glasnic, год. IV, бр. 27, 7.VIII.1938, с. 2.

⁷³ Пак там, год. IV, бр. 31, 3.X.1938, с. 2 - 3.

⁷⁴ Пак там, год. IV, бр. 1, 25.11.1940, с. 1 - 3.

След освобождението на Румъния от капиталистическото господство /23.VIII.1944 г./ народната власт възстановява културно-просветните права и свободи на банатското българско население и за винганци започва нов етап в икономическото, политическото и просветното развитие. От 1948 до 1959 г. обучението на младото банатско българско поколение в българското училище във Винга се води на роден език. Откритото българско педагогическо училище "Христо Ботев" в Букурещ⁷⁵ спомага за създаване на квалифицирани български педагогически кадри за нуждите на банатските български училища. Най-способните български деца, завършили основните училища във Винга, Бешенов, Колония булгара и др., биват отправяни да продължат образованието си в това първо по рода българско средно специално училище в румънската столица, както и в другите средни и висши румънски учебни заведения.⁷⁶

През 1949 г. материалната издръжка на българските училища в Банат се поставя под ведомството на Министерството на народната просвета на СРР, преустройва се програмата на обучение в духа на провежданата реформа за потясна връзка на училището с практическата дейност, с производителния труд, превеждат се румънски учебници на български език за нуждите на обучението в българските училища и пр.

По решение на румънското правителство след 1959 г. българското училище във Винга, както и в останалите колонии в Банат, бива закрито, като обучението преминава изцяло на румънски език.

⁷⁵ А.Господинов, Огнище на българщината. - Раб. дело, год. XXXV, бр. 167, 16.VI.1961.

⁷⁶ Личен архив на А.Господинов, Букурещ, Д. II, с. 85 - 87; А.Господинов, Българското училище в Букурещ. - Отечествен фронт, XXVII, бр. 7674, 27.V.1969.

II. БЕШЕНОВ /СТАРИ БЕШЕНОВ,
ДУДЕЩИ ВЕКИ, О БЕССЕНЬО/

Кога за първи път се появяват български заселници на мястото на днешния Бешенов? Както отбелязахме в началото на статията, изселилите се българи от крайдунавските селища Никопол, Свишов, Трънчевица, Белеџе и др. в района на Крайова вследствие на поредните австро-турски военни стълкновения напускат създадените след толкова усилия и мъжки нови домашни огнища и следвайки отстъпващите австрийски войски през зимата на 1738 г., се озовават недалеч от р.Мирош, заварвайки почти на пусто място няколко разрушени турски бордеи и някаква кула на главната "улица".⁷⁷ Със заселването си на това място те поставят началото на новата история на това селище, известно в летописа на Унгария още от 1213 г.

Липсата на средства заставя новите заселници да си приготвят набързо и с подръчни материали приземни жилища. Нишетата и гладът, мразовитата зима и епидемията "пестис" покосяват живота на стотици български бежанци. И сега в църковната администрация /парохията/ се намира най-старият регистър, в който поименно са записани мъртвите от това страшно за бешеновци време от свещеник Блазиус Христофор Мили /Блажо Мили/⁷⁸ Споменатият факт е отразен и в ръкописната "Historia Domus" в Бешенов.

Първите заселници на Бешенов⁷⁹ /Parvite stanovici u Be-

⁷⁷ Л.Милетич, Заселението на католишките българи..., с.479; В.Ванатсџи Балгарсџи Гласниџ, год.І, бр.6, 4.VIII.1935, с.1. Статията е на изтъкнатия български банатски педагогически деец Янко Ронков, озаглавена "Iz našta istoria".

⁷⁸ Пак там, с.479-480; В.Ванатсџи Балгарсџи Гласниџ, год.V, бр.36, 20.XI.1938, Тимишоара, с. 2-3.

⁷⁹ Вж. архивата в църквата в с.Бешенов, Кондика III и Historia Parochiae O Bessenyö /ръкопис/, с.1, 16, както и личната архива на банатския български изследовател Карол-Матей Иванчов, Тимишоара, СРР, Д.II, с.37 - 39, и копие от 'Istoria Domus, с.4;5.

şensva/ са стотици български семейства, по-важни от които са: Бабушкови, Банчови, Братанови, Божанови, Бурови, Дечови, Дерменджиеви, Гагови, Георгиеви, Гребенакови, Горанови, Янчови, Илиёви, Караджови, Коёви, Маджарови, Мирчови, Нечови, Недови, Николови, Нинови, Петрови, Рачови и много други.⁸⁰ Първият кмет на основаната българска колония е Добри Ферменджиев, изпълняващ длъжността от 1737 до 1740 г.,⁸¹ избран от българските колонисти още по време на пребиваването им в района на Крайова, т.е. една година преди пристигането им в Бешенов. През 1742 г. в Бешенов пристигат още 200 семейства, дошли от Ловрин, заселили се временно там по време на дългия и мъчителен път на изгнанието.⁸²

Новите жители българи-католици павликяни в Бешенов многократно се обръщат с молба до австрийското правителство и до административните власти в Темешвар /Тимишоара/ да им се предоставят същите привилегии, както на сънародниците им от с.Винга. Получавайки отрицателен отговор, голяма част от бешеновци през пролетта на 1745 г. се изселват във Винга с цел да се ползват от предоставените на винганци-чипровчани привилегии, но биват върнати обратно със силата на оръжието от провинциалните власти.⁸³

Отказът на представителите на австрийската монархия да бъдат удовлетворени справедливите искания на бешеновските павликяни бива добре разбран от епископ Николай Станиславов /по-малко привилегии на бежанците - повече средства в провинциалната хазна/, но той въпреки извоювания си авторитет пред австрийския двор не се намесва решително в спора

⁸⁰ Пак там; вж. Л.Милетич, СбНУ, кн.13, с.516 - 530.

⁸¹ Historia Parachiae O Bessenyö, ръкопис, с. 16.

⁸² I.Lotreanu, Monografia Banatului, vol.I, 1935, с.66 - 67.

⁸³ Документите за борбата на бешеновци да получат същите привилегии като сънародниците им от Винга са публикувани от Л.Милетич в СбНУ, кн.14, 1897, с.530 - 542. Това са молбите им до австрийския двор от 24.III.1777 г., 30.IV.1777 г. и 12.V.1777 г.

на страната на своите сънародници от лични съображения, пазейки ревниво собствения си епископски престол. Все пак, воден от чувството си за лично достойнство и сънародник на бешеновци, през 1740 г. Н. Станиславов изпраща писмена молба /19.VIII.1740 г./ до кралския двор във Виена, за да бъдат потвърдени дадените на българските католици-павликяни привилегии във Влашко от Карл VI през 1727 г. Положителен отговор обаче не последва.⁸⁴

Докато винганци поставят началото на просветното си развитие скоро след заселването си, то бешеновци в областта на образователното дело остават по-назад вследствие и на по-ниското си културно равнище още в България - в района на Никопол и Свищов, лишен от манастири, училища и библиотеки. Макар и неполучили привилегии от Виена, те постепенно благодарение на особеното си трудолюбие и пестеливост се замогват, без да престават да правят опити да издействуват за себе си известни права от икономическа и юридическа гледна точка почти до края на 70-те години на XVIII в.

След като получават общинско самоуправление през 1744 г. и въвеждат за официален език банатското си наречие, бешеновци обединяват усилията си и с подръчни материали и доброволен труд построяват малка временна църквица /сегашната катедрала е построена през 1903 г./, която е първата обществена сграда в селото. Не е известно кога точно е открито килийно училище в Бешенов. Предполага се, че това става някъде към 1745 г., като първи учител на децата бива свещеник Блажо Мили, който умира през 1753 г. Неговото място се заема от Павел Юраш /Юркович/,⁸⁵ хърватин по произход, който обслужва едновременно църквата и училището до 1764 г. Мястото му като учител след тази година се заема от Карлик Каюс⁸⁶ от Рагуза, роден в България, по-

⁸⁴ Л. Милетич, цит. съч., док. XXXIV, XXXV, XXXVII, с. 480 - 481, 484 - 485.

⁸⁵ Istorija Domus, ръкопис, с. 49 - 50; В. Banatscì Balgarscì Glasnic, год. V, бр. 35, 20.XI.1938, с. 2.

⁸⁶ В. Banatscì Balgarscì Glasnic, год. V, бр. 35, 20.XI.1938, с. 2. Вж. серията от статии под наслов "Dnevna Istorija na Bišnova".

лучил образование в Рим. На следващата година в Бешенов пристига от България Никола Кукуров⁸⁷, който поема ръководството на църквата и училището. През това време е вече построена в селото малка училищна сграда. Поради увеличението брой деца в училището заедно с Юраш и Кукуров учителствува и дошлият от Винга учител Гюра Суботин.⁸⁸ Счита се, че началото на намиращата се в бешеновската парохия ръкописна история "Istoria Domus" е поставено от Блажо Мили⁸⁹, след това от Кукуров и продължава да се пише от следващите духовни лица до днес.

По всяка вероятност по време на Кукуров са условени още две духовни лица, тъй като инвентарната книга на бешеновската църква е водена на кирилица в началото на 70-те години на XVIII в. от някои си Нешо Гагов и Ронко Романов. Споменава се и ново име на учител в бешеновското училище - Димитър Опоняй. По време на този учител в селото се открива и маджарско училище. Това значи, че Бешенов приема нови заселници - маджари. Сега вече селската община разполага със собствен печат с надпис "Beschenova".⁹⁰

Не можем да се доверим на авторите на монографията "Contribuții la istoria dezvoltării învățământului din Banat" П.Раду и Д.Ончулеску,⁹¹ тъй като те допускат противоречие в твърдението си, като, от една страна, изясняват народностния характер и облик на българското бешеновско килийно училище, а, от друга - считат, че то от самото начало на създаването си е държавно, т.е. унгарско. По всяка вероятност те смесват по-късно откритото маджарско училище за

⁸⁷ Пак там; Istoria Domus, с.52; Н.Кукуров е роден в България през 1731 г. и получава образование в Рим.

⁸⁸ Пак там.

⁸⁹ Istoria Domus..., с.53.

⁹⁰ В. Banatsci Balgarsci Glasnic, год.V, бр.36, 20.XI.1938, с.3.

⁹¹ P.Radu, D.Onciulescu, цит.съч., с.329 - 330.

маджарските деца от Бешенов с българското училище. Възможно е да са подведени и от факта, че през 1775 г. в Бешенов учителствува някой си Хайнрих Гьорих, но в маджарското училище, а не в българското. През същото време и по-късно /до 1784 г./ в селото обучава българските деца Стефан Вла- сик /Стефан Власов/. По данни от личния архив на бившия български учител и публицист в Бешенов Я.Ронков⁹² през 1804 г. учител в селото е даскал Първан. Той преподава на общоселското училище /"децата на народа"/ по "илирийски" учебници, а за обучението на синовете и дъщерите на заможната прослойка от българската емиграция е открито друго, частно училище, ръководено от унгарски учител на унгарски език. Заплащането труда на общоселския учител се извършва в натура - по една крина зърнени храни годишно от всеки родител.⁹³

Под благотворното влияние на Винганското училище в Бешенов в началото на 40-те години се въвежда взаимоучителната метода като форма на организация на обучението. Въведените взаимоучителни таблици и останалите учебни помагала /по писане, смятане и богословие, пеене, четене/ са на "илирийски" език. Бешеновските и винганските учители са първите, които излизат с предложение да се въведе българският език, банатско наречие, в обучението по всички предмети във всички български колонии в Банат. Автори на издадените първи български книжки на банатско наречие са бешеновските свещеници. През 1851 г. Емре Берез, унгарец по произход, отлично владеещ българския език, съставя и напечатва първата банатска българска книга "Мъничък катихизис". От езикова и композиционна гледна точка той се е ръководил от излязлата от печат в Рим през 1846 г. българска книга "Kristianski nauk" от М.Яковски, българин-католик.⁹⁴

Друг съставител на български книги е Иван Узун, родом от Бешенов. През 1858 г. учителствува в българската коло-

⁹²

Личен архив на Я.Ронков, с.Ченад, окр.Тимиш, СРР, П. IV, с.7 - 9.

⁹³

Пак там.

⁹⁴

Л.Милетич, цит. съч., с.343.

ния Модош и напечатва "Малък катехизис" /"Manen katekizmus za R.Katolicsanske pavlityene. Dal shtampati Ivan Uzun, ucsitely. Szegedin, 1858 godina"/. Той се прочува със съставените си хумористични песни. Със сънародниците си от Колония булгара и Бешенов основава нова българска колония близо до Панчево, наречена на негово име Иваново, а покъсно - Гюргево и Александрова черква, където със средствата на новите заселници се построява черква и училищна сграда. Тук той става учител на българските деца, заместен не след дълго от учителя Йончов.⁹⁵

Виден педагогически деец в Бешенов през 60-те - 70-те години на XIX в. е Тома Драган /-ов/⁹⁶. Като директор на училището неговото име е свързано с прерастването на взаимното училище в класно, с въвеждането в обучението на правописа на Рил и неговия буквар и с изхвърлянето на "илирийските" учебници, с усъвършенствуване методите на преподаване въз основа на тогавашната педагогическа практика в напредналите унгарски и австрийски градски класни училища. Грижата му за повишаване грамотността и културата на сънародниците си от Бешенов се изразява в откриване на роден университет. Автор е на редица училищни указания, методически помагала за учителите и на буквара "Българска А Б С - книга..." /"Bългарска A B C - kniga za haznuvanji u parvija klàs u nàrudne škuli"/, както и на други научно-популярни книги.⁹⁷ Той е един от първите бешеновски учители, който издига глас да се преустрои обучението в българските училища в Банат на роден език, като се изостави "илирийски", който до голяма степен е неразбираем от младото българско банатско поколение.

Интерес за нас представляват педагогическите схващания на Тома Драган. Неговите демократични идеи за ролята на

⁹⁵ Л. Милетич, цит. съч., с. 346 - 347.

⁹⁶ Личен архив на К.-М. Иванчов, Тимишоара, СРР, Д. II, с. 29 - 30.

⁹⁷ В личния архив на К. - М. Иванчов се намират редица оригинални книги, методически указания и др. на Т. Драган.

българското образование в Банат се изразяват в борбата му за модерно устройство на българското училище в Маджарско, разглеждайки го като неразривно свързано с историческата съдба на българския народ.

Тома Драган, ползувайки се с голям авторитет не само сред бешеновци, но и сред австроунгарските власти и просветни дейци, се застъпва пред областната просветна администрация за материална помощ на българското училище в Бешенов, за снабдяването на учащите се с всички необходими пособия и за подобряване материалното благосъстояние на българския народен учител, воден от мисълта, че бешеновци са граждани и данъкоплатци на тази страна с чувствителен принос в развитието на икономиката в този край.⁹⁸

Бешеновското, както и останалите български училища в Банат, е дело на самото население. В определени периоди обаче, свързани с войни, социални сблъсъци и неплодородия, българската община материално е затруднена в издръжката на просветното огнище и най-вече в поддържането му на равнището на австрийските и унгарските градски класни училища. По тези именно причини Т. Драган привлича вниманието на съответните органи към българската просвета с настояване да бъде подкрепена в името на равноправието на отделните етнически общности в областта на образователното дело в Австроунгарската империя.

През 60-те и 70-те години на миналото столетие Тома Драган въпреки познаването на схващанията на българската революционна емиграция за ролята и мястото на народната просвета за политическото и националното освобождение на нашия народ остава на просветителски позиции, считайки, че чрез просветно усъвършенствуване ще се постигне политическо освобождение по пътя на "мирния процес".⁹⁹ Въп-

⁹⁸ Устни сведения от Я. Ронков за Т. Драган, с. Ченад, окр. Тимиш, СРР.

⁹⁹ Личен архив на Я. Ронков, дневник-записки на тема "Бешеновското училище от втората половина на XIX в. до Първия световен бой", с. Ченад, окр. Тимиш, СРР, с. 16 - 17. По данни на Ронков Т. Драган е получавал почти всички издания на българската емиграция в Румъния и за времето си е разполагал с голяма библиотека.

реки своята политическа ограниченост Т. Драган като голям родолюбец счита, че чрез всеки урок, чрез цялата училищна организация се предоставят на учителя неограничени възможности за патриотично възпитание, за поддържане националния дух на банатския българин, за разкриване човеконенавистния образ на вековния поробител - единствен виновник за прокуждането на стотици хиляди българи от родните им огнища.

Тома Драган се отнася с дълбоко уважение към членовете на Винганското учителско дружество, към тяхната пионерска дейност за създаването на първите български ръкописни учебници на банатско наречие, като взема мерки за тяхното въвеждане в обучението в бешеновското училище. С известни несъществени допълнения той въвежда същата учебна номенклатура в долните и горните класове, както във Винганското българско училище, като на първо място поставя родния език, българската история и география и вероучението.¹⁰⁰

Друга значителна педагогическа фигура в Бешеновското народно българско училище е Лука /Луку/ Велчов, човек с широка обща култура, знаещ множество чужди езици, съставител на учебни пособия и на високо оценения от унгарските специалисти-лингвисти "Унгаро-български речник" за нуждите на обучението на децата по задължителната в учебния план дисциплина - унгарски език и литература.¹⁰¹ Л. Велчов споделя педагогическите схващания от Т. Драган и въпреки че преподава унгарски език, е един от привържениците на умственото и нравственото възпитание на българчетата, високо ценейки за целта ролята и мястото в обучението на родния език.

Един от изтъкнатите педагогически и обществени дейци в Бешенов през първата половина на ХХ в. е Яко /Яков/ Ронков. Завършил шестокласното местно българско училище при учителите Т. Драган и Л. Велчов, Я. Ронков постъпва и завършва педагогическо училище в Сегет през 1908 г., след което

¹⁰⁰ Пак там, с. 21-24.

¹⁰¹ Архив на българското училище в Бешенов, Р. III, с. 31. Личен архив на К.-М. Иванчов, Тимишоара, СРР, Д. II, с. 22 - 24; В. Banatscì Balgarscì Glasnic, год. II, бр. 10, 7. III. 1937, с. 1.

е назначен за заместник-учител на вакантно място в Бешенов. Интересен и изпълнен с големи трудности е животът на младия Ронков, но любовта му към народа, към родната просвета е безгранична. От 1909 до 1912 г. Ронков учителствува в Рогендорф /Югославия/, като преподава български език на децата от българската колония в този град, но в училище с преподаване на унгарски език. След 1912 г. той се завръща в родното си село Бешенов и продължава да учителствува до 1923 г. Това е един от най-плодовитите периоди от неговия живот като учител в Банат. Поради подетата от него борба за провеждане обучението в българските банатски училища на български език, т.е. против румънизирането на българските училища, той е уволнен от училището.¹⁰²

Лишен 5 години от право за упражняване на учителската си професия, Ронков с още по-голямо упорство продължава борбата против произволите на румънската просветна администрация спрямо нерумънското население, в резултат на която успява да възстанови законните си права и отново да заеме своето място като учител по български език в бешеновското училище през 1929 - 1930 г. През следващите години той е учител във Винга, а от 1936 до 1945 г. е отново в Бешенов.

Какви са педагогическите схващания на Я.Ронков?

Яков Ронков, без да може да получи солидно за времето си педагогическо образование,¹⁰³ е природно интелигентен, талантлив и самобитен деец на българското образователно дело в Банат, творещ през един от най-трудните периоди за Трансилвания и Европа - периода на Първата световна война и последствията от нея, и времето на господството на буржоазния национализъм в румънската образователна система, на силно ограничение правата и свободите на трудещите се и на етническите малцинства в кралството, на фашизиране на

¹⁰² Личен архив на Я.Ронков, автобиография. Вж. заповед на министъра на просветата и вероизповеданията в кралство Румъния, Букурещ, № 10201 от 22.І.1923 г.

¹⁰³ Личен архив на Я.Ронков, свидетелство за завършено средно педагогическо унгарско училище № 492 от 1908 г., с. Ченад, окр.Тимиш.

управлението и образованието на всички равнища в Румъния. Поклонник на идеите на Я.А.Коменски, д-р Петър Берон, К. Д.Ушински, Л.Н.Толстой и на българските революционери-демократи Г.С.Раковски, Л.Каравелов и Хр.Ботев, той издига искането за демократично образование и всеобщо задължително и безплатно обучение за децата от всички социални прослойки и народностна принадлежност. Неговите многобройни статии и речи¹⁰⁴ ни убеждават в безкомпромисната му борба против буржоазната демагогия, че училището обслужвало в еднаква степен всички класи /имотни и безимотни, господствуващи и подтиснати/, а в действителност просветните закони и инструкции пренебрегват интересите и просветните свободи на трудещите се, преследват прогресивно настроеното учителство, лишават го от правото на труд, гарантирано формално от румънската буржоазна конституция.

Яков Ронков е голям радетел за образованието и всеобщото развитие на жената. Той отделя голямо внимание в своята педагогическа дейност на задължителността на обучението на българските момичета, като полага максимално усилия да не бъде поставено извън прага на училището нито едно момиче, преди Банат да бъде присъединен към кралство Румъния, а след 1919 г., когато българските училища биват закрити, той неведнаж се застъпва пред румънските просветни власти за изпълнение на Закона за задължителното начално образование и за децата от женски пол от българската етническа общност в кралството.¹⁰⁵

Отдавайки нужното уважение и признателност на своите предшественици-учители Иван и Леополд Косилкови, Йозуф Рил, Тома Драган, Лука Велчов и други, Ронков доразвива схващанията им в областта на приложението на принципа на хуманизма в обучението, т.е. на уважение на личността на ученика, подчертавайки редица мисли на древноримския оратор и педагог Марк Фабий Квинтилиан /42-118/ за отказ от употреба на сила върху децата като "стимулиращо" средство в обучението и възпитанието. Неговият висок хуманизъм към

¹⁰⁴ Пак там. Вж. доклади, статии във в. "Банатски български вестник" през периода 1936 - 1945 г.

¹⁰⁵ Пак там.

детската личност намира място в множество статии, доклади и речи пред българското учителство, както и пред сбирки на унгарски и румънски учители.¹⁰⁶ Ронков апелира за отказ от порочната практика да се унижават децата в процеса на обучението, оформила се под влиянието на И.Хербарт и неговите последователи в Румъния и Унгария.

Най-ярко се откроява в педагогическите възгледи на Ронков любовта му към родния език, към всичко българско, прегърнал всецяло народностните и граждански позиции в областта на просветното дело на Л.Каравелов и Хр.Ботев. Водейки постоянна борба за чистотата на българския език и самобитната българска култура, отбивайки чуждозиковите влияния /хърватски, унгарски, румънски/ и предпазвайки сънародниците си от поддаване в една или друга степен на тези влияния, Я.Ронков напомня на своите съграждани, че българският език е отстоял и надживял всякакви асимилаторски бури и нечисти домогвания на поробителя, оказвал сам влияние на други съседни нам народи /сърби, румъни, руси/, като обогатявал по този начин техните езици и култура. По време на цялата си педагогическа, публицистична и обществена дейност Ронков води борба против всеки опит да се посегне върху неприкосновеността и чистотата на родната реч¹⁰⁷ против всевъзможните ограничения на просветните свободи на банатското българско население от страна на реакционната буржоазна върхушка в Румъния.

Я.Ронков е автор на монографичното изследване "Ud našta istoria"/, публикувана на части във в."Banatsci Balgarsci Glasnic", активен сътрудник е на множество вестници и

¹⁰⁶ Вж. докладите му през 1922 и 1929 - 1930 г. и по-късно под общото заглавие в ръкопис "Коменски и училището" и "Детето и учителят". Личен архив на Я.Ронков, Д.IV, с.18 - 24, 61 - 63.

¹⁰⁷ Пак там. Статията на Я.Ронков в ръкопис на тема "Българите в Банат и езикът им" разкрива по недвусмислен начин личността на автора и като борец за национална просвета и родна реч, за запазване от посегателствата на румънското просветно буржоазно законодателство на "най-свящото за един народ - родния език".

списания на немски и унгарски език в Банат. Той пише разкази, приказки за деца, стихотворения, текстове и мелодии на песни, изпълнявани от певческите дружества в Бешенов и Винга.

Виден педагог, който в продължение на 31 години обучава по роден език българските деца в Бешенов, е изтъкнатият банатски български учител и голям общественик Перку Телбиз.¹⁰⁸ През целия си живот П.Телбиз остава верен на схващането си, че обучението на роден език е гаранция за съхранение националното съзнание на българското население в Банат. Той подкрепя всецяло борбата на своите предшественици и съвременници за запазване просветните свободи на българското население в кралство Румъния, за обучение на роден език, родна история и култура. Основното във възгледите на П.Телбиз е ролята на родната история за поддържане националния дух на българина извън родината му, история, достойна за един народ, преживял трагична съдба в продължение на 500 години и отстоял завинаги своя род и език. Образец на родолюбие и саможертва според П.Телбиз са личността на Г.С.Раковски, В.Левски, Хр.Ботев и хилядите народни синове, чиито дейност и живот са отдадени в името на отечеството.¹⁰⁹ През целия свой живот П.Телбиз по думите на неговия съвременник Я.Ронков остава докрай предан на любовта си към отечеството, което той познава само по разказите на своите деди, на онази България, която той в съзнанието си вижда като пътеводна звезда в живота и дейността на всеки българин извън родината.

Интерес представлява фактът как се стига до румънизиране на българските училища след присъединяване на Банат към кралство Румъния през 1919 г. Румънските просветни власти, знаейки за ограничените материални възможности на българските общини, демонстрират "уважение" към просветните свободи на българското население в този край, като се "съгласяват" обучението да се води на български език в Беше-

¹⁰⁸ Пак там.

¹⁰⁹ Спомени на Я.Ронков за П.Телбиз, 16.XII.1976 г., с. Ченад, окр.Тимиш, СРР; Личен архив на К.-М.Иванчов, ..., Д.III, с.29.

нов и в останалите български колонии в случай, че всички разходи за поддръжката на училищата съгласно съвременните изисквания на буржоазното просветно законодателство /поддръжка на училищните сгради, обновяване на училищната покъщина, снабдяване с учебни помагала, съставяне и печатане на учебници по всички дисциплини, осигуряване заплатите на учителите, плащане на данъци и пр./ се поемат от училищните настоятелства. При такава проява на "хуманизъм" и "зачитане" правата на малцинствата в кралството българските общини, разорени от опустошителната Първа световна война, не са в състояние да отговорят на тази "отстъпчивост" на румънските власти и българските училища поемат пътя на румънизиранието. Така преподаването в Бешеновското българско народно училище се преустройва на румънски, както в същност настъпва този процес и в останалите български колонии - Винга, Брещя, Колония булгара, Дента и др.¹¹⁰ а българският език влиза в учебния план като факултативна дисциплина от I до XII клас с 3 часа седмично.

Един от възпитаниците на българското училище в Бешенов с преподаване на румънски език преди установяването на народнодемократичната власт в Румъния е Карол-Матей Иванчов. Завършил основно училище в родното си село, той постъпва в българското педагогическо училище "Христо Ботев" в Букурещ и го завършва с отличие, след което поема тежкия и благороден път на българския учител в Банат, отдавайки част от младостта си на българската просвета в с.Брещя, окр.Тимиш, СРР. Завършил впоследствие два университетски курса в Клуж, Иванчов след закриването на българските училища в банатските български колонии посвещава себе си пак на педагогическото поприще, но в служба на възпитанието и обучението на румънските деца в Тимишоара. Отдаден всецяло на своята професия, той участва активно в борбата за реализиране на просветната реформа, за осъществяване на културната революция в Социалистическата република Румъния.

Непълна ще бъде характеристиката на този просветен труженик, ако не изтъкнем неговата висока култура и все-

¹¹⁰ Личен архив на К.-М.Иванчов..., Д.ІІІ, с.44.

странни интереси в областта на изкуството и техниката, историята и етнографията, психологията и поезията. Карол-Матей Иванчов е най-ярката и колоритна личност, най-активният културен деец на банатската българска общност в настоящия момент, голям организатор на обществените и културни прояви на българското население в този край, събирач и хранител на етнографски материали, на песенното и поетическо творчество на българина в Трансилвания.

Петър Велчов, роден в семейството на будни банатски българи в Бешенов, е представител на последното българско банатско поколение, учило в българско училище преди закриването му, отдал се всецяло в служба на преуспяването на СРР. Завършил висшето си образование, той посвещава своите усилия за поддържане националното самосъзнание на сънародниците си в Банат, участвува активно в социалистическото строителство в Румъния заедно със своето поколение, с всички банатски българи.

След установяването на народнодемократичната власт в Румъния през 1944 г. се създават благоприятни условия за развитие на българската просвета в Бешенов. В духа на първата образователна реформа в Румъния от 1948 г. училището в Бешенов се трансформира от румънско, каквото бива по време на капиталистическото господство, в българско под ведомството на Министерството на просветата в Букурещ. Въвежда се румънска програма за обучение на български език по преведени румънски учебници на български език. Това създава условия за усвояване на прогресивната наука на роден език и същевременно поддържа и укрепва националния дух на младото поколение в Банат. В началото на 60-те години Бешеновското българско народно училище по решение на румънското правителство се трансформира отново в румънско и прераства в селскостопанско средно училище.

ж ж ж

В заключение на всичко казано дотук трябва да се изтъкне, че след поражението на Чипровското въстание /1688г./ и последвалите го турски злодеяния над беззащитното население в Западна България малцина от оцелелите поемат дългия и изпълнен с много мъки и лишения път на изгнанието, като

прехвърлят Дунава и се установяват в района на Крайова. С това се изживява загнездилата се в душите на българите от западните покрайнини на страната вяра в освободителната мисия на западноевропейските монархи.

Получили съответни минимални привилегии в Крайова, Римник и Брадичен, чипровчани и павликяни с непосилен труд превръщат околностите в цветущи градини, ниви, пасбища и лозя, за да ги напуснат отново през 1737 г. след неуспешната за австрийските войски война с Турция и да търсят убежище в пустите и често спохождани от смъртоносни епидемии земи в Банат. Заселили Бешенов, Винга, Немска Ечка, Лукач Фалва, Итварнок, Барацхаза, Модош, Рогендорф, Брещя, Дента, Дета, Омур и много други селища в днешната югославска и унгарска част на Банат, нашите банатски сънародници образуват 60-хилядна българска колония в Трансилвания, която в продължение на около 300 години дава своя реален принос за икономическото и културното развитие на този край.

Потвърдените от австрийския императорски двор привилегии, дадени на чипровчани, както и известни минимални права на павликяни създават благоприятни предпоставки за стопанска активност и предприемчивост в земите на Банат, за материално замогване и широка строителна дейност, обслужваща техния бит, културен и просветен живот. Твърде рано класовото разслоение слага своя отпечатък върху структурата на българското общество в този край. Под ударите на тежки данъци, високи лихви от частни и държавни земи за устройване на личния бит и стопанството все повече се увеличава прослойката на малоимотните и безимотните сред българските колонисти, превърнали се в селски пролетарии, които чувствуват тежестта на експлоатацията от страна на австрийския абсолютизъм и помещическите произволи.

Революцията от 1848 г. се посреща с възторг от пролетаризираната и полупролетаризирана част от българското население в Банат. Стотици българи застават на страната на угнетените унгарски трудещи се за отхвърляне на австрийския гнет, постъпвайки в революционните отряди на Лайош Кошут и на неговия съратник и другар по оръжие Стефан Дуньов от Винга. Безпримерната храброст на българските революционери в оная огнена класово-национална битка през пролетта на 1848 г. е записана навеки в историята на братския унгарски народ.

Началото на българската просвета в Банат е поставено през 40-те години на XVIII в. в Бешенов и Винга. Българските училища се откриват по инициатива на дребните и средните търговци и занаятчии, селската беднота и патриотичното настроената част от по-заможното българско население, които са най-заинтересованата част от българската емиграция за поддържане на националния дух у българина извън родината. От заселването на банатските българи в тази област българските банатски училища имат народен, демократичен характер - те са дело на самия народ, издържани от него, отстоявана е тяхната автономия, предпазвани са от чужди влияния и административно-политическа намеса.

Върхна точка в развитието на българската просвета и култура се достига през втората половина на XIX в., когато Винга се превръща в средище на българската банатска възрожденска педагогическа мисъл, в културна столица на все-странно духовно проявление на българската емиграция в Банат. За разлика от просветното развитие на българското население в Румъния и Южна Русия тук, в Банат, няма българска колония без родно училище, без църковен храм и други културно-обществени институции. Българска реч звучи навсякъде - в училището, църквата, читалището, певческите дружества, задругите, в селските административни общини, на улицата, в дома. Българските колонии са своеобразни острови, в които цъфти националната просвета и култура, отстоявана с цената на големи усилия и жертви от влиянията на другите етнически маси и от посегателствата на унгарското буржоазно просветено законодателство. Поддържа се и се разгаря националното чувство във всички изяви на българина през един от най-важните периоди от неговото развитие и от развитието на сънародниците му в поробеното отечество - Възраждането.

Именно през този период се проявява в най-висока степен българският творчески съзидателен дух - строят се нови училищни сгради, внушителни катедрали, читалища и обществено-административни домове и църковни управления /парохии/, съставя се българската банатска правописна система, създават се ръкописни учебници, печатат се речници, издават се вестници, усъвършенствуват се методите на обучение под влиянието на прогресивната педагогическа мисъл в Западна Европа и

пр. Във Винга и Бешенов творят такива самородни таланти - видни банатски български педагогически и обществени дейтели, поети и писатели, етнографи и лингвисти, публицисти и учебникари, като Иван Косилков, Йозуф Рил, Рафаил Будур, Тома Драган, Леополд Косилков, Антон Доброслав, Лука Велчов, фамилията учители Топчови, Яков Ронков, Иван Ферменджин, П.Телбиз, Д.Ферменджиев и др.

През периода на капиталистическото господство след присъединяването на Банат към кралство Румъния /1919 г./ започва нов етап в борбата за запазване на родния език и националния облик на българските колонии в този край от посегателството на румънското буржоазно просветно законодателство. Българските училища са румънизирани, но за поддържане на народностното самосъзнание се активизира дейността на читалищата, певческите дружества и другите форми на национално-културни прояви на българското малцинство. Издаваният вестник "Банатски български вестник", орган на българското население в Банат /1935 - 1943 г./, с всеки свой брой апелира към сънародниците си за съхранение на будна национална съвест и родна реч, за даване отпор на асимилаторските стремежи на управляващата румънска буржоазна върхушка. В един от своите броеве вестникът отбелязва: "Така сме изостанали, че излезлите от България фамилии се срамуват да се нарекат българи. Ние сме българи. Една кръв с братята в България, които 500 години са си проливали кръвта да бъдат българи. Децата ни вече не знаят да четат и пишат на майчиния език. Затова издаваме този вестник. Нека да четат, нека да /се/ научат да мислят на майчиния език и нека да усещат като българи..."

След свалянето на монархо-фашистката власт в Румъния /23.VIII.1944 г./ народната власт открива широк простор за народностни прояви на малцинственото население на територията на републиката. От 1948 г. българското учебно дело минава под ведомството на Министерството на просветата и на негова издръжка. За нуждите на българските училища в Банат от квалифицирани педагогически кадри се открива българско педагогическо училище "Христо Ботев" в Букурещ. Създава се специализиран ръководно-контролен орган "Инспекторат за малцинствените български училища в РНР" към Министерството на просветата, който контролира и полага гри-

жи за развитието на българската просвета чрез въвеждане на румънска система на обучение на български език. Това е вторият разцвет на българското учебно дело в Банат след Възраждането, продължил до началото на 60-те години от настоящия век.

БОЛГАРСКОЕ ПРОСВЕЩЕНИЕ В БАНАТАХ /XVIII-XIX вв./

Марин Люлюшев

Резюме

Настоящее исследование является попыткой автора осветить развитие просвещения болгарского населения в Банатах в период от его заселения /1738 г./ до настоящего времени. Наиболее широко освещен период, охватывающий XIX век и начало XX века, когда развитие болгарского просвещения и педагогической мысли в этом крае достигли своего апогея.

В указанное время болгарские колонии в Банатах развертывают активную экономическую, культурную, просветительскую и строительную деятельность. На собственные средства и вкладывая добровольный труд, болгарское население строит школы, библиотеки, церкви.

Гордостью наших соотечественников в Банатах, как и гордостью всего болгарского народа, являются надаренные от природы и живущие для своего народа творцы во всех областях педагогической и общественной мысли. Это и поэты, и публицисты, и языковеды, скромные составители учебников, словарей, методических пособий, новаторы учебного дела. Их именна: Иван и Леопольд Косильковы, Йозеф Рил, Тома Драган, Рафаиль /Годор/ Будур, Антон Доброслав, Лука Велчов и др., ценные дела которых и их неоценимый труд вошли в сокровищницу образования и педагогической мысли всего болгарского народа в один из самых важных периодов его развития - период Возрождения.

Исследование опирается на болгарские, румынские и немецкие литературные источники из архивных фондов Болгарии и Румынии.

L'EDUCATION BULGARE ET LA PENSEE
PEDAGOGIQUE AU BANATE
/XVIII - XX ss./

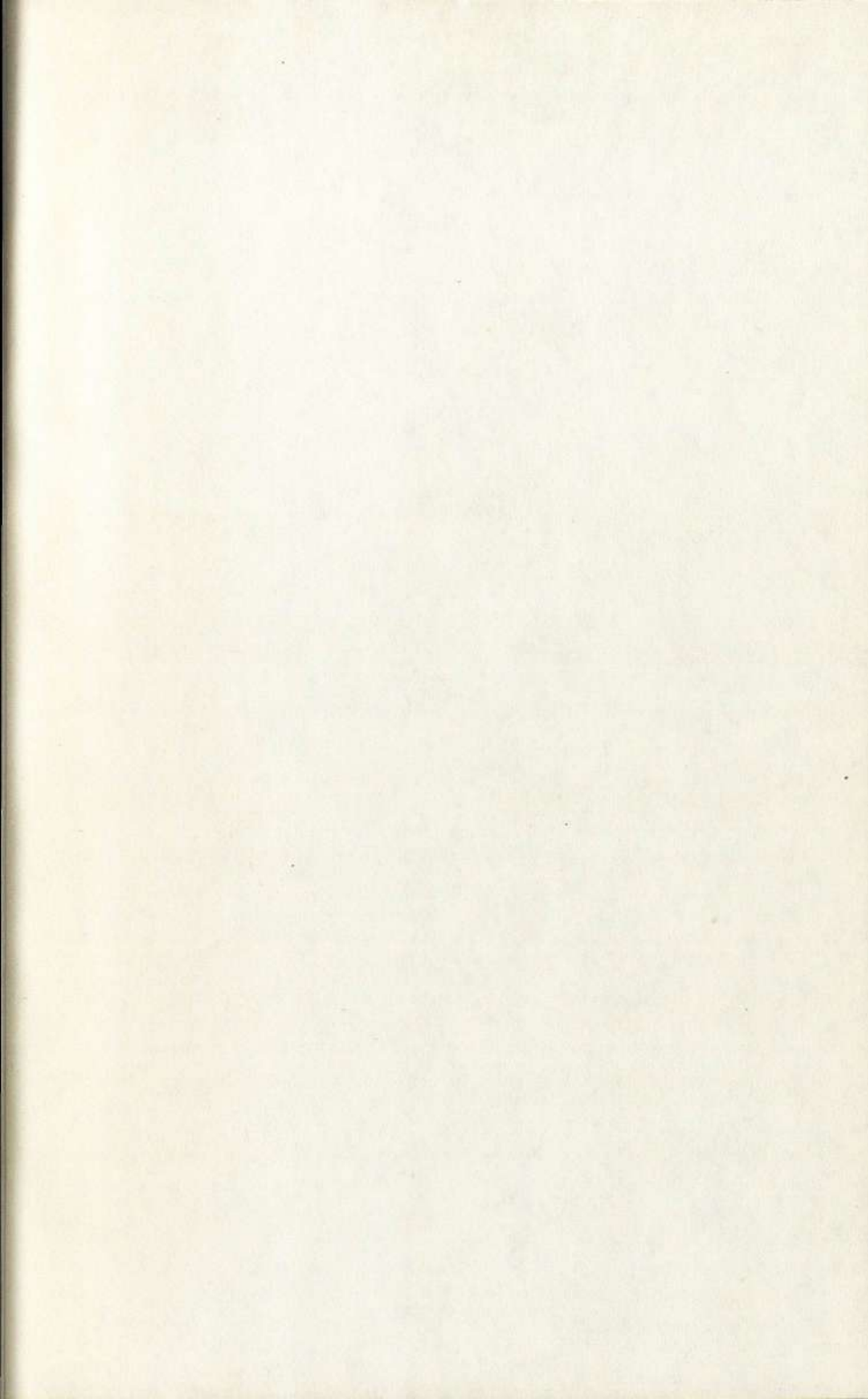
Marin Liouliouchev

Résumé

La présente étude se propose de jeter de la lumière sur le développement intellectuel de la population bulgare au Banate depuis son installation dans le pays /1738/ jusqu'aujourd'hui et surtout au cours du XIX s. et au début du XX s. quand l'éducation bulgare et la pensée pédagogique marquent leur point culminant.

Dans la période en question les colonies bulgares au Banate développent une activité économique et culturelle très intense. La population bulgare fournit les frais nécessaires à la construction d'écoles, de foyers de culture, d'églises et y participe avec son travail bénévole. Ces édifices, par leurs dimensions et aménagement intérieur représentent des monuments de l'art architectural. Des créateurs doués, hautement conscients de leurs devoirs à l'égard du peuple, font la gloire de nos compatriotes au Banate ainsi que de tout le peuple bulgare. Des pédagogues, des poètes, des publicistes, des linguistes, des auteurs de manuels et de dictionnaires, tels que Ivan et Léopold Kossilkov, Iozou Rill, Thomas Dragan, Thodor Boudour, Anton Dobroslav, Louka Veltchov sont des novateurs dans l'enseignement et apportent leur don au patrimoine de l'éducation bulgare et de la pensée pédagogique au cours d'une des plus importantes périodes de notre développement - la Renaissance.

L'étude est basée sur des données fournies par des sources littéraires bulgares, roumaines et allemandes ou par des établissements d'archives bulgares et roumains.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY